

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
НАУКОВО-НАВЧАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА, ПСИХОЛОГІЇ ТА ЕКОНОМІКИ

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНА ЛІТЕРАТУРА
СЕРІЯ : Методичні матеріали. *ВИПУСК*:

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ

Конспект лекцій

для магістрів

напрямок підготовки 6.030601 «Менеджмент»
спеціальність 8.03060101 «Менеджмент організацій і адміністрування»
спеціалізація «Менеджмент економічної безпеки»

Львів - 2013

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
НАУКОВО-НАВЧАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА, ПСИХОЛОГІЇ ТА ЕКОНОМІКИ

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНА ЛІТЕРАТУРА
СЕРІЯ : Методичні матеріали. *ВИПУСК*:

ЗАТВЕРДЖУЮ
Директор навчально-наукового
інституту права, психології та
економіки
_____ проф. Гришук В.К.
“ ____ ” _____ 2013 р.

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ

Конспект лекцій

для магістрів

напрямок підготовки 6.030601 «Менеджмент»
спеціальність 8.03060101 «Менеджмент організацій і адміністрування»
спеціалізація «Менеджмент економічної безпеки»

Львів - 2013

ББК 65.011.15 + 67.404.3
УДК 347.211
Б 12

Рекомендовано до друку Вченою радою
Львівського державного університету внутрішніх справ
(протокол № 11 від 26 лютого 2013 р.)

Розглянуто і схвалено
на засіданні кафедри фінансів і економічної безпеки
Львівського державного університету внутрішніх справ
(протокол № 8 від 29 січня 2013 р.)

Рецензенти:

Б 12 Бабець І.Г., Мойсеєнко І.П.
Інтелектуальна власність: [конспект лекцій для магістрів]. – Львів:
Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. – с.

ББК 65.011.15 + 67.404.3
УДК 347.211

© Бабець І.Г., 2013
© Мойсеєнко І.П., 2013
© Львівський державний університет
внутрішніх справ, 2013

ЗМІСТ

Вступ	5
Тема 1. Інтелектуальний капітал та інтелектуальна власність в економіці трансформаційного типу
1.1. Інтелектуальний капітал та його значення в діяльності підприємства	7
1.2. Поняття і структура інтелектуальної власності	14
1.3. Місце і роль інтелектуальної власності в розвитку держави	19
1.4. Основні тенденції розвитку інтелектуальної власності в Україні ...	25
Тема 2. Інституціональне забезпечення охорони інтелектуальної власності в Україні.....	23
2.1. Нормативно-правове регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності в Україні	23
2.2. Інституції з регулювання правовідносин в сфері інтелектуальної власності	25
2.3. Міжнародні угоди у сфері охорони промислової власності	32
Тема 3. Правова охорона об'єктів промислової власності.....	36
3.1. Форми правової охорони об'єктів промислової власності	33
3.2. Порядок оформлення прав на об'єкти промислової власності	40
3.3. Національна патентна система	46
Тема 4. Правова охорона об'єктів авторського права і суміжних прав	51
4.1. Поняття авторського права і суміжних прав	51
4.2. Охорона об'єктів авторського права...	58
4.3. Охорона об'єктів суміжних прав	61
Тема 5. Охорона прав на раціоналізаторські пропозиції	65
5.1. Раціоналізаторська пропозиція як об'єкт інтелектуальної власності	66
5.2. Особливості правової охорони раціоналізаторської пропозиції	70
5.3. Управління раціоналізаторством на підприємстві	73
Тема 6. Порухення прав інтелектуальної власності	79
6.1. Сутність і види порушень прав на об'єкти інтелектуальної власності ...	79
6.2. Порядок проведення розслідувань з приводу порушення прав інтелектуальної власності	84

6.3. Відповідальність за порушення або невизнання права інтелектуальної власності	89
Тема 7. Правові основи захисту інтелектуальної власності в Україні	95
7.1. Порядок застосування законодавства про охорону прав інтелектуальної власності	96
7.2. Способи захисту прав інтелектуальної власності	101
7.3. Захист прав інтелектуальної власності у судовому порядку	104
Тема 8. Комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності	109
8.1. Прийняття рішення про комерціалізацію об'єкта інтелектуальної власності	109
8.2. Основні види угод про передачу права на об'єкт інтелектуальної власності	113
8.3. Зміст і порядок укладання ліцензійної угоди	119
8.4. Оцінка предмету ліцензії	123
8.5. Інтелектуальна власність як об'єкт обліку	126
Тема 9. Оцінка вартості прав на об'єкти інтелектуальної власності ...	131
9.1. Мета і база оцінки вартості ОІВ	131
9.2. Основні підходи до оцінки прав на об'єкти інтелектуальної власності	136
9.3. Визначення ставки дисконту	140
9.4. Методика визначення вартості прав на окремі ОІВ	145
Список рекомендованої літератури	150
.....	

ВСТУП

Головним чинником міжнародної конкурентоспроможності країни в умовах глобалізації стає інтелектуальний потенціал, який є основою формування знанневоорієнтованої економіки. Запровадження інноваційної моделі розвитку в Україні стримується негативними тенденціями в науково-дослідному секторі та у промисловості, що пов'язані з недостатнім фінансуванням науково-технічних розробок та відсутністю попиту на інновації у вітчизняних підприємств, внаслідок чого відбувається зниження винахідницької активності у галузевому секторі і зростає загроза поглиблення технологічної відсталості країни.

В Україні на державному рівні розробляються програми і заходи щодо стимулювання високотехнологічного експорту, підвищення конкурентоспроможності підприємств на міжнародних ринках, у першу чергу за рахунок розвитку високих технологій, використання результатів науково-технічних розробок. В цих умовах актуалізується патентно-ліцензійна діяльність вітчизняних підприємств, яка є важливим чинником посилення конкурентних позицій та зміцнення економічної безпеки на мікро- та і макrorівні управління.

З огляду на необхідність формування інноваційної свідомості у керівників підприємств та забезпечення правомірного використання ними науково-технічних розробок необхідним є поглиблення теоретичних знань і набуття практичних навичок студентами у сфері забезпечення прав інтелектуальної власності та проведення оцінки їх вартості. Відповідно, процес підготовки фахівців з управління підприємством повинен передбачати опрацювання студентами істотного обсягу інформації про особливості охорони і захисту об'єктів інтелектуальної власності в нашій країні та за кордоном.

Вказаними вище особливостями підготовки управлінських кадрів, що будуть здійснювати керівництво підприємством чи організацією на засадах інноваційного розвитку відповідно до вимог економічної безпеки держави, зумовлені зміст і структура конспекту лекцій з дисципліни «Інтелектуальна власність» для магістрів напряму підготовки 6.030601 «Менеджмент».

ТЕМА 1. ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ ТА ЇЇ РОЛЬ У РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Ключові слова: інтелектуальна власність, об'єкти промислової власності, об'єкти авторського права і суміжних прав, нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності, технологічний розвиток, винахідництво, технологічний уклад

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

- 1.1. Поняття і структура інтелектуальної власності
- 1.2. Місце і роль інтелектуальної власності в розвитку держави.
- 1.3. Основні тенденції розвитку сфери інтелектуальної власності в Україні.

Література

1. Любенюк Н.О. Інтелектуальна власність та її роль у сучасних умовах господарювання / Н.О.Любенюк // Актуальні проблеми економіки. – 2009. - № 8(98). – С. 33-38.
2. Сидорук В. Інтелектуальна власність як інструмент економічної агресії в епоху глобалізації // Інтелектуальна власність. – 2008. – №1. – С.62-65.
3. Варфоломеева Ю.А. Интеллектуальная собственность в условиях инновационного развития: монография. – М.: Ось-89, 2006. – 144с.
4. Інноваційний розвиток економіки: модель, система управління, державна політика / За ред. Л.Федулової. – Київ: Основа, 2005. – 552с.
5. Цибульов П.М. Основи інтелектуальної власності: Навчальний посібник. – К.: Інститут інтелектуальної власності і права, 2003. – 172 с.
6. The Global Competitiveness Report – 2012. - World Economic Forum / www.weforum.org.
7. Кузнєцов Ю.М. Патентознавство та авторське право: Підручник. – К.: Кондор, 2005. – 428 с.
8. Показники діяльності Державної служби інтелектуальної власності України та Державного підприємства «Український інститут промислової власності» за I півріччя 2012 року. – К.: Державна служба інтелектуальної власності України, 2012. – 52 с.

1.1.Інтелектуальний капітал та його значення в діяльності підприємства

Деякі дослідження доводять, що майбутній ріст визначається не показниками фінансової звітності, а такими факторами як навички управління, здатність до інновацій, бренди та колективне ноу-хау робочої сили. Ці чинники є складовими частинами інтелектуального капіталу (ІК). Отже, формування інтелектуального капіталу є актуальним у системі управління знаннями, оскільки грамотне управління ІК впливає на прибутковість фінансово-господарської діяльності підприємства у довгостроковому періоді .

Тому актуальності набувають питання пов'язані з визначенням економічної сутності інтелектуального капіталу та його місця в соціально-економічному розвитку підприємства.

Однак й досі відкритим залишається питання щодо визначення економічної сутності інтелектуального капіталу, переведення частини інтелектуального капіталу у грошовий вимір, комерціалізація інтелектуальної власності, недостатньо досліджені ефекти від використання ІК.

Для досягнення підприємством гідного конкурентного становища важливо визначити, як саме використати інтелектуальний капітал (як елемент інтелектуального потенціалу), щоб отримати конкурентні переваги як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Цьому повинно передувати дослідження підходів до розгляду сутності категорії „інтелектуальний капітал” і вивчення його структури.

Інтелектуальний капітал - сукупність інтелектуальних активів, які виражені у вигляді знань, навичок, виробничого досвіду конкретних людей (людські авуари) і вловимих нематеріальних активів у вигляді патентів, баз даних, програмного забезпечення, знаків і ін., які продуктивно використовуються з метою максимізації прибутку, підвищення вартості активів підприємства або інших економічних і технічних результатів.

Роботи вітчизняних вчених тісно пов'язані із роботами західних колег, та зосереджуються в основному на визначенні теоретичних засад та прикладних аспектів використання ІК в умовах діяльності вітчизняних підприємств .

Великий внесок був зроблений Козиревим А.М., який займався загальними питаннями визначення категорії інтелектуального капіталу та є першим автором перекладеного підручника з інтелектуальної власності

На увагу заслуговує робота Кендюхова О. «Гносеологія інтелектуального капіталу», у якій розкриті методичні аспекти та надані рекомендації щодо формування ефективного організаційно-економічного механізму управління ІК підприємства, розроблені ключові напрями забезпечення ефективного функціонування механізму управління ІК .

Проведені дослідження дозволяють визначити сутність інтелектуального капіталу крізь призму вимірників, що базуються на управлінні інтелектуальними ресурсами фірми, та довести важливий вплив інтелектуального капіталу на показники діяльності підприємства.

Розроблені українськими вченими концепції формування ІК підприємства створюють основу для розробки методів його комплексної оцінки та обліку наявних резервів підвищення конкурентоспроможності підприємства.

Місце інтелектуального капіталу у господарському процесі будь-якої організації можна показати за допомогою моделі (рис. 1).

Інтелектуальний капітал – це один із різновидів капіталу, який має відповідні ознаки капіталу й одночасно відтворює характерні лише йому особливості. У науковій літературі дослідженню сутнісної характеристики поняття „інтелектуальний капітал” присвячено ряд публікацій. Дане поняття є одним із найбільш неоднозначних за своїм науковим тлумаченням, воно характеризується складністю, багатогранністю й багатством проявів.

Аналіз літературних джерел із даної проблематики дозволяє виділити три підходи до трактування поняття „інтелектуальний капітал”, які зведено у таблиці 1.

Рис. 1. Місце інтелектуального капіталу у господарському процесі підприємства

Таким чином, сутність інтелектуального капіталу як результату полягає у його здатності до приросту та забезпечення конкурентних переваг підприємства. Зважаючи на вищезазначені підходи, під інтелектуальним капіталом будемо розуміти систему інтелектуальних цінностей (знання, навички, досвід, творчі здібності, інтелектуальна власність, інші нематеріальні активи), які в процесі свого відтворення забезпечують конкурентні переваги підприємства на як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Інтелектуальний капітал є складовою частиною національного багатства поряд із природними ресурсами, основними фондами, матеріальними оборотними коштами. Разом із тим інтелектуальному капіталу властивий більш високий рівень розвитку порівняно з уже відомими функціональними формами капіталу, критерієм чого є більш стійкий рівень економічного піднесення, ефективності суспільних структур. Саме інтелектуальний капітал задає темп і характер відновлення технології виробництва і його продукції, що потім стають головною конкурентною перевагою на ринку .

Інтелектуальний капітал, так само як і фізичний капітал, генерує потік цінностей, що впливають на економіку. У той же час можна виокремити такі специфічні, відмінні риси інтелектуального капіталу:

Таблиця 1

Підходи до сутності поняття „інтелектуальний капітал”

Назва	Автор	Визначення поняття „інтелектуальний капітал”
1. Сукупність цінностей	В. Садовський, Є. Стеценко	Це знання, навички, досвід, які є невід’ємні від їх носія – живої людської особи
	Б. Леонтьєв	Це вартість усіх наявних інтелектуальних активів, включаючи інтелектуальну власність, природні та надбані розумові здібності й навички, а також нагромаджені бази знань і корисні відносини з іншими суб’єктами; тобто йдеться про бренди, клієнтуру, фірмове найменування, канали збуту, ліцензійні та інші угоди тощо. Це система інтелектуальних переваг даної компанії або фірми на ринку .
	В. Іноземцев	Це інформація і знання, які відіграють роль «колективного мозку», що акумулює знання працівників, інтелектуальну власність, нагромаджений досвід, організаційну структуру, інформаційні мережі, імідж підприємства .
	Л. Мельник	Це розумові здібності людей у сукупності зі створеними ними матеріальними та нематеріальними засобами, які використовуються в процесі інтелектуальної праці; таким чином, до складу інтелектуального капіталу включаються як нематеріальні, так і матеріальні активи.
2. Процес	А. Василик	Це авансована інтелектуальна вартість, що в процесі свого обігу та кругообігу приносить додаткову вартість
	Л. Едвінсон	Це знання, яке можна конвертувати у вартість, перетворити на прибуток та оцінити .
	С. Алберт, К. Бредли	Це процес перетворення знань і нематеріальних активів у ресурси, які дають конкурентні переваги окремим особам, фірмам, державам .
3. Результат	Е. Брукінг	Це нематеріальні активи, які слугують підґрунтям існування та конкурентних переваг підприємства. Ключовими складовими є людські активи (знання, досвід, творчі здібності та ін.), інтелектуальна власність, інфраструктурні й ринкові активи
	А. Василик	Це знання, інформація, що формуються, використовуються та примножуються в діяльності підприємства і приносять позитивний економічний та соціальний ефект; це нематеріальні активи, що становлять основу функціонування сучасного підприємства в новій економіці
	Д. Клейн, Л. Прусак	Це інтелектуальний матеріал, який формалізований, зафіксований і використовується для виробництва більш цінного майна .
	Ю. Гава	Це особистий ресурс, інтелектуальний матеріал, що формалізується, обробляється й використовується для збільшення вартості активів компанії .

- нематеріальність природи інтелектуального капіталу, через що його іноді називають невидимим активом;

- інтелектуальний капітал не амортизується в процесі використання, навпаки, втрачаючи свою вартість саме від того, що він не використовується;

- пріоритетна спрямованість інтелектуального капіталу на майбутнє: основа для його оцінки – це вартість, що буде створена в процесі його майбутнього використання;

- інтелектуальний капітал оцінюється за допомогою як вартісних, так і неwartісних показників;

- необмеженість інформаційного ресурсу;

- інвестиції в інтелектуальний капітал забезпечують його власнику одержання більш високого доходу;

- наявність мережевих ефектів та зростаючої граничної корисності.

Однією з головних проблем, яка виникає під час вивчення інтелектуального капіталу є визначення його структури.

Єдиного підходу щодо визначення структури інтелектуального капіталу немає, проте більшість дослідників вважають інтелектуальний капітал системою компонентів зв'язаних між собою (К.-Е. Свейбі, Л. Едвінсон, М. Мелоун, Е. Брукінг). Основні підходи до формування структури інтелектуального капіталу подані у табл. 2.

Зважаючи на вищевказані підходи, у структурі інтелектуального капіталу підприємства будемо виділяти три складові:

- людський (особистий) капітал – знання, навички, досвід, ноу-хау, творчі здібності, креативний спосіб мислення, моральні цінності, культура праці тощо . Це знання, що працівники „забирають” із собою, коли вони звільняються з підприємства ;

- організаційний (структурний) капітал – патенти, ліцензії, ноу-хау, програми, товарні знаки, промислові зразки, технічне й програмне забезпечення, організаційна структура, корпоративна культура тощо.

-

-

Підходи до формування структури інтелектуального капіталу

Автор	Елементи інтелектуального капіталу
К.-Е. Свейбі	<ul style="list-style-type: none"> - зовнішня структура (тісні взаємовідносини між підприємством та іншими суб'єктами ринку); - внутрішня структура (культура та традиції фірми, а також комп'ютери, інформаційні мережі, засоби зв'язку та технології, які безпосередньо використовують працівники у своїй роботі); - індивідуальна компетентність (властивість індивіда до певних дій у найрізноманітніших ситуаціях).
Е. Брукінг	<ul style="list-style-type: none"> - ринкові активи (клієнтські взаємозв'язки, договори та контракти); - активи інтелектуальної власності (патенти, торгові марки, авторські права, що були виготовлені працівниками, але знаходяться у власності фірми, яка має повне право на їх використання); - активи інфраструктури (філософія управління фірми, її культура та бізнес-традиції); - гуманітарні активи (людські ресурси) .
Л. Едвінсон, М. Мелон	<ul style="list-style-type: none"> - структурний капітал (технічне і програмне забезпечення, організаційна структура, патенти, торгові марки, бази даних, електронні мережі та інші об'єктивні фактори, що забезпечують реалізацію людського капіталу у практичній діяльності); - людський капітал (знання, вміння, навички, досвід, культура, внутрішні цінності, що притаманні працівникам)
О. Панкрухін	<ul style="list-style-type: none"> - клієнтський капітал (імідж, бренди, торгові марки, взаємозв'язки, що сприяють налагодженню та зміцненню клієнтських взаємовигідних стосунків); - організаційний капітал (об'єктивно діючі фактори та умови, що впливають на формування інтелектуального капіталу на певній визначеній території, зокрема: правові норми, інституціональні складові науки та освіти, капіталізація компаній, соціальні інститути, технології, технічне і програмне забезпечення, інтелектуальна власність, корпоративна культура); - людський капітал [
Ю. Гава	<ul style="list-style-type: none"> - людський капітал (знання, навички, вміння, досвід, творчі здібності працівників, їхнє вміння працювати та приймати рішення в конкретних ситуаціях, створювати імідж фірми та будувати стратегічні й тактичні цілі); - технологічний капітал (способи організації виробництва, способи управління ним, технології виробництва, технології соціокультурних взаємовідносин, логістичні зв'язки) .

- Це знання, що залишаються усередині фірми споживчий (інтерфейсний, маркетинговий) капітал – включає зв'язки з економічними контрагентами (постачальниками, споживачами, посередниками, кредитно-фінансовими установами, органами влади та ін.), інформацію про економічних контрагентів, історію відносин з ними, торговельну марку (бренд) .

Людський, організаційний, інтерфейсний капітали слід розглядати як підсистеми інтелектуального капіталу, що постійно взаємодіють одна з одною.

При цьому можливий прояв синергетичного ефекту, як підсилювального, так і послаблювального характеру.

Узагальнення підходів до сутності поняття „інтелектуальний капітал” та однозначне тлумачення його структури дозволить сформувати інтелектуальний капітал підприємства як чинник його розвитку, оптимізувати менеджмент, знизити ступінь ризику, підвищити обґрунтованість і оперативність управлінських рішень, спрямованих на забезпечення конкурентоспроможності і сталого розвитку.

Таким чином, здатність країни до формування та ефективного використання інтелектуального капіталу визначає можливості її подальшого економічного розвитку на основі переходу до вищого технологічного укладу, до постіндустріального суспільства. Завдання, що постають перед Україною, полягають у реальній зміні моделі соціально-економічного розвитку, яка має ґрунтуватися на формуванні та використанні інтелектуального капіталу, пріоритеті інноваційної діяльності. Здатність підприємства до формування, оцінки та ефективного використання інтелектуального капіталу визначає можливості його подальшого сталого розвитку та конкурентоспроможність на ринку.

1.2. Поняття і структура інтелектуальної власності

Під власністю звичайно розуміють право володіти, користуватися і розпоряджатися об’єктом власності. Розрізняють матеріальні і нематеріальні об’єкти власності. Матеріальні об’єкти, наприклад, автомобілі, будинки – відчутні на дотик. Нематеріальні (винахід, музичний твір) – невідчутні. Об’єкти інтелектуальної власності відносяться до нематеріальних, невідчутних об’єктів.

Найважливішою характеристикою власності є те, що власник може використовувати її на свій розсуд і жодна особа не має права використовувати цю власність без його дозволу. Власник може дозволити іншим користуватися

його власністю, але на законних підставах. Використання власності без дозволу її власника є незаконним.

Перш, ніж скористатися власністю, потрібно заволодіти нею. Незаконно заволодіти матеріальним об'єктом власності, наприклад, автомобілем, складніше, ніж об'єктом інтелектуальної власності; матеріальний об'єкт можна легко розпізнати. Натомість, щоб заволодіти об'єктом інтелектуальної власності, у багатьох випадках достатньо одержати про нього лише інформацію (наприклад, про ідею винаходу у процесі бесіди). У цьому випадку складно і часто неможливо визначити, яка особа насправді є власником такого об'єкта. Ця особливість зумовлює складність охорони і захисту прав на ОІВ.

Згідно зі ст. 41 Закону України «Про власність» об'єктами права інтелектуальної власності є твори науки, літератури та мистецтва, відкриття, винаходи, корисні моделі, промислові зразки, раціоналізаторські пропозиції, знаки для товарів і послуг, результати науково-дослідних робіт та інші результати інтелектуальної праці. Це поняття означає сукупність певних прав щодо нематеріальних об'єктів, що мають економічну цінність і здатність вільно відчужуватись з урахуванням обмежень, встановлених в інтересах захисту особистих прав осіб, які створили ці об'єкти. Інтелектуальна власність не є матеріальною, її неможливо відчутити на дотик; вона не має довжини, ширини та висоти; не має ваги і не створює тіні; не має кольору, смаку або запаху. Проте форми, яких набувають інтелектуальні активи, можуть бути матеріальними. Так, як і матеріальний ресурс, інтелектуальну власність можна купити, продати та орендувати, її можуть втратити або ліквідувати за необережного або неуважного догляду, її можна застрахувати або використати як заставу.

Під **інтелектуальною власністю** розуміють закріплені законом права на результати інтелектуальної діяльності у виробничій, науковій, літературній і художній сферах.

Об'єкт права інтелектуальної власності – це законодавчо визначений таким результат інтелектуальної діяльності в промисловій, науковій,

літературній і художній сферах, що надає його автору особливі немайнові права, а також сукупність виняткових прав майнового характеру.

Об'єкт інтелектуальної власності є результатом творчої праці людини. Розрізняють два види творчості – технічну і художню. Відповідно всі об'єкти інтелектуальної власності умовно поділяють на дві групи: об'єкти промислової власності і об'єкти авторського права та суміжних прав. Крім того, в окрему групу виділяють нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності, що не зовсім чітко вписуються в ці дві основні групи (рис.1).

Рис. 1.2. Класифікація об'єктів інтелектуальної власності

Як видно з рис.1, об'єкти інтелектуальної власності поділяються на результати науково-технічної та художньої творчості. Так, винаходи, промислові зразки, корисні моделі, знаки для товарів і послуг є результатом науково-технічної творчості, а твори літератури, науки і мистецтва – художньої творчості.

Об'єкти промислової власності використовуються переважно у сфері виробництва і надання послуг, сприяють підвищенню технічного рівня суспільного виробництва та його ефективності, забезпечують конкурентоспроможність товарів і послуг. Ці ОІВ знаходять своє застосування у промисловості.

Винахід – результат інтелектуальної діяльності людини у будь-якій сфері технології. До об'єктів винаходу належать: пристрій, речовина, штам мікроорганізму, культура клітин рослини і тварини; спосіб; нове застосування відомого продукту чи процесу.

Пропозиції, що не визнаються винаходами: відкриття, наукові теорії та математичні методи; методи організації та управління господарством; плани, умовні позначення, розклади, правила; засоби виконання розумових операцій; алгоритми і програми для обчислювальних машин; проекти і схеми планування споруд, будинків, територій; зовнішній вигляд виробу, спрямований на задоволення естетичних потреб.

Промисловий зразок – нове художньо-конструкторське рішення виробу, яке визначає його зовнішній вигляд, відповідає вимогам технічної естетики, придатне до здійснення промисловим способом і дає позитивний ефект. Це результат творчої діяльності людини у галузі художнього конструювання, що в міжнародній практиці називається дизайном. Об'єктом промислового зразка може бути: форма, малюнок чи розфарбування або їх поєднання, що визначають зовнішній вигляд промислового виробу і призначені для задоволення естетичних та ергономічних потреб.

Корисна модель – це конструктивне виконання пристрою, що відповідає умовам патентоспроможності, тобто є новим і промислово придатним. Сутність корисної моделі полягає в оригінальному конструюванні пристрою (нове розташування елементів пристрою).

Знаки для товарів і послуг (торговельна марка, торговельний знак) – це зареєстровані у встановленому порядку позначення, завдяки яким товари і послуги одних осіб відрізняються від однорідних товарів та послуг інших осіб.

Топографія інтегральних мікросхем – це зафіксоване на матеріальному носії просторово геометричне розміщення сукупності елементів мікросхем та з'єднань між ними. Охоронним документом, що засвідчує право власності на топографію, є свідоцтво, яке діє упродовж 10 років від дати подання заявки до Укрпатенту чи від дати першого використання топографії.

Комерційна таємниця (ноу-хау) – технічна, комерційна, організаційна чи будь-яка інша інформація, що забезпечує підвищення ефективності виробництва чи іншої соціально доцільної діяльності, або забезпечити інший позитивний ефект.

Об'єкти авторського права і суміжних прав застосовуються в гуманітарній сфері для збагачення внутрішнього світу людини, формування її світогляду. Ця група ОІВ поділяється на:

- власне об'єкти авторського права та твори науки, літератури і мистецтва;
- об'єкти суміжних з авторськими прав, до яких належать права виконавців творів, виробників фонограм, організацій мовлення.

Таким чином, об'єкт інтелектуальної власності – це нематеріально виражений результат інтелектуальної діяльності зафіксований на матеріальному носії, що надає його автору виключне право власності на цей результат, яке набувається, здійснюється та захищається згідно чинного законодавства.

Суб'єктами права інтелектуальної власності є: творець (творці) об'єкта інтелектуальної власності (автор, виконавець, винахідник) та інші особи, яким належать особисті немайнові та (або) майнові права інтелектуальної власності відповідно до діючого законодавства чи договору. Згідно Закону України „Про власність” суб'єктами права інтелектуальної власності визнаються громадяни (фізичні особи), юридичні особи та держава.

1.3. Місце і роль інтелектуальної власності в розвитку держави

Існує пряма залежність стану національної економіки від її інтелектуального потенціалу, ступінь використання якого, темпи та масштаби росту визначають рівень економічного розвитку суспільства, правовий і соціальний статус країни у світовому співтоваристві. При визначенні місця певної держави у світовій спільноті першочерговою є її здатність використовувати сучасні технології для інтенсивного економічного зростання. Основну масу суспільного багатства розвинутих країн створює нова інтелектуальна еліта – фахівці, зайняті у сфері високих технологій, виробництва інформації та нових знань. Інтелектуальна власність стала важливим ресурсом економічного розвитку держав, про що свідчать дані рейтингу країн за індексом конкурентоспроможності.

Загальний індекс конкурентоспроможності, що визначається на основі індексів макроекономічного середовища, громадянського суспільства і технологій, дозволяє оцінити місце країни у глобальній економіці. Рейтинг складається з врахуванням технологічного фактору, визначеного за допомогою індексу інновацій, індексу інформаційних та комунікаційних технологій, індексу технологічного трансферу. Головним джерелом економічного зростання країни та забезпечення її конкурентоспроможності у глобальній економіці стають результати науково-технічної творчості, тобто об'єкти промислової власності (винаходи, корисні моделі, промислові зразки, ноу-хау).

Згідно рейтингу за глобальним індексом конкурентоспроможності перша десятка включає такі країни: Швейцарія (на 1 місці), Сінгапур, Швеція, Фінляндія, США, Німеччина, Нідерланди, Данія, Японія, Великобританія (на 10 місці). При цьому практично всі ці країни також знаходяться й у першій десятці за індексом розвитку інновацій (Швейцарія – 1 місце, Сінгапур – 11, Швеція – 2, Фінляндія – 4, США – 6, Німеччина – 5, Данія – 8, Японія – 3, Великобританія – 12). Україна за розвитком інновацій посідає 93 місце при тому, що за загальним індексом конкурентоспроможності – на 82 місці (у 2010-2011 рр.

наша країна посідала 89 місце серед 139 країн за загальним індексом конкурентоспроможності і 88 місце за інноваційним індексом).

Таким чином, конкурентоспроможність країни на міжнародному ринку технологій та участь в обміні високотехнологічними товарами забезпечується рівнем розвитку науково-технологічної сфери, що значною мірою залежить від таких інституційних чинників, як діяльність державних органів щодо зміцнення наукового потенціалу; інфраструктура ринку інновацій; законодавче регулювання інноваційної діяльності, що сприяє створенню об'єктів інтелектуальної власності, забезпеченню їх охорони та комерціалізації.

Сфера інтелектуальної власності – це сукупність галузей економіки та видів суспільної діяльності, які не беруть безпосередньої участі у створення матеріальних благ. Ці галузі виробляють унікальний продукт – інтелектуальний. Саме такий продукт є необхідним для ефективного функціонування матеріального виробництва. У промислово розвинених країнах 80–95% приросту ВВП припадає на частку нових знань, втілених у техніці і технологіях. Об'єм світової торгівлі ліцензіями на об'єкти інтелектуальної власності щорік зростає на 12%. Щорічно обсяги експорту наукомісткої продукції приносять, в середньому, США близько 700 млрд. дол. США, Німеччині – 500 млрд. дол. США, Японії – 400 млрд. дол. США.

Роль технологічного прогресу як одного з головних чинників макроекономічної динаміки досліджувалася представниками різних наукових шкіл, в результаті чого було сформовано значне теоретичне підґрунтя, яке пояснює вплив рівня розвитку науково-технічної сфери країни на темпи її економічного зростання, на місце держави в міжнародному торговельному обміні.

Проблема впливу науково-технологічного розвитку на динаміку економічного зростання знайшла своє відображення в працях М.Кондратьєва, який на початку ХХ ст. дослідив економіку провідних капіталістичних країн і виявив поряд з короткими періодами коливань кон'юнктури існування циклічних хвиль тривалістю 48-55 років. Він обґрунтував взаємозв'язок між

виникненням „довгих хвиль” і появою технічних винаходів та їх практичним застосуванням: „Перед початком зростаючої хвилі кожного великого циклу, а деколи й на початку її, спостерігається значна зміна в основних умовах господарського життя суспільства. Ці зміни полягають у глибоких змінах техніки виробництва і обміну (яким в свою чергу передують значні технічні винаходи і відкриття), у зміні умов грошового обігу, у посиленні ролі нових держав у світовому господарському житті”. Згідно теорії М.Кондратьєва головним джерелом тривалого економічного підйому є прогресивні технологічні зміни у виробничій сфері, які в свою чергу залежать від потреб практичної діяльності та існуючого рівня розвитку науки і техніки.

Теорію М.Кондратьєва щодо впливу інновацій на розвиток економічної системи розвинув у своїх дослідженнях Й.Шумпетер. Австрійський економіст застосував ідею “довгих хвиль” для обґрунтування інноваційної теорії економічних коливань. В умовах “конкурентної рівноваги” господарської системи, де відбувається постійно повторюваний рух по колу, тільки “здійснення нових комбінацій” уможливають економічний розвиток, тобто зумовлюють “зміну траєкторії, по якій відбувається кругообіг”. Таким чином, форма і зміст розвитку визначається поняттям “здійснення нових комбінацій”, що охоплює п'ять випадків: (1) виготовлення нового, невідомого споживачам, блага або створення нової якості того чи іншого блага; (2) впровадження нового методу (способу) виробництва, основою якого є наукове відкриття або новий спосіб комерційного використання відповідного товару; (3) освоєння нового ринку збуту; (4) одержання нового джерела сировини чи напівфабрикатів; (5) проведення відповідної реорганізації підприємства.

Довгий час взаємозв'язок технологічного і економічного розвитку не брався вченими до уваги при вивченні господарських процесів. А.Сміт і представники класичної школи економічної теорії вважали технологічні досягнення наслідком зміни продуктивності праці і капіталу, тому проблеми економічного управління технологіями в їх працях не розглядалися. У неокласичній теорії спочатку фактор технологічного розвитку також не

враховувався, а основним фактором економічного зростання вважався обсяг капіталу (модель Харрода-Домара), що призводило до неточностей у результатах аналізу макроекономічних процесів. Вказаний недолік неокласичної теорії було усунуто при застосуванні для аналізу факторів економічного зростання виробничої функції Кобба-Дугласа, яка давала можливість оцінити роль технологічних змін у збільшенні продуктивності праці і капіталу. Тобто національний продукт (Y) визначається як функція капіталу (K), праці (L) і технологічних змін:

$$Y = A K^{\alpha} L^{1-\alpha}, \quad (1.1)$$

де A – параметр, що характеризує рівень розвитку технології; α – коефіцієнт, що характеризує частку капіталу у зростанні виробництва; $(1-\alpha)$ – частка праці у зростанні виробництва.

На основі виробничої функції з постійною віддачею від масштабу була побудована модель Р.Солоу, яка дозволяла визначити внесок фактора технологічних змін у економічне зростання як залишок після обчислення внеску фактора капіталу у загальний випуск за умови його незмінної продуктивності:

$$\frac{\Delta Y}{Y} = \alpha \frac{\Delta K}{K} + \frac{\Delta A}{A}. \quad (1.2)$$

На основі виробничої функції з постійною віддачею від масштабу була побудована модель Р.Солоу, яка дозволяла визначити внесок фактора технологічних змін у економічне зростання як залишок після обчислення внеску фактора капіталу у загальний випуск за умови його незмінної продуктивності.

У неокласичних моделях технологічний прогрес вважався екзогенним фактором, що залежить від часу та реальних процесів, які відбуваються у модельованій економічній системі. Проте, на основі моделі Р.Солоу не можна визначити фактори технологічного прогресу, зв'язок інвестиційної діяльності та впровадження новинок, а також вплив державних субсидій у сфері науково-дослідних і дослідницько-конструкторських робіт (НДІДКР) на економічне

зростання.

У роботах П.Ромера, Р.Лукаса, П.Хоувітта окреслені нові моделі економічного зростання з ендогенним технологічним прогресом, який розглядається як результат проведення НДіДКР економічними агентами з метою максимізації прибутку у довгостроковій перспективі. Істотним внеском у розвиток теорії є модель економічного зростання П.Ромера, в якій окремою змінною виробничої функції є обсяг наукових знань і практичних навичок, нагромаджених в процесі навчання і виробничої діяльності. У теорії П.Ромера технологія є „ендогенною”, її розвиток прямо залежить від вкладених в неї ресурсів на відміну від традиційної теорії, яка вважала технологію „екзогенною” (такою, що виникає випадково).

Вплив науково-технічних досягнень на рівень розвитку суспільства, на нашу думку, найбільшою мірою відображає еволюція і зміна базових технологічних укладів, основою формування яких є певна ключова технологія (винахід).

Сьогодні вчені виділяють кілька характерних історичних етапів економічного розвитку, кожен з яких пов'язаний із розширенням використання певних науково-технічних досягнень.

Технологічний уклад – це групи технологічних сукупностей, які пов'язані одна з одною однотипними технологічними ланцюгами і утворюють відтворювальні цінності. Технологічний уклад – це система технологій, що використовуються.

Винахід прядильної машини Уатта та механічних ткацьких станків Робертсона та Хоррокса дало поштовх бурхливому розвитку текстильної промисловості. Це призвело до промислової революції. Відповідний відрізок часу характеризується як перший технологічний уклад, він охоплює приблизно період з 1770 до 1830 р. (текстильна промисловість, текстильне машинобудування, виплавка чавуну, обробка заліза, водяний двигун).

Створення парового двигуна ще більше прискорило розвиток машинобудування, призвело до появи тяжкої промисловості та якісному

прогресу на транспорті. Це стимулювало розвиток гірничодобувних галузей промисловості та металургії. Таким чином, склався другий технологічний уклад, що тривав приблизно з 1830 до 1880 р. (паровий двигун, будівництво залізниць, транспорт, машинобудування, будівництво пароплавів, верстатно-інструментальна промисловість, чорна металургія).

Подальший наступ технічного прогресу було пов'язано із освоєнням та широким практичним застосуванням електроенергії та сталі. В результаті почали інтенсивно розвиватися електротехніка та передача електроенергії на відстань, тяжке машинобудування, чорна металургія. Одночасно був досягнутий прогрес в області неорганічної хімії. Ці технології визначили зміст третього технологічного укладу (1880-1930рр.), забезпечили новий якісний стрибок у розвитку виробництва (електротехнічне і тяжке машинобудування, виробництво і прокат сталі, будівництво ліній електропередач, неорганічна хімія, поява електричних двигунів).

Четвертий технологічний уклад був пов'язаний із появою двигуна внутрішнього згорання та розвитком нафтохімії. Він охоплює період між 1930 та 1980 рр. Для даного устрою показові перш за все підйом автомобілебудування та переробки нафти. Поява та широке розповсюдження синтетичних матеріалів (автомобілебудування, тракторобудування, кольорова металургія, виробництво товарів тривалого користування, синтетичні матеріали, органічна хімія, виробництво і переробка нафти. Ключові технології – двигуни внутрішнього згорання, нафтохімія).

Нарешті, поява п'ятого технологічного укладу, який характерний для нашого часу, пов'язана із розвитком інформаційних технологій, телекомунікацій, біотехнологій, використанням атомної енергії, освоєнням космосу та іншими важливими технологічними досягненнями другої половини ХХ ст. Цей устрій обіцяє значні переваги в житті суспільства та його виробничих можливостей. Щоб переконатися у цьому, достатньо уявити собі ті наслідки, які мало за собою у останньому десятилітті розповсюдження персональних комп'ютерів та поява Інтернету. (електронна промисловість,

обчислювальна техніка, оптоволоконна техніка, програмне забезпечення, телекомунікація, роботобудівництво, інформаційні послуги. Ключовий фактор – мікроелектроніка).

Шостий технологічний уклад (2030-2080pp.) – контур комплексу машин-автоматів, здатних самостійно змінювати програми своєї роботи, представники укладу – системи, що реалізують інформаційні технології, комплексні інформаційно-управлінські системи, робототехнічні комплекси, здатні адекватно реагувати на змінні ситуації (біотехнології, системи штучного інтелекту, глобальні інформаційні мережі і високошвидкісні транспортні системи).

Сьомий технологічний уклад (прогноз 2080-2130pp.): гнучкі автоматизовані виробництва, космічні технології, виробництво конструкційних матеріалів, ядерна енергетика, використання водню як екологічно чистого енергоносія

1.4. Основні тенденції розвитку сфери інтелектуальної власності в Україні.

В Україні минулого року спостерігалась тенденція зростання активності в поданні заявок на винаходи за національною процедурою. Так, порівняно з 2010 р. кількість заявок від національних заявників зросла на 4%, від іноземних - на 9%. Частка заявок від іноземних заявників у загальній кількості заявок на винаходи складає 49,5%.

У 2011 р. надійшла 131 заявка від національних заявників для патентування винаходів за процедурою РСТ в іноземних державах, що перевищило показник минулого року на 35%. У 2011 р. національними заявниками подано майже 13 тисяч заявок на винаходи і корисні моделі. Майже 63% від загальної їх кількості, як і в попередні періоди, подано підприємствами й організаціями України, тобто заявниками - юридичними особами.

Національними заявниками - юридичними особами нинішнього року подано понад 8,1 тисяч заявок на винаходи і корисні моделі. При цьому

кількість заявок на винаходи зросла на 4%, кількість заявок на корисні моделі залишилась на рівні 2010 р.

Таблиця 1.1

**Надходження заявок на винаходи в Державний департамент
інтелектуальної власності в Україні**

Показник	Кількість поданих заявок				
	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.
Заявки на патенти на винаходи	5930	6163	5697	4816	5312
За національною процедурою	3788	3766	3149	2682	2812
від національних заявників	3472	3440	2823	2432	2555
від іноземних заявників	316	326	326	250	257
За процедурою РСТ	2142	2397	2548	2134	2500
в т.ч. від національних заявників	2	-	2	-	1

У 2011 р. активність у поданні заявок на знаки для товарів і послуг зросла на 4% порівняно з попереднім роком. Кількість заявок за національною процедурою від національних заявників практично не змінилась, від іноземних - зросла на 9%. Кількість заявок, поданих за Мадридською системою, у 2011 р. збільшилась на 9%. У 2011 р. до Міжнародного бюро ВОІВ було відправлено 370 заявок від національних заявників на міжнародну реєстрацію знаків для товарів і послуг, що перевищило показник минулого року на 30%.

Станом на 1.01.2012 Державною службою (з 1992 року) всього видано 341 105 охоронних документів, у тому числі:

- 101 955 патентів на винаходи;
- 66 410 патентів на корисні моделі;
- 22 618 патентів на промислові зразки;
- 150 077 свідоцтв на знаки для товарів і послуг;
- 11 свідоцтв на топографії ІМС;
- 16 реєстрацій кваліфікованих зазначень походження товарів;
- 18 свідоцтв на право використання зареєстрованих кваліфікованих зазначень походження товарів.

Таблиця 1.2

Надходження заявок на ОПВ в Державний департамент інтелектуальної власності в I півріччі 2008 – 2012 років

Об'єкти промислової власності	Кількість поданих заявок				
	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.
Усього надійшло	27779	19378	22974	23564	24351
Винаходи	3065	2377	2733	2627	2485
Корисні моделі	5498	4478	5451	5589	5529
Усього винаходи і корисні моделі	8563	6855	8184	8216	8014
Промислові зразки	1374	751	893	797	833
Знаки для товарів і послуг	17841	11771	13895	14548	15501
за національною процедурою	12966	7865	10097	10288	11009
за міжнародною процедурою	4875	3906	3798	4260	4492
Топографії ІМС	-	-	-	-	1
Кваліфіковані зазначення походження товарів	1	1	2	3	2

Динаміка подання заявок та реєстрації охоронних документів на ОПВ є відображенням творчої активності винахідників у створенні принципово нових видів техніки, що, у свою чергу, стає вирішальним чинником підвищення якості й конкурентоспроможності продукції. Протягом I півріччя 2012 року активність у поданні заявок на ОПВ залишалася стабільною. Так, кількість заявок на винаходи та корисні моделі практично залишилася на рівні відповідного періоду минулого року, кількість заявок на промислові зразки зросла на 5%. Кількість заявок на знаки для товарів і послуг зросла на 7%, у т.ч. заявок, поданих за Мадридською системою, – на 5%.

Загальна кількість заявок на винаходи в I півріччі 2012 року зменшилася на 5% порівняно з аналогічним періодом минулого року за рахунок зниження активності як національних заявників (на 6%), так і іноземних, які подавали заявки за процедурою РСТ (на 7%). При цьому кількість заявок від іноземних заявників, які подавали заявки за національною процедурою, зросла на 9%. Частка заявок від іноземних заявників у загальній кількості заявок на винаходи, як і в минулому році, становила 48%.

У I півріччі 2012 року прийнято 1951 рішення про видачу патентів на винаходи, 37 – про відмову у видачі, за 530 заявками припинено діловодство. Завершено діловодство за 2518 заявками на винаходи (проти 2895 в I півріччі 2011 року), у т.ч. за 2 297 – на стадії кваліфікаційної експертизи.

У I півріччі 2012 року кількість заявок на корисні моделі (у т.ч. від національних заявників) порівняно з аналогічним періодом 2011 р. практично не змінилася. Кількість заявок від іноземних заявників зросла на 15%, але їх частка залишається незначною й становить 1,8% від загальної кількості заявок на корисні моделі. У I півріччі 2012 року прийнято 5196 рішень про видачу патентів на корисні моделі, 28 – про відмову у видачі, за 229 заявками припинено діловодство. Завершено діловодство за 5453 заявками на корисні моделі (проти 5187 в I півріччі 2011 року).

У I півріччі 2012 року кількість заявок на промислові зразки збільшилася на 5% порівняно з I півріччям 2011 року за рахунок збільшення (на 31%) активності іноземних заявників: частка поданих ними заявок становить 21% від загальної кількості заявок на промислові зразки. Кількість заявок від національних заявників практично не змінилася. У I півріччі 2012 року прийнято 821 рішення про видачу патентів на промислові зразки, 3 заявки відхилено, 87 – відкликано. Завершено діловодство за 911 заявками на промислові зразки (проти 755 у I півріччі 2011 року).

У I півріччі 2012 року загальна кількість заявок на знаки для товарів і послуг, поданих за національною процедурою, зросла на 7% порівняно з відповідним періодом минулого року. Кількість заявок, поданих іноземними заявниками за національною процедурою, зросла на 17%, а їх частка в загальній кількості заявок на знаки для товарів і послуг практично не змінилася й становить 21%. Кількість заявок, поданих за Мадридською системою, збільшилася на 5%. У I півріччі 2012 року прийнято 8483 рішення про видачу свідоцтва на знаки для товарів і послуг, 785 рішень – про відмову у видачі, 1 957 заявок відкликано (відхилено). Завершено діловодство за 11225 заявками на знаки для товарів і послуг (проти 11442 у I півріччі 2011 року).

У I півріччі 2012 року національними заявниками подано понад 6,7 тисячі заявок на винаходи та корисні моделі. Порівняно з відповідним періодом 2011 року спостерігається незначний спад кількості поданих заявок – приблизно на 2%, у тому числі на винаходи – на 5,5%, на корисні моделі – на 1,3%. Питома

вага заявок на винаходи становить 19,2% від загальної кількості поданих заявок проти 19,9% у I півріччі 2011 року та 23,3% – 2008 року.

Найбільша кількість національних заявок подається заявниками-юридичними особами, тобто підприємствами й організаціями України. У I півріччі цього року, як і в попередні періоди, ними було подано понад 60% від загальної кількості національних заявок. Порівняно з аналогічним періодом 2011 року кількість заявок на винаходи та корисні моделі, поданих заявниками-юридичними особами, практично не змінилася – 4,3 тисячі одиниць. Частка заявок на винаходи в загальній кількості заявок залишилася на рівні минулого року – 16,8%.

Найвищою активністю в поданні заявок відрізняються підприємства й організації Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України (МОНмолодьспорт), якими подано 2079 заявок на винаходи та корисні моделі, або 48,2% від їх загальної кількості (у I півріччі 2011 року – 2 172 заявки й 50,5%); Міністерства охорони здоров'я України – 552 заявки й 12,8% (проти 532 заявок і 12,4% у I півріччі 2011 року); Національної академії наук України (НАН України) – 348 заявок і 8,1% (360 заявок і 8,4%), Академії медичних наук України – 205 заявок і 4,8%, (248 заявок і 5,8% відповідно). Як свідчить аналіз наведених даних, майже половина загальної кількості національних заявок на винаходи та корисні моделі щороку подається підприємствами й організаціями МОНмолодьспорту. На організації академічного профілю припадає в середньому за рік близько 17% від загальної кількості поданих заявок.

Водночас, як уже зазначалося вище, частка заявок на винаходи в загальній кількості заявок, поданих заявниками-юридичними особами протягом останніх років, залишається досить низькою, що значною мірою пов'язано з особливостями національного законодавства. Дещо вищим за середній по Україні виявляється цей показник за науковими організаціями академічного профілю – близько 25 %. Найвищий відсоток заявок на винаходи в загальній кількості поданих стабільно належить організаціям НАН України – 40,2 % (140

заявок) у I півріччі 2012 року, 38,6% (139 заявок) та 45,3% (163 заявки) у I півріччі 2011 та 2010 років відповідно.

Найбільшу активність у поданні заявок серед організацій МОНмолодьспорту в I півріччі цього року виявили Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля – 161 заявка (близько 8 % від загальної кількості заявок за організаціями МОНмолодьспорту), Національний університет харчових технологій – 148 заявок (7,1 %), Вінницький національний технічний університет – 130 заявок (6,2 %), Національний технічний університет “Київський політехнічний інститут” – 124 заявки (близько 6%).

Найбільш активними в НАН України були Фізико-технологічний інститут металів та сплавів – 20 заявок, Інститут кібернетики імені В.М. Глушкова – 17 заявок, Інститут технічної теплофізики та Інститут фізики напівпровідників імені В.Є. Лашкарьова – по 15 заявок.

Аналіз винахідницької активності заявників у регіональному розрізі свідчить, що переважна кількість заявок подається заявниками, розташованими в промислово розвинених регіонах – Вінницькій, Дніпропетровській, Донецькій, Луганській, Львівській, Одеській, Харківській областях і м. Київ. Так, протягом I півріччя 2012 року підприємствами та організаціями м. Київ подано 1,2 тисячі заявок (28% від загальної кількості національних заявок від юридичних осіб), Харківської області – 613 (14%), Донецької – 344 (8%), Дніпропетровської – 295 (близько 7%) тощо. Загалом заявниками цих регіонів подано майже 80% від загальної кількості заявок від юридичних осіб.

ТЕМА 2. ІНСТИТУЦІОНАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

Ключові слова: нормативно-правове забезпечення, міжнародні угоди, Державна служба інтелектуальної власності, Український інститут промислової власності, національний режим, режим найбільшого сприяння

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

- 2.1. Нормативно-правове забезпечення охорони інтелектуальної власності.
- 2.2. Інституції з регулювання правовідносин в сфері інтелектуальної власності.
- 2.3. Міжнародні угоди у сфері охорони промислової власності.

Література

1. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі [Електронний ресурс] : Закон України № 3687-ХІІ від 15.12.1993 р. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1085.255.8&nobreak=1>2.
2. Про охорону прав на промислові зразки [Електронний ресурс] : Закон України № 3688-ХІІ від 15.12.1993 р. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=3688-12>).
3. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг [Електронний ресурс] : Закон України № 3689-ХІІ від 15.12.1993 р. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=3689-12>.
4. Про авторське право і суміжні права [Електронний ресурс] : Закон України № 3792-ХІІ від 23.12.1993 р. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1085.284.6&nobreak=1>.
5. Положення про Державну службу інтелектуальної власності України. Указ Президента України від 8 квітня 2011 року №436/2011 // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/13415.html>.
6. Власова І. В. Розвиток інфраструктури інноваційної діяльності в Україні / І. Власова // Проблеми науки. – 2010. - №2. – С. 26-31.
7. Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 року. Ліга Націй; Конвенція, Міжнародний документ від 20.03.1883 // [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_123/print.
8. Договір про патентну кооперацію від 19 червня 1970 року. Міжнарод. союз патен. кооперації; Договір, Міжнародний документ від 19.06.1970 // [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/895_001.
9. Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків від 14 квітня 1891 року. Іспанія; Угода, Інструкція, Міжнародний документ від 14.04.1891 // [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_134/print.
10. Паладій М. Інфраструктура системи державного управління сферою інтелектуальної власності: підхід до удосконалення / М. Паладій // Науковий вісник. – 2011. – Вип. 7 «Демократичне врядування» // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.lvivacademy.com/visnik7/fail/paladij.pdf>.
11. Жарінова А.Г. Український інститут промислової власності – 10 років діяльності. Наші досягнення та перспективи / Алла Жарінова // Наука та інновації. - 2010. - Т. 6. - № 5. - С. 79-86.
12. Івачевська Т. Державна система органів, що діють у сфері інтелектуальної власності, як основний елемент механізму державного управління нею / Т.Івачевська // Ефективність державного управління: збірник наукових праць. – 2010. – Вип. 23. – С. 258-268.

2.1. Нормативно-правове забезпечення охорони інтелектуальної власності

Охорона і захист об'єктів інтелектуальної власності можливі за умови створення відповідної правової бази. Правовідносини у сфері інтелектуальної

власності в Україні регулюються окремими положеннями Конституції України (ст.41, 54), нормами Цивільного кодексу України (Книга IV „Право інтелектуальної власності”), Кримінального та Митного кодексів України, Кодексу України про адміністративні правопорушення. Стаття 41 Конституції України проголошує: „Кожний має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної творчої діяльності... Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності”. У ст. 54 Конституції сказано: „Кожен громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом”.

Початком становлення законодавства України у сфері інтелектуальної власності вважається прийняття Закону України „Про власність” 7 лютого 1991 р., яким результати інтелектуальної власності вперше було визнано об’єктами права власності. У цьому Законі інтелектуальній власності присвячений спеціальний розділ – „Право інтелектуальної власності”, у якому об’єктами права інтелектуальної власності визначено „твори науки, літератури і мистецтва, відкриття, винаходи, корисні моделі, промислові зразки, раціоналізаторські пропозиції, знаки для товарів і послуг, результати науково-дослідних робіт та інші результати інтелектуальної праці”.

Основними джерелами права промислової власності, що складають основу спеціального законодавства про інтелектуальну власність, є Закони України: „Про охорону прав на винаходи і корисні моделі”, „Про охорону прав на промислові зразки”, „Про охорону прав на знаки для товарів та послуг” (15 грудня 1993 р.), „Про охорону прав на зазначення походження товарів” (1999 р.). Використання нетрадиційних результатів інтелектуальної діяльності регулюються Законами України: „Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем” (5 листопада 1997 р.), „Про охорону прав на сорти рослин” (1993 р.).

Законодавство України про авторське право і суміжні права базується на Конституції України (254к/96-ВР) і складається з відповідних норм

Цивільного кодексу України (1540-06), Закону України «Про авторське право і суміжні права», законів України "Про власність" (697-12), "Про кінематографію" (9/98-ВР), "Про телебачення і радіомовлення" (3759-12), "Про видавничу справу" (318/97-ВР), "Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів та фонограм" (1587-14) та інших законів України, що охороняють особисті немайнові права та майнові права суб'єктів авторського права і суміжних прав.

Окремі норми, що стосуються створення і використання об'єктів інтелектуальної власності містяться в інших законах України (Закон України „Про інноваційну діяльність”, Закон України „Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки”).

Правові, економічні, організаційні та фінансові засади державного регулювання комерціалізації технологій передбачено у Законі України „Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій” (14 вересня 2006 р.). Положення Закону спрямовані на забезпечення ефективного використання науково-технічного та інтелектуального потенціалу України, підвищення технологічного рівня виробництва вітчизняної продукції, охорони майнових прав на вітчизняні технології, що впроваджуються на території інших держав, розширення міжнародного науково-технічного співробітництва. Положення Закону спрямовані на одночасний захист в процесі створення та передачі технологій інтересів: держави; авторів технологій; підприємств, установ та організацій, які здійснюють передачу технологій; підприємств установ та організацій, які впроваджують інноваційні технології, що відповідають пріоритетним напрямам інноваційної діяльності загальнодержавного рівня.

2.2. Інституції з регулювання правовідносин в сфері інтелектуальної власності

Загалом управління інтелектуальною власністю в Україні здійснюють органи законодавчої, виконавчої та судової влади.

Органи законодавчої влади. У Верховній Раді України діє Комітет з питань науки і освіти. У його складі створено низку підкомітетів, зокрема і підкомітет Верховної Ради з питань інтелектуальної власності та інноваційної діяльності, що розробляє та розглядає проекти законів та інші нормативно-правові акти з питань інтелектуальної власності, проводить наукові дослідження у сфері інтелектуальної власності та інформатизації.

Правоохоронні органи надсилають на розгляд підкомітету пропозиції щодо внесення змін до законодавства з питань інтелектуальної власності (правова ініціатива знизу). Підкомітет проводить експертну оцінку наданих пропозицій і приймає рішення згідно з чинним законодавством.

Органи виконавчої влади. Безпосереднє керівництво інтелектуальною діяльністю здійснює Кабінет Міністрів України, який визначає державну політику в цій галузі суспільної діяльності. Він утворює державні органи управління інтелектуальною власністю. До них передусім належать майже всі державні органи управління народним господарством – міністерства, відомства, державні комітети, що здійснюють управління інтелектуальною власністю відповідно до компетенції, визначеної Конституцією України.

Органи судової влади. У складі Вищого господарського суду у 2001 р. була створена Судова палата з розгляду справ у господарських спорах, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності. Спеціалізуються у сфері права інтелектуальної власності і окремі судді господарських судів Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя, а також апеляційних господарських судів. Спори з порушення прав інтелектуальної власності розглядаються також судами загальної юрисдикції та адміністративними судами.

Основною інституцією Державної системи правової охорони інтелектуальної власності є Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, якому підпорядковується Державна служба інтелектуальної власності.

Державну службу інтелектуальної власності як центральний орган виконавчої влади створено на базі ліквідованого в грудні 2010 року Державного

департаменту інтелектуальної власності в рамках широкомасштабної адміністративної реформи.

Державна служба інтелектуальної власності є урядовим органом державного управління, що уповноважений представляти, реєструвати і підтримувати на території України права на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, знаки для товарів і послуг, зазначення походження товарів, топографії інтегральних мікросхем, а також здійснювати реєстрацію об'єктів авторського права. Держдепартамент проводить єдину державну політику у сфері охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності, здійснює роботи щодо удосконалення законодавчої і нормативної бази, міжнародного співробітництва у сфері інтелектуальної власності, забезпечення умов для впровадження технологій.

До сфери управління Державної служби включено: Український інститут промислової власності, Українське агентство з авторських і суміжних прав, Інститут інтелектуальної власності і права, Державні інспектори з питань інтелектуальної власності.

Основними функціями **Українського інституту промислової власності** (Укрпатенту) є проведення експертизи заявок на об'єкти промислової власності на відповідність їх умовам надання правової охорони; забезпечення державної реєстрації об'єктів промислової власності та офіційної публікації відповідних відомостей; здійснення державної реєстрації договорів про передачу права власності на ОІВ та ліцензійних договорів. Укрпатент має філію - **Український центр інноватики та патентно-інформаційних послуг**, що надає інформаційні послуги, здійснює патентний пошук.

Український інститут промислової власності - єдиний у нашій державі заклад експертизи заявок на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, торговельні марки - було створено за наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2000 р. № 175 на виконання Указу Президента України від 15 грудня 1999 р. № 1573/99 «Про зміни у структурі центральних органів виконавчої влади» та постанови Кабінету Міністрів України від 4 квітня 2000 р.

№ 601 «Про утворення Державного департаменту інтелектуальної власності у складі Міністерства освіти і науки України». У 2000 році було створено відділення експертизи заявок на винаходи, корисні моделі та топографії інтегральних мікросхем. Раніше такої структури не було - працював відділ, який займався і формальною, і кваліфікаційною експертизами.

Забезпечення високої якості експертизи заявок вимагало створення повноцінних та достовірних джерел патентної документації, а також зручних пошукових систем. Робота в цьому напрямку тривала всі десять років. У результаті сьогодні в Інституті в експлуатації знаходиться декілька пошукових баз даних (БД).

Для доступу та пошуку даних у патентних базах в Інституті розроблено та впроваджено єдиний пошуковий портал, у якому реалізовано багатофункціональний пошуковий механізм та засоби перегляду інформації. На цей час користувачам через мережу Інтернет доступні 12 БД та 9 ІДС. БД включають відомості про всі зареєстровані ОПВ, а також відомості про заявки, прийняті до розгляду.

Доступ до всіх БД та ІДС надається безкоштовно. За весь період експлуатації лише трьох основних Інтернет-БД (за винаходами, торговельними марками та промисловими зразками) кількість їх відвідувань перевищила 60 тисяч. При цьому здійснено понад 1,2 мільйони пошуків інформації та переглянуто майже 2,5 мільйони документів.

Основним джерелом комплектування фондів зарубіжної патентної документації як для цілей експертизи (ПБ), так і для потреб громадськості України (Фонд патентної документації громадського користування – ФГК) протягом більше ніж 10 років залишається міжнародне співробітництво з ВОІВ, ЄПВ. Зокрема, двосторонній міжнародний обмін патентною документацією із зарубіжними відомствами Інститут здійснює як заклад експертизи України, визнаний у 2003 році на законодавчому рівні Центром міжнародного обміну виданнями відповідно до Конвенції про міжнародний обмін виданнями,

прийнятої 3 грудня 1958 року Генеральною конференцією ООН з питань освіти, науки і культури.

ФГК містить патентну документацію 65-и країн та 4-х міжнародних і регіональних організацій (ВОІВ, ЄПВ, ЄАПО та ОАПІ), зокрема патентну документацію 50-и країн, з якими Україна здійснює або налагоджує міжнародне науково-технічне, у тому числі військово-технічне, співробітництво. За період від 2000 року до 1 липня 2010 року колекція патентної документації на оптичних дисках у ФГК зросла майже утричі - з 5,5 тисячі до 15,9 тисячі одиниць.

В Інституті регулярно готуються та випускаються офіційний бюлетень Департаменту «Промислова власність» та описи до патентів України на винаходи (корисні моделі): у 2000-2004 рр. - на паперовому носіїві, від 2005 р. - паралельно також і на CD-ROM. Починаючи від квітня 2007 року, з огляду на постійне зростання обсягів інформації для публікації, офіційний бюлетень «Промислова власність» видається двічі на місяць по дві книги (до 2001 р. річний комплект складався з 6-и номерів). З 2006 року електронна версія офіційного бюлетеня «Промислова власність» розміщена на веб-сайтах Державного департаменту інтелектуальної власності (з 2008 р. - веб-портал, а з 2011р. – веб-портал Державної служби) та Державного підприємства «Український інститут промислової власності».

Український центр інноватики та патентно-інформаційних послуг на комерційній основі надає консультації та інші види послуг, у тому числі: складання пакету документів для подання заявки на одержання правової охорони об'єкта промислової власності в Україні та за її межами; відповіді на запити експертизи за поданими заявками; допомога в дотриманні інтересів право власників при складанні договорів про передачу прав на об'єкти промислової власності, ліцензійних договорів на їх використання тощо. З 2001 р. в межах Центру функціонує Фонду громадського користування (ФГК) - найповнішого та найсучаснішого в Україні загальнодоступного фонду

патентної документації. Фактично ФГК виконує функції державної патентної бібліотеки, постійно поповнюється і оновлюється.

Використання можливостей Центру дозволяє:

- провести іменні, фірмові або тематичні інформаційні пошуки по 58 країнах і трьох міжнародних організаціях, а також патентні дослідження;
- підготувати матеріали для подання заявок на видачу патентів на винаходи, корисні моделі, промислові зразки та свідоцтв на торговельні марки як в Україні, так і за кордоном;
- здійснити маркетингові дослідження ринку промислової власності;
- отримати кваліфіковані консультації з питань охорони, управління та комерційного використання об'єктів промислової власності;
- визначити наявність порушення прав на об'єкти промислової власності.

Центр здійснює науково-методичне та організаційне забезпечення проведення всеукраїнських конкурсів винахідницької діяльності: “Винахід року” та Конкурс на нагороду ВОІВ для малих і середніх інноваційних підприємств. Так само популярними є семінари для користувачів державної системи правової охорони інтелектуальної власності, які щоквартально проводяться Центром. На семінарах найбільша увага приділяється практичним питанням використання і захисту прав на винаходи, торговельні марки, промислові зразки.

Майже шість років на сайті Центру працює Інтернет-біржа промислової власності. Її головне завдання - просування на ринок перспективних винаходів, запатентованих в Україні, активний пошук потенційних інвесторів, розміщення замовлень виробничого сектора економіки на нові технічні рішення. Винаходи, інформація про які опублікована на Інтернет-біржі, дають реальний шанс модернізувати виробництво, знайти вільні ринкові ніші. Матеріали на Інтернет-біржі подаються трьома мовами (українською, англійською та російською) і доступні для перегляду цілодобово.

Українське агентство з авторських і суміжних прав виконує такі функції: забезпечення охорони авторських та суміжних прав право власників

України та інших країн; державна реєстрація прав авторів на твори науки, літератури і мистецтва; управління майновими правами авторів або їх правонаступників; забезпечення фізичних та юридичних осіб інформацією про об'єкти авторських і суміжних прав.

Державне підприємство «Українське агентство з авторських та суміжних прав» (ДП УААСП) є найпотужнішою організацією колективного управління в сфері авторського права в Україні. ДП УААСП здійснює управління майновими правами суб'єктів авторського права, зокрема, такими категоріями майнових прав, як використання об'єктів авторського права шляхом: публічного виконання, в тому числі на радіо та телебаченні, відтворення творів за допомогою механічного, магнітного та іншого запису, репродукування, відтворення аудіовізуальних творів чи звукозаписів творів в особистих цілях та інше.

ДП УААСП є єдиною в Україні організацією, яка має міжнародне визнання, зокрема ДП УААСП є постійним і повноважним членом Міжнародної конфедерації авторських та композиторських товариств (CISAC), що об'єднує 222 авторсько-правових товариств у 118 країнах світу. У рамках співпраці з членами CISAC ДП УААСП укладені договори з організаціями колективного управління іноземних держав (США, Великобританії, Німеччини, Франції, Росії, Італії, Іспанії та ін.) про взаємне представництво інтересів по забезпеченню охорони майнових прав авторів та їх правонаступників. На сьогоднішній день ДП УААСП представляє інтереси понад 6 тисяч українських авторів, а також інтереси більш ніж 2,5 мільйонів іноземних авторів, правами яких на території України управляє ДП УААСП на підставі договорів з відповідними іноземними авторсько-правовими організаціями.

ДП "УААСП" створене за наказом Міністерства освіти і науки України (МОН) "Про створення державного підприємства "Українське агентство з авторських та суміжних прав" №177 від 7 червня 2000 року на базі Державного агентства України з авторських і суміжних прав і є його правонаступником, засноване на державній власності і належить до сфери управління Міністерства

освіти і науки, молоді та спорту України та підпорядковане Державній службі інтелектуальної власності Монмолодьспорту України.

Інститут інтелектуальної власності і права є спеціалізованим навчальним закладом, який готує фахівців за спеціальністю „Інтелектуальна власність”, а також проводить підвищення кваліфікації патентних повірених, патентознавців, професійних оцінювачів прав на ОІВ.

Головним завданням **державних інспекторів з питань інтелектуальної власності** є попередження правопорушень у сфері інтелектуальної власності. Інспектори є повноважними представниками Держдепартаменту інтелектуальної власності у регіонах України.

2.3. Міжнародні угоди у сфері охорони промислової власності

У випадку, коли необхідно врегулювати суперечки щодо прав на ОІВ між фізичними або юридичними особами України та іноземних держав, пріоритет перед національними законами мають міжнародні угоди, до яких приєдналася Україна.

Міжнародні угоди з охорони промислової власності поділяють на три групи:

1) **програмні угоди**, що встановлюють міжнародну систему охорони (Паризька конвенція про охорону промислової власності, Найробська угода про охорону олімпійського символу, Будапештська угода про депонування штамів мікроорганізмів, Вашингтонська угода щодо інтелектуальної власності стосовно інтегральних мікросхем);

2) **класифікаційні угоди**, що закладають міжнародні класифікаційні системи (Страсбурзька угода про Міжнародну патентну класифікацію, Ніццька угода про Міжнародну класифікацію товарів і послуг для реєстрації знаків);

3) **реєстраційні угоди**, що полегшують отримання охорони об'єктів промислової власності в декількох країнах (Договір про патентну кооперацію (договір РСТ), Лісабонська угода про охорону найменувань місць походження

та їх міжнародної реєстрації, Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків).

Паризька конвенція про охорону промислової власності є основною міжнародною угодою, що регулює питання охорони прав на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, товарні знаки, знаки обслуговування, фірмові найменування та зазначення про походження чи найменування місця походження товарів, а також припинення недобросовісної конкуренції. Основні положення Конвенції передбачають:

1) національний режим заявки на патент за чинними у країні законами (однакові права для іноземців);

2) право конвенційного пріоритету означає, що заявка, подана в одній країні-учасниці, володіє в інших країнах пріоритетом протягом року, винятково з моменту подачі в першій країні;

3) право попереднього використання означає, що організація, яка до подачі заявки на винахід незалежно від винахідника застосувала в межах країни даний винахід або зробила всі необхідні для цього приготування, зберігає право на подальше безкоштовне використання даного винаходу без поширення обсягу;

4) заходи щодо запобігання зловживань, пов'язаних із здійсненням виключного права, наданого патентом: видачу примусових ліцензій іншій особі, якщо патентовласник не надає можливості застосувати іншим суб'єктам винахід; охорону винаходів на виставках, якщо заявка буде подана упродовж шести місяців; застосування винаходу на кораблях, засобах повітряного чи наземного транспорту, що тимчасово перебувають в країні, де діє патент на цей винахід – не є порушенням прав; не допускаються до реєстрації знаки, що відтворюють державні герби, емблеми міжнародних організацій та ін.

Паризька конвенція про охорону промислової власності не передбачає надання міжнародного патенту, який видавався б в одній країні-учасниці цієї Конвенції і діяв би у всіх інших країнах (передбачене вільне використання винаходу без винагороди власнику, якщо винахід не запатентований у цій країні).

З метою спрощення процедури закордонного патентування та уникнення дублювання заявок на отримання охоронних документів між країнами-учасницями Паризької конвенції було укладено Договір про патентну кооперацію, який набрав чинності з 1978 р. Його основними нормами є положення про міжнародну заявку, міжнародний пошук, міжнародну попередню експертизу.

Договір про патентну кооперацію передбачає можливість подання „міжнародної заявки”, якщо заявник бажає забезпечити охорону в декількох країнах. Процедура патентування згідно РСТ складається з двох фаз – міжнародної та національної. Міжнародна фаза включає подання міжнародної заявки в національне патентне відомство будь-якої з держав-учасниць Договору, міжнародну публікацію і міжнародну попередню експертизу. В Україні заявка подається в Укрпатент, де проводиться перевірка щодо правильності її оформлення, після сплати мита заявка відправляється в міжнародне бюро ВОІВ. Після подання заявки здійснюється міжнародний пошук, результатом якого є „Звіт про міжнародний пошук”. Пошукові і експертні функції в системі РСТ виконують спеціальні міжнародні органи (діє 15 пошукових органів). Заявники України з приводу здійснення пошуку можуть звертатися у науково-дослідний інститут державної патентної експертизи Роспатенту та в Європейське патентне відомство. За результатами пошуку проводиться попередня міжнародна експертиза для визначення відповідності винаходу умовам патентоспроможності. Потім заявник визначає, в яких країнах він хотів би одержати патент і сплачує мито.

Національна фаза являє собою процедуру розгляду міжнародних заявок у патентних відомствах тих держав, які були зазначені чи вибрані з урахуванням міжнародного пошуку і міжнародної попередньої експертизи. Міжнародна заявка разом із звітом про зроблений пошук направляється у патентні відомства тих країн, в яких заявник хоче одержати охоронний документ на ОІВ (упродовж 12-ти місяців з дати пріоритету у своїй країні). Розгляд міжнародної заявки починається після 20-ти місяців з дати пріоритету, оскільки за цей час

оформляється звіт про міжнародний пошук. Міжнародні заявки публікуються ВОІВ через 18 місяців з дати пріоритету.

Переваги участі країни у договорі РСТ: для патентних відомств – непотрібна повторна експертиза винаходу, оскільки здійснюється міжнародний пошук; для заявника – подається одна міжнародна заявка однією мовою.

Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків (1889 р.) передбачає подання заявки на реєстрацію товарного знаку у Міжнародне бюро в Женеві та передачу цієї заявки у відомства усіх країн-учасниць. Відомство країни упродовж року визначає, чи може товарний знак діяти на її території. Якщо жодне національне відомство не відмовило у реєстрації товарного знаку, то знак отримує охорону у всіх країнах-учасниках.

Згідно Мадридської угоди визнання недійсною національної реєстрації знака призводило до недійсності міжнародної реєстрації. Протокол до Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків (1986 р.) передбачає, що у випадку визнання недійсною національної реєстрації знака має право використовуватися міжнародна реєстрація.

Угода про торговельні аспекти прав на інтелектуальну власність (ТРИПС) набрала чинності 1 січня 1995 р. і є обов'язковою для всіх країн-учасниць Світової організації торгівлі. Угода щодо торговельних аспектів прав інтелектуальної власності - міжнародна угода, що адмініструється Світовою організацією торгівлі та встановлює мінімальні стандарти для визнання та захисту основних об'єктів інтелектуальної власності. Ця угода визнана світовим співтовариством як правовий документ, що охоплює питання, пов'язані з охороною прав на ОІВ, які розглядаються як товар.

Угода ТРИПС регулює широкий спектр прав, які відносяться до інтелектуальної власності: авторське право і суміжні права, право на товарні знаки, географічні вказівки, промислові зразки, патенти, топології інтегральних мікросхем і закрити інформацію. Інші сфери інтелектуальної власності (наприклад, стосовно корисних моделей) не регулюються цією угодою.

ТРИПС передбачає як принцип національного режиму, так і принцип найбільшого сприяння. В Угоді визначається, що у сфері охорони прав інтелектуальної власності застосовується національний режим, тобто піддані інших країн-учасниць СОТ не повинні відчувати до себе менш сприятливе ставлення, ніж це має місце в даній країні по відношенню до власних підданих. Крім того, країни-учасниці СОТ повинні надавати режим найбільшого сприяння підданам інших країн-членів СОТ без жодної дискримінації.

Відповідно до вимог частини III Угоди TRIPS "Захист прав інтелектуальної власності" країни-учасниці зобов'язуються забезпечити на своїй території дію таких процедур, які дозволяють здійснювати заходи, що запобігають порушенню законодавства у сфері охорони прав інтелектуальної власності та їх недопущення.

Стаття 41 Угоди TRIPS зазначає, що законодавство кожної країни повинно мати норми, що дозволяють б удатися до ефективних дій, спрямованих проти будь-якого порушення прав інтелектуальної власності, включаючи термінові заходи для запобігання порушень і правові санкції на випадок подальших порушень.

Ця Угода спрямована на захист та контроль за дотриманням прав інтелектуальної власності, що в свою чергу повинні сприяти запровадженню технологічних нововведень та передачі і розповсюдженню технологій для взаємної вигоди виробників і користувачів технологічних знань у такий спосіб, що сприяє соціальному та економічному добробуту, а також балансу прав і обов'язків.

ТЕМА 3. ПРАВОВА ОХОРОНА ОБ'ЄКТІВ ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ

Ключові слова: винахід, корисна модель, промисловий зразок, знаки для товарів і послуг, патент, свідоцтво, обсяг правової охорони, авторське право, умови патентоспроможності, експертиза заявки, патентна система

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

- 3.1. Форми правової охорони об'єктів промислової власності.
- 3.2. Порядок оформлення прав на об'єкти промислової власності.
- 3.3. Національна патентна система.

Література:

1. Правила розгляду заявки на винахід та заявки на корисну модель, затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 15 березня 2002 року № 197 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0364-02>.
2. Кузнєцов Ю.М. Патентознавство та авторське право: Підручник. – К.: Кондор, 2005. – 428с.
3. Андрощук Г. Патентування комп'ютерних програм і методів підприємництва: стан і тенденції / Г.Андрощук // Інтелектуальна власність. - 2012. - № 4. – С. 26-30.
4. Бойцова І. Застосування в Укрпатенті сучасної європейської практики перевірки «винахідницького рівня» / І.Бойцова // Інтелектуальна власність. - 2011. - № 12. – С. 23-28.
5. Бабець І.Г., Полякова Ю.В. Напрями вдосконалення державної системи охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – №2. – С.67-72.
6. Цибульов П.М. Основи інтелектуальної власності: Навчальний посібник. – К.: Інститут інтелектуальної власності і права, 2003. – 172с.
7. Дахно І.І. Право інтелектуальної власності: Навч. посібник. – К.: Либідь, 2002. – 200с.
8. Работягова Л. Правова охорона винаходів і корисних моделей в Україні та зарубіжних країнах // Інтелектуальна власність. – 2006. – № 8, С.23-28.
9. Кожарська І. Деякі питання визнання патенту України на промисловий зразок недійсним // Інтелектуальна власність. – 2006. – № 11, С.21-25.
10. Міндрул А. Особливості проведення експертизи заявок на торговельні марки. Європейський Союз та Україна // Інтелектуальна власність. – 2006. – № 11, С.15-20.
11. Андрощук Г. Патентна система у світовій економіці: сценарії розвитку / Г.Андрощук // Теорія і практика інтелектуальної власності. - 2010. - № 3. – С. 10-21.
12. Андрощук Г. Патентна система у світовій економіці: сценарії розвитку / Г.Андрощук // Теорія і практика інтелектуальної власності. - 2010. - № 4. – С. 36-53.

3.1. Форми правової охорони об'єктів промислової власності

Основним способом охорони об'єктів інтелектуальної власності є видача автору винаходу чи ін. ОІВ охоронного документа: патенту чи свідоцтва.

Суть охорони інтелектуальної власності полягає у тому, що винахідник розкриває інформацію про цей об'єкт для суспільства за що одержує від держави виняткові права на створений ним об'єкт інтелектуальної власності на визначений період часу. Ці права регламентуються охоронним документом, що видається власнику об'єкта інтелектуальної власності.

Не слід ототожнювати поняття „охорона” і „захист” інтелектуальної власності, оскільки ці дві дії мають різну мету та здійснюються різними установами. Охороною (оформленням прав з видачею охоронного документа)

займаються патентні відомства, а захистом (у випадку порушення цих прав) – адміністративні і судові органи.

Право на винахід, корисну модель і промисловий зразок охороняється державою згідно Законів України „Про охорону прав на винаходи і корисні моделі”, „Про охорону прав на промислові зразки”. В Україні встановлена єдина форма охорони винаходів, корисних моделей і промислових зразків – патент.

Патент – це техніко-юридичний документ, виданий заявнику на винахід, корисну модель чи промисловий зразок, що відповідає умовам патентоспроможності і підтверджує авторство, пріоритет і право власності на зазначені об’єкти.

Винаходу надається правова охорона за умов:

- новизни (не є частиною рівня техніки);
- винахідницького рівня (не є очевидним для фахівця у відповідній сфері);
- промислової придатності (може бути використаний у промисловості, сільському господарстві та інших галузях народного господарства).

Рівень техніки визначається за сукупністю відомостей, загальнодоступних в Україні або іноземних державах до дати пріоритету винаходу.

Пріоритет винаходу встановлюється за датою надходження в Укрпатент заявки, що містить всі документи, оформлені відповідно до встановлених вимог (за відсутності будь-якого документу – за датою його надходження).

Умови патентоспроможності промислового зразка: новизна і оригінальність, промислове застосування. Не можуть одержати правову охорону об’єкти архітектури (крім малих архітектурних форм); промислові, гідротехнічні та інші стаціонарні споруди; друкована продукція як така; об’єкти нестійкої форми з рідких, газоподібних, сипучих або подібних їм речовин, тощо. Правова охорона надається промислового зразку, якщо він не суперечить суспільним інтересам, принципам гуманності і моралі і відповідає умовам патентоздатності. Промисловий зразок визнається новим, якщо сукупність його

істотних ознак не є загальнодоступною у світі до дати подання заявки або, якщо заявлено пріоритет, до дати її пріоритету. Промисловий зразок визнається промислово придатним, якщо може бути використаний у промисловості або в іншій сфері діяльності.

Патент на промисловий зразок надає його власникові виняткове право використовувати промисловий зразок за своїм розсудом, якщо таке використання не порушує прав інших власників патентів, і забороняти його використання всім іншим особам без його дозволу, за винятком випадків, коли таке використання не визнається відповідно до Закону порушенням прав, що надаються патентом.

Згідно з міжнародними правилами корисні моделі – це малі патенти або корисні раціоналізаторські пропозиції. Для корисних моделей необхідна наявність новизни, але може бути відсутній винахідницький рівень; максимальний термін захисту прав на корисні моделі є меншим, ніж для винаходу; суми виплат для корисних моделей менші, ніж для винаходу, а процедура для одержання їх захисту коротша і простіша.

Термін дії патенту на винахід становить 20 років, на корисну модель – 10 років від дати подання заявки до Укрпатенту. На промисловий зразок видається патент терміном на 10 років від дати подання заявки і продовжується за клопотанням власника патенту не більше, ніж на 5 років.

Дія патенту на винахід, корисну модель, промисловий зразок може бути достроково припинена цілком або частково за таких підстав:

- за заявою власника патенту;
- через несвоєчасну сплату річного збору за підтримку дії патенту.

Право власності на знак для товарів і послуг засвідчується свідоцтвом на знак для товарів і послуг. Термін дії свідоцтва становить 10 років від дати подачі заявки до Укрпатенту і продовжується за клопотанням власника свідоцтва на 10 років. Після припинення дії свідоцтва тільки його власник може впродовж трьох років поновити реєстрацію відповідного знаку. Через три роки

таке право надається будь-якій особі. Для реєстрації знаку в іноземній державі попередній дозвіл Держдепартаменту не вимагається.

Документ про реєстрацію права на використання кваліфікованого зазначення походження товару теж має назву „свідоцтво”. Воно діє протягом 10 років від дати подання заявки. Строк дії свідоцтва продовжується на наступні 10 років на підставі заяви, поданої власником свідоцтва впродовж останнього року дії свідоцтва. Реєстрація права на використання кваліфікованого зазначення походження товару не обмежує прав інших осіб на реєстрацію їх прав на його використання. Важливо, що використання кваліфікованого зазначення походження товару не дає права власникові свідоцтва видавати ліцензію. Цим кваліфіковане зазначення походження товару відрізняється від винаходу, корисної моделі, промислового зразка, знаку для товарів і послуг, топографічної інтегральної мікросхеми.

Охоронним документом, що засвідчує право власності на топографію, є свідоцтво, яке діє упродовж 10 років від дати подання заявки до Укрпатенту чи від дати першого використання топографії. Права на топографії інтегральних мікросхем охороняються Законом України „Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем”.

3.2. Порядок оформлення прав на об’єкти промислової власності.

Передбачено, що право на отримання патенту мають: (а) винахідник; (б) роботодавець, якщо винахід створений у зв’язку із виконанням службових обов’язків або виконанням доручення роботодавця за умови, якщо інакше не передбачене трудовим договором; (в) правонаступник винахідника чи роботодавця; (г) перший заявник. Право першого заявника застосовується у випадку, коли винахід створений роздільною працею. Тобто, як бачимо, це узгоджується з вимогами міжнародної патентної системи. Слід лише наголосити, що якщо на отримання патенту на винахід, корисну модель, промисловий зразок не кожна особа має право подати заявку, то на отримання свідоцтва таке право має будь-яка особа.

Особа, яка бажає одержати патент на винахід (корисну модель) і має на це право, може подати заявку на його видачу до Державної служби інтелектуальної власності на адресу Державного підприємства "Український інститут промислової власності" (далі – Укрпатент): вул. Глазунова, 1, м. Київ-42, 01601, Україна.

Вимоги до складу й оформлення матеріалів заявки, подання заявки визначаються Законом України "Про охорону прав на винаходи і корисні моделі" та Правилами складання і подання заявки на винахід та заявки на корисну модель, затвердженими наказом Міністерства освіти і науки України № 22 від 22.01.2001 та зареєстрованими в Міністерстві юстиції України за № 173/5364 від 27.02.2001 (далі – Правила).

За дорученням заявника заявку можна подати через представника в справах інтелектуальної власності (патентного повіреного) або іншу довірену особу. Іноземні особи та особи без громадянства, які проживають чи мають постійне місцезнаходження поза межами України, реалізують свої права через представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених).

Заявка – сукупність документів, необхідних для видачі патенту.

Заявка на винахід повинна стосуватися одного винаходу або групи винаходів, пов'язаних єдиним винахідницьким задумом (вимога єдності винаходу). Заявка на корисну модель повинна стосуватися однієї корисної моделі.

Заявка складається українською мовою й повинна містити:

- заяву про видачу патенту на винахід (корисну модель);
- опис винаходу (корисної моделі);
- формулу винаходу (корисної моделі);
- креслення (якщо на них є посилання в описі);
- реферат.

За подання заявки сплачується збір. Документ про сплату збору повинен надійти до Укрпатенту разом із заявкою або протягом двох місяців після дати подання заявки. Цей строк продовжується, але не більше ніж на шість місяців,

якщо до його спливу буде подано клопотання про продовження строку надходження документа про сплату збору за подання заявки та сплачено відповідний збір.

Строки та порядок сплати зборів за подання заявки, а також їх розміри зазначені в Порядку сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України № 1716 від 23 грудня 2004 року (далі – Порядок).

Заявка перевіряється на наявність всіх необхідних документів і матеріалів, а також перевіряється відповідність сплаченого держзбору встановленому розміру. У випадку, якщо матеріали заявки відповідають всім установленим правилам, заявникові направляється повідомлення про встановлення дати подання заявки на винахід (корисну модель).

Порядок розгляду заявки на винахід (корисну модель) встановлений Правилами розгляду заявки на винахід та заявки на корисну модель, затвердженими наказом Міністерства освіти і науки України від 15 березня 2002 року № 197 та зареєстрованими в Міністерстві юстиції України за № 364/6652 від 15.04.2002 (далі – Правила розгляду). Український інститут промислової власності (Укрпатент) проводить експертизу заявки. Для корисних моделей і промислових зразків заявка проходить формальну експертизу, а для винаходів – патент видається лише після проведення кваліфікаційної експертизи (експертизи по суті).

Формальна експертиза – перевіряється правильність оформлення матеріалів заявки та їх відповідність вимогам Закону України «Про охорону прав на винаходи й корисні моделі». У випадку невідповідності матеріалів заявки якій-небудь із установлених вимог, заявникові направляється повідомлення із зазначенням порушеної вимоги. Протягом двох місяців заявник має можливість виправити помилку або внести уточнення в матеріали заявки. Якщо матеріали заявки відповідають всім установленим вимогам, заявник одержує рішення про завершення формальної експертизи й можливості

проведення кваліфікаційної експертизи (за заявками на винаходи) або рішення про видачу патенту на корисну модель.

Кваліфікаційна експертиза (проводиться тільки за заявками на винаходи) – перевіряється відповідність заявленого винаходу критеріям патентоздатності, встановлених Законом. Кваліфікаційна експертиза проводиться тільки після одержання Укрпатентом відповідної заяви й оплати збору за її проведення. У випадку невідповідності винаходу якому-небудь із установлених критеріїв, заявникові направляється обґрунтований попередній висновок із зазначенням порушеного критерію. Протягом двох місяців заявник має можливість надати аргументовану відповідь і усунути зазначені недоліки.

Якщо за результатами експертизи заявка відповідає умовам патентоспроможності, то замовнику надсилається рішення про видачу патенту і в офіційному бюлетені публікуються відомості про цей патент. Одночасно з публікацією відомостей про видачу патенту, Держдепартамент інтелектуальної власності здійснює державну реєстрацію патенту. Видача патенту здійснюється протягом місяця після реєстрації патенту.

Після одержання позитивного рішення за заявкою заявник повинен оплатити державне мито за видачу патенту й державний збір за публікацію у встановленому розмірі.

Після оплати відомості про видачу патенту на винахід (корисну модель) публікуються в офіційному бюлетені «Промислова власність» і одночасно заносяться у відповідний Державний реєстр. При цьому заявник винаходу (корисної моделі) одержує патент і статус власника виключних прав на винахід (корисну модель).

Закон визначає порядок отримання патенту на основі поданої заявки, пріоритет якої встановлюється протягом 12 місяців з дати отримання державним органом заявочних матеріалів. При цьому заявнику надається тимчасова правова охорона в обсязі сутності винаходу. Через 18 місяців від дати подання заявки в офіційному бюлетені „Промислова власність” відбувається публікація відомостей про об’єкт. За клопотанням (не пізніше 3-х

років від дати подання заявки) та за наявності документа про сплату зборів Укрпатент проводить експертизу заявки на винахід по суті на відповідність умовам патентоспроможності.

Як показує практика, процедура одержання патенту на винахід в Україні займає 2,5-3 роки, патенту на корисну модель - 9-11 місяців. Тому, подаючи документи на отримання патенту на винахід, доцільно також подавати і на корисну модель. Патентування корисної моделі проходить легше і швидше, ніж винаходу. Поки винахідник чекає патент на винахід, він вже буде мати перший охоронний документ - патент на корисну модель.

Обсяг правової охорони винаходу і корисної моделі визначається його формулою.

Відповідно до п. 7.3.1 Правил складання і подання заявки на винахід та заявки на корисну модель, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 22 січня 2001 р. № 22і, пункт формули винаходу (корисної моделі) складається, як правило, з обмежувальної частини, яка включає ознаки винаходу, що збігаються з ознаками найближчого аналога, у тому числі родові поняття, що характеризують призначення об'єкта, та відмітної частини, яка включає ознаки, що відрізняють винахід від найближчого аналога. Обмежувальна й відмітна частини пункту формули відокремлюються одна від одної виразом «який (яка, яке) відрізняється тим, що...».

Формула винаходу – це складена за встановленими правилами стисла словесна характеристика технічної сутності винаходу (корисної моделі), що містить сукупність його істотних ознак, достатніх для досягнення зазначеного заявником технічного результату. Структура формули винаходу складається з трьох основних частин (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Структура формули винаходу для пристрою, способу, речовини

Обмежувальна частина	Розділова частина	Відмітна частина
назва і ознаки, загальні для запропонованого об'єкта винаходу і прототипу	„який (яке, яка) відрізняється тим, що...”	ознаки, що відрізняють об'єкт винаходу від аналога-прототипу, тобто – нові ознаки

Обсяг правової охорони промислового зразка визначається сукупністю істотних його ознак, зображених на фотографіях(малюнку, макеті) виробу.

Обсяг правової охорони, що надається, визначається зображенням знака та переліком товарів і послуг, внесених до Державного реєстру. Об'єктом знака можуть бути позначення: у вигляді слів або сполучень літер; зображувальні у вигляді графічних композицій будь-яких форм на площині; об'ємні у вигляді фігур або їх композицій у трьох вимірах; комбінації усіх вищезазначених. Знак може бути звуковим (музичний твір або частина), світловим, а також кольором чи поєднанням кольорів. В Україні знак не може бути антигуманним і аморальним.

Не можуть одержати правову охорону позначення, які зображують або імітують: державні герби, прапори та інші державні символи; офіційні назви держав; емблеми, найменування міжнародних, міжурядових організацій; загальноживані символи та терміни; знаки, які вказують на вид, якість, кількість, властивості, призначення товарів та послуг.

Відповідно до частини першої статті 37 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» (далі – Закон) будь-яка особа має право запатентувати винахід (корисну модель) в іноземних державах за умови попереднього подання заявки на винахід (корисну модель) до Держдепартаменту та ненадходження до цієї особи протягом трьох місяців від дати подання зазначеної заявки повідомлення про віднесення заявленого винаходу (корисної моделі) до державної таємниці.

Якщо заявник бажає подати заявку до іноземної держави раніше зазначеного строку, він може подати до Укрпатенту клопотання про надсилання повідомлення щодо можливості патентування винаходу (корисної моделі) в іноземних державах раніше зазначеного в Законі строку. За подання клопотання сплачується збір у розмірі 100 грн (код збору – 14100).

Важливо звернути увагу на таке: якщо національний заявник подасть заявку на видачу патенту на винахід (корисну модель) до відомства іноземної держави з порушенням положень статті 37 Закону, патент України на той самий

винахід (корисну модель) може бути визнано в судовому порядку недійсним. Подання міжнародної заявки здійснюється відповідно до Договору про патентну кооперацію (далі – Договір) та Інструкції до нього, а також Правил складання і подання заявки на винахід та заявки на корисну модель.

Відповідно до правила 19 Інструкції до Договору міжнародна заявка подається до компетентного відомства-одержувача.

Обов'язки відомства-одержувача щодо прийняття міжнародних заявок в Україні, передбачені Договором, виконує Укрпатент.

Укрпатент є компетентним відомством-одержувачем для прийняття та реєстрації міжнародних заявок, якщо хоча б один із заявників є громадянином України або особою, яка проживає на її території, незалежно від того, чи є він заявником для всіх чи лише для деяких держав.

У заяві, зокрема, слід обов'язково вказати компетентний міжнародний пошуковий орган, у якому заявник бажає проводити міжнародний пошук. Для України компетентними міжнародними пошуковими органами є Федеральна служба з інтелектуальної власності, патентів та товарних знаків (Роспатент) та Європейське патентне відомство (ЄПВ).

Відповідно до статті 3(4)(iv) Договору кожна міжнародна заявка має супроводжуватися сплатою встановлених мит: міжнародного мита за подання (на користь Міжнародного бюро ВОІВ), мита за пошук (на користь міжнародного пошукового органу) та мита за пересилання заявки. Зазначені мита сплачуються Укрпатенту. Крім того, якщо в заявці заявлено пріоритет і заявник у заяві висловлює прохання щодо підготовки та пересилання пріоритетного документа Укрпатентом, сплачується відповідний збір.

3.3. Національна патентна система

Інтелектуальна власність часто стає об'єктом неправомірних дій, зловживання, недозволеного використання і потребує надійної правової охорони. Тому необхідною умовою для ефективного створення і використання об'єктів промислової власності є наявність в країні патентної системи. Країни,

у яких відсутня патентна система, створюють її, а країни, де такі системи, будучи успадкованими з минулого, уже не відповідають новим потребам і викликам часу, намагаються удосконалити їх.

Національна патентна система виконує дві важливі функції. По-перше законодавчо закріплює економічне і моральне право авторів і власників об'єктів промислової власності, по-друге, стимулює творчу активність громадян, сприяє поширенню і застосуванню результатів інтелектуальної творчості, заохочує до чесної торгівлі.

Патентна документація дозволяє виявляти альтернативні технології, якими можна замінити менш сучасні існуючі технології. На основі аналізу патентної документації можна дати оцінку конкретній технології, розглянути її на предмет впровадження чи ліцензування.

Патентна документація служить також для виявлення підприємств, що діють у тій чи іншій сфері технології, зокрема, конкурентів. Нарешті, вивчення патентної документації допомагає знаходити рішення технічних проблем, виявляти сучасний рівень розвитку технології, проводити експертизу науково-технічних програм, визначати пріоритетні напрямки розвитку галузей промисловості й окремих виробництв.

Одне з головних призначень патентної системи полягає в тому, що вона заохочує винахідницьку діяльність і стимулює творчу активність громадян країни.

Після проголошення незалежності Україна успадкувала всі недоліки неефективної системи впровадження результатів інтелектуальної праці, промислового та комерційного їх використання, обмеженої участі науково-технічного потенціалу СРСР у світовому обміні технологіями.

У колишньому Радянському Союзі протягом шести останніх десятиліть на існуючі винаходи видавались переважно авторські свідоцтва, а на промислові зразки – свідоцтва. Ці документи видавались на ім'я автора та посвідчували визнання пропозиції винаходом, авторство, пріоритет. Режим авторського права припускав всенародну власність на науково-технічні

досягнення і призначався для загального користування всіх громадян і організацій. Для одержання авторського свідоцтва головним вважалося оформлення і подання заявки на винахід, при цьому потрібно було максимально повно розкрити суть нового технічного рішення. Крім авторських свідоцтв, видавалися ще й патенти, які посвідчували визнання пропозиції винаходом або промисловим зразком, пріоритет, авторство та виняткове право патентовласника на винахід або промисловий зразок.

За подання заявки та отримання авторського свідоцтва на винахід або свідоцтва на промисловий зразок не потрібно було сплачувати кошти, витрати брала на себе держава. За подання заявок на отримання патенту, підтримання його чинності потрібно було платити. Внаслідок цього, а також інших причин практично ніхто із винахідників або підприємств не отримував патенту.

За патентування за кордоном також витрати несла держава. Патентування вважалося доцільним у чотирьох випадках: (1) поставки продукції на експорт (машин, матеріалів, приладів, обладнання); (2) продаж ліцензій іноземним фірмам, організаціям, підприємствам; (3) надання допомоги зарубіжним країнам при будівництві об'єктів радянськими організаціями та підприємствами; (4) здійснення співробітництва у науково-технічній сфері між радянськими організаціями та підприємствами і їх зарубіжними партнерами.

Головною проблемою, яка виникла після розпаду СРСР, була необхідність організаційно-правової побудови національної патентної системи. Колишнє патентне відомство СРСР з нагромадженим патентним фондом стало власністю Росії. В той же час патентно-інформаційні ресурси України за принципами організації і носіями інформації не були направлені на забезпечення державної патентної експертизи, а використовувались як допоміжний механізм для функціонування державної патентно-технічної бібліотеки СРСР.

В цих умовах відповідні органи РФ запропонували співробітництво на основі провідної ролі російського патентного відомства як міждержавного. Очевидно, що такий підхід означав подальшу експлуатацію наукового

потенціалу України, звідки наприкінці 90-х років подавалось 23% заявок на винаходи (з Росії – 65%). Тому постановою Верховної Ради нашої країни „Про введення в дію Закону України „Про охорону прав на винаходи і корисні моделі” визначена мета створення довідково-пошукового апарату і патентно-інформаційної бази для проведення експертизи заявок за сутністю винаходів.

При цьому з двох варіантів побудови патентних систем: перевіркою і заявочною - була вибрана перша. Одна з причин цього - відсутність в Україні розвинутого патентного судочинства.

У зарубіжному патентному законодавстві виділяються декілька самостійних систем розгляду заявок, вибір яких диктують правила, зумовлені економічними умовами, що складаються в тій чи іншій державі. Перша - явочна система експертизи, іменована іноді реєстраційною або заявницькою. Ця система характеризується тим, що патент видається без кваліфікації заявлених технічних рішень за критеріями патентоспроможності. Експертний орган розглядає заявку в основному з позицій її відповідності встановленим у законі вимогам до оформлення заявочних матеріалів і правильності їх складання. У ряді країн (Італія, Швейцарія) до компетенції патентних відомств віднесена також перевірка деяких ознак винаходів, наприклад, оцінка відповідності технічного рішення умові промислової придатності.

В окремих країнах, де використовують явочну систему експертизи (Франція, Єгипет), матеріали заявки до видачі патенту публікуються або викладаються для загального відома, що є підставою для третіх осіб направляти в патентне відомство зауваження щодо патентоспроможності винаходу. Система заявочної процедури експертних досліджень сьогодні застосовується у Франції, Італії, Греції, Португалії, Єгипті, Іспанії, Колумбії. Перевагами заявочної системи є невеликий штат експертів патентного відомства та невеликі строки проведення експертизи в порівнянні з її перевіркою варіантом.

У середині XIX ст. була введена нова процедура оформлення прав на винаходи, в основу якої було покладено перевіркою систему кваліфікації, яка стала головною в ряді промислово розвинених країн. Зміст перевіркою

системи експертизи винаходів полягає у встановленні спеціальної процедури кваліфікації заявлених пропозицій. Це досягається шляхом спеціальної оцінки формальних і сутнісних ознак технічного рішення, заснованої на відповідності його критеріям патентоспроможності, які сформульовані в національних патентних законах. Обсяг і глибина експертних оцінок в різних країнах далеко не однакові. Крім того, істотні відмінності є і в процедурі проходження заявки в патентних відомствах. Розрізняють закриту (американську) експертизу і відкриту (європейську), які в свою чергу можуть бути одноступеневою або двоступеневою.

За схемою закритої експертизи матеріали заявки зберігаються в секреті до винесення позитивного рішення і публікації відомостей про виданому патенті. За схемою відкритої експертизи патентні відомства викладають заявки після закінчення встановленого терміну і тим самим вдаються до залучення третіх осіб, не беручи на себе цілком вирішення питання про патентоспроможності винаходу, а покладаючись на експертні знання конкурентів заявника. Такий підхід підвищує якість експертних досліджень і зменшує число конфліктних ситуацій після видачі охоронного документа. Закриту систему експертизи (США, Канада) зазвичай відносять до одноступінчастої в силу характерних особливостей діловодства за заявкою, що припускає участь тільки заявника та експерта. Двоступенева система експертизи характерна для країн німецької та англійської патентно-правових систем (Австрія, Скандинавські країни, Індія, Нова Зеландія). Тут розгляд заявки включає дві стадії. На першій заявка піддається перевірці по системі одноступеневою експертизи. За заявкою, що пройшла таку експертизу, виноситься рішення про її акцепт. Після цього вона викладається для загального ознайомлення. У встановлений законом термін треті особи вправі подавати мотивовані заперечення по суті заявленої пропозиції. На другій стадії патентне відомство проводить процедуру по запереченням, результати якої враховуються при винесенні остаточного рішення.

Заявнику надано право на ознайомлення з вступниками запереченнями з метою надання по ним відповідних пояснень. Можливість опротестування заявок широко використовується на практиці, оскільки виробництво по запереченням здійснюється швидше і з меншими витратами, ніж судовий розгляд справ про недійсність патентів. Незважаючи на достоїнства, обумовлені високою якістю експертних досліджень, перевірна система кваліфікації винаходів дорога і досить тривала.

ТЕМА 4. ПРАВОВА ОХОРОНА ОБ'ЄКТІВ АВТОРСЬКОГО ПРАВА І СУМІЖНИХ ПРАВ

Ключові слова: свідомство, обсяг правової охорони, авторське право, суміжні права, авторський договір

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

- 4.1. Поняття авторського права і суміжних прав.
- 4.2. Охорона об'єктів авторського права.
- 4.3. Охорона об'єктів суміжних прав.

Література:

13. Про авторське право і суміжні права. Верховна Рада України; Закон від 23.12.1993 № 3792-ХІІ / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>.
14. Про державну реєстрацію авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір. Кабінет Міністрів України; Постанова від 27.12.2001 № 1756 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1756-2001-п>.
15. Бондаренко С.В. Авторське право і суміжні права: Курс лекцій – К.: Ін-т. інтел.власн. і права, 2008 – 288 с.
16. Нікін О. Окремі правові питання сплати винагороди (роялті) за використання об'єктів суміжних прав / О.Нікін, А.Бондаренко // Інтелектуальна власність. – 2012. - №1. – С. 14-17.
17. Сосновський М. Творчим особистостям - зрозумілі і прозорі закони / М.Сосновський, А.Афян // Інтелектуальна власність. – 2012. - №3. – С. 11-14.
18. Капіца Ю. Спеціальні механізми захисту авторського права і суміжних прав в Інтернеті / Ю.Капіца, О.Рассомахіна, К.Шахбазян. // Інтелектуальна власність. – 2012. - №4. – С. 18-21.
19. Косаренко О.І. Питання оцінки шкоди, завданої порушенням авторських чи суміжних прав: участь адвоката / О.Косаренко // Митна справа. – 2011. - №4 (76), Ч.ІІ. – С. 325-330.
20. Кузнєцов Ю.М. Патентознавство та авторське право: Підручник. – К.: Кондор, 2005. – 428с.

21. Цибульов П.М. Основи інтелектуальної власності: Навчальний посібник. – К.: Інститут інтелектуальної власності і права, 2003. – 172с.

4.1. Поняття авторського права і суміжних прав

Авторські права і суміжні права охороняються Законом України „Про авторське право і суміжні права”. Цей Закон охороняє особисті (немайнові) і майнові права авторів та їхніх правонаступників, пов’язані зі створенням і використанням творів науки, літератури і мистецтва (авторське право), а також прав виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення (суміжні права). Також питання авторського права регулюються Конституцією України, указами Президента України, постановами Кабінету Міністрів України, низкою постанов Верховної Ради України, нормативними актами Українського агентства з авторських і суміжних прав (УААСП).

До об’єктів **авторського права** відносяться:

- 1) літературні письмові твори (книги, брошури, статті);
- 2) виступи, лекції, промови та інші усні твори;
- 3) комп’ютерні програми;
- 4) бази даних;
- 5) музичні твори з текстом і без тексту;
- 6) драматичні, музично-драматичні твори, пантоміми, хореографічні та інші твори, створені для сценічного показу;
- 7) аудіовізуальні твори;
- 8) твори образотворчого мистецтва;
- 9) твори архітектури, містобудування і садово-паркового мистецтва;
- 10) фотографічні твори;
- 11) твори декоративного ткацтва, кераміки, різьблення, ливарства, з художнього скла, ювелірні вироби та ін., якщо вони не охороняються законами України про правову охорону об’єктів промислової власності;
- 12) ілюстрації, карти, плани, креслення, ескізи, пластичні твори, що стосуються географії, геології, топографії, техніки, архітектури та інших сфер діяльності;

13) сценічні обробки творів, зазначених у п.1, і обробки фольклору, придатні для сценічного показу;

14) збірники творів.

Передбачена Законом правова охорона поширюється лише на форму вираження твору і не поширюється на будь-які ідеї, теорії, принципи, методи, процедури, процеси, системи, способи, концепції, відкриття, навіть якщо вони виражені, описані, пояснені, проілюстровані у творі.

Не є об'єктом авторського права:

а) повідомлення про новини дня або поточні події, що мають характер звичайної прес-інформації;

б) твори народної творчості (фольклор);

в) видані органами державної влади у межах їх повноважень офіційні документи політичного, законодавчого, адміністративного характеру (закони, укази, постанови, судові рішення, державні стандарти тощо) та їх офіційні переклади;

г) державні символи України, державні нагороди; символи і знаки органів державної влади, Збройних Сил України та інших військових формувань; символіка територіальних громад; символи та знаки підприємств, установ та організацій;

д) грошові знаки;

е) розклади руху транспортних засобів, розклади телерадіопередач, телефонні довідники та інші аналогічні бази даних, що не відповідають критеріям оригінальності і на які поширюється право *sui-generis* (своєрідне право, право особливого роду).

Первинним суб'єктом, якому належить авторське право, є автор твору. За відсутності доказів іншого автором твору вважається особа, зазначена як автор на оригіналі або примірнику твору (презумпція авторства). Це положення застосовується також у разі опублікування твору під псевдонімом, який ідентифікує автора.

Авторське право на твір виникає внаслідок факту його створення. Для виникнення і здійснення авторського права не вимагається реєстрація твору чи будь-яке інше спеціальне його оформлення, а також виконання будь-яких інших формальностей.

Автору належать такі особисті **немайнові права**:

1) вимагати визнання свого авторства шляхом зазначення належним чином імені автора на творі і його примірниках і за будь-якого публічного використання твору, якщо це практично можливо;

2) забороняти під час публічного використання твору згадування свого імені, якщо він як автор твору так бажає;

3) вибирати псевдонім, зазначати і вимагати зазначення псевдоніма замість справжнього імені автора на творі і його примірниках і під час будь-якого його публічного використання;

4) вимагати збереження цілісності твору і протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору або будь-якому іншому посяганню на твір, що може зашкодити честі і репутації автора.

Особисті немайнові права автора не можуть бути передані (відчужені) іншим особам.

До **майнових прав** автора належать:

а) виключне право на використання твору;

б) виключне право на дозвіл або заборону використання твору іншими особами.

Майнові права автора (чи іншої особи, яка має авторське право) можуть бути передані (відчужені) іншій особі згідно чинного законодавства, після чого ця особа стає суб'єктом авторського права.

Виключне право на використання твору автором (чи іншою особою, яка має авторське право) дозволяє йому використовувати твір у будь-якій формі і будь-яким способом.

Виключне право автора (чи іншої особи, яка має авторське право) на дозвіл чи заборону використання твору іншими особами дає йому право дозволяти або забороняти:

- 1) відтворення творів;
- 2) публічне виконання і публічне сповіщення творів;
- 3) публічну демонстрацію і публічний показ;
- 4) будь-яке повторне оприлюднення творів, якщо воно здійснюється іншою організацією, ніж та, що здійснила перше оприлюднення;
- 5) переклади творів;
- 6) переробки, адаптації, аранжування та інші подібні зміни творів;
- 7) включення творів як складових частин до збірників, антологій, енциклопедій тощо;
- 8) розповсюдження творів шляхом першого продажу, відчуження іншим способом або шляхом здавання в майновий найм чи у прокат та шляхом іншої передачі до першого продажу примірників твору;
- 9) подання своїх творів до загального відома публіки таким чином, що її представники можуть здійснити доступ до творів з будь-якого місця і у будь-який час за їх власним вибором;
- 10) здавання в майновий найм і (або) комерційний прокат після першого продажу, відчуження іншим способом оригіналу або примірників аудіовізуальних творів, комп'ютерних програм, баз даних, музичних творів у нотній формі, а також творів, зафіксованих у фонограмі чи відеограмі або у формі, яку зчитує комп'ютер;
- 11) імпорт примірників творів.

Закон України „Про авторське право і суміжні права” охороняє **суміжні права** виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення, заснованих на використанні авторських прав інших осіб. Виконавці здійснюють свої права за умови дотримання ними прав авторів творів, що виконуються. Виробники фонограм і організації мовлення повинні дотримуватися прав авторів і

виконавців. Організації мовлення повинні дотримуватися прав виробників фонограм, авторів і виконавців.

Об'єкти суміжних прав:

- виконання літературних, драматичних, музичних, музично-драматичних, хореографічних, фольклорних та ін. творів;
- фонограми, відеограми;
- передача (програми) організацій мовлення.

Суб'єктами суміжних прав є:

- а) виконавці творів, їх спадкоємці та особи, яким на законних підставах передано суміжні майнові права щодо виконань;
- б) виробники фонограм, їх спадкоємці (правонаступники) та особи, яким на законних підставах передано суміжні майнові права щодо фонограм;
- в) виробники відеограм, їх спадкоємці (правонаступники) та особи, яким на законних підставах передано суміжні майнові права щодо відеограм;
- г) організації мовлення та їх правонаступники.

Суміжне право виникає внаслідок факту виконання твору, виробництва фонограми, виробництва відеограми, оприлюднення передачі організації мовлення.

Права виконавців охороняються, якщо:

- 1) виконання мало місце на території України;
- 2) виконання зафіксоване на фонограмі, що охороняється відповідно до Закону;
- 3) виконання не зафіксоване на фонограмі, включене в передачу організацій мовлення, що охороняється відповідно до Закону.

Виконавцеві твору належать такі особисті немайнові права:

- а) вимагати визнання того, що він є виконавцем твору;
- б) вимагати, щоб його ім'я або псевдонім зазначалися чи повідомлялися у зв'язку з кожним його виступом, записом чи виконанням (у разі, якщо це можливо);

в) вимагати забезпечення належної якості запису його виконання і протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню чи іншій суттєвій зміні, що може завдати шкоди його честі і репутації.

Майновим правом виконавців є їх виключне право дозволяти чи забороняти іншим особам:

а) публічне сповіщення своїх незафіксованих виконань (прямий ефір);

б) фіксацію у фонограмах чи відеограмах своїх раніше незафіксованих виконань;

в) відтворення (пряме і (або) опосередковане) своїх виконань, зафіксованих без їх згоди у фонограмі чи відеограмі, чи за їх згодою, але якщо відтворення здійснюється з іншою метою, ніж та, на яку вони дали свою згоду;

г) розповсюдження своїх виконань, зафіксованих у фонограмі чи відеограмі, шляхом першого продажу або іншої передачі права власності у разі, коли вони при першій фіксації виконання не дали дозволу виробнику фонограми (виробнику відеограми) на її подальше відтворення;

д) комерційний прокат, майновий найм своїх виконань, зафіксованих у фонограмі чи відеограмі, якщо при фіксації не було їх згоди на комерційний прокат і майновий найм, навіть після розповсюдження виконань, здійсненого виробником фонограми (відеограми) або за його дозволом;

е) розповсюдження своїх виконань, зафіксованих у фонограмах чи відеограмах, через будь-які засоби зв'язку таким чином, що будь-яка особа може отримати до них доступ з будь-якого місця і в будь-який час за їх власним вибором, якщо при першій фіксації виконання не було їх згоди на такий вид розповсюдження.

Суб'єкти авторського права і суміжних прав можуть управляти своїми правами:

а) особисто;

б) через свого повіреного;

в) через організацію колективного управління.

4.2. Охорона об'єктів авторського права.

Охорона майнових прав авторів на Україні діє протягом життя автора і 70 років після його смерті. Дія терміну охорони починається з першого січня року, що наступає за роком, у якому мали місце юридичні факти.

Безстроково охороняється законом право авторства, право на ім'я і право протидіяти внесенню змін у твір чи будь-якому іншому зазіханню на твір, що може завдати шкоди честі і репутації автора.

Твір може бути використаний третіми особами лише з дозволу власника авторського права. Найбільш поширеними є права: копіювати чи іншим способом відтворювати твір; здійснювати звукозапис виконання твору; виконувати перед публікою твори, зокрема, музичні, драматичні чи аудіовізуальні; здійснювати публічний показ творів по радіо чи телебаченню, іншими способами трансляції; перекладати на іншу мову літературні твори; здійснювати прокат, особливо творів, записаних на фонограму і комп'ютерні програми; екранізувати твори і, зокрема, створювати на їх основі аудіовізуальні твори.

Вільне використання творів без згоди автора (зі згадуванням імені автора і джерела запозичення) допускається, якщо це:

- використання цитат;
- використання літературних і художніх творів як ілюстрацій для навчального процесу;
- відображення в засобах масової інформації подібного, коли це спеціально не заборонено автором;
- видання рельєфно-крапковим шрифтом для сліпих.

Оформлення прав на об'єкти авторського права і суміжних прав не так формалізовано, як на об'єкти промислової власності, які одержують охорону у формі патентів чи свідоцтв.

Виникнення і здійснення авторських прав не вимагає виконання будь-яких формальностей. Одна з форм охорони полягає у тому, що власник авторського права для оповіщення про свої права може використовувати знак

охорони авторського права, що складається з латинської букви © в кружечку, імені (найменування) власника авторського права і року першої публікації твору. Знак охорони авторського права проставляється на оригіналі і кожному примірнику твору.

У випадку, коли за публічне використання літературно-художніх і музичних творів авторів, які постійно мешкають в Україні, нараховується авторська винагорода, то автори для одержання гонорару реєструють ці твори в УААСП згідно „Інструкції про порядок обліку авторів, реєстрації творів і розподілі гонорару”, що затверджена наказом УААСП №10 від 19.02.1997 р. Авторі, яким виплачуються лише договірні та інші разові суми, в Установі не реєструються.

За підготовку до державної реєстрації авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір, сплачуються збори. Види зборів та їх розміри наведено в таблиці 4.1.

Таблиця 4.1

Збори за підготовку до державної реєстрації авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір

Вид збору	Розмір збору, неоподатковуваних мінімумів доходів громадян	
	для фізичних осіб	для юридичних осіб
1. За підготовку до державної реєстрації авторського права	3,25	9,5
2. За підготовку до державної реєстрації договорів, які стосуються права автора на твір	4,25	11,5
3. За внесення з ініціативи заявника змін і доповнень до заявки	0,5	1
4. За внесення змін до Державного реєстру свідоцтв про реєстрацію авторського права на твір або виправлення очевидних помилок з ініціативи автора твору	0,5	1
5. За внесення змін до Державного реєстру договорів, які стосуються права автора на твір, або виправлення очевидних помилок з ініціативи сторін	0,25	0,5

договору		
6. За видачу дубліката свідоцтва	0,3	1

Розгляд заявки і прийняття рішення про реєстрацію авторського права на твір та реєстрацію договору, який стосується права автора на твір, здійснюється протягом місяця від дати надходження до Державної служби правильно оформлених документів заявки. Під час розгляду заявки Державна служба не проводить експертизу твору і не встановлює факт виникнення авторства.

На підставі рішення про реєстрацію авторського права на твір та за наявності документа про сплату державного мита за видачу свідоцтва, відомості про реєстрацію авторського права на твір заносяться до Державного реєстру свідоцтв про реєстрацію авторського права на твір.

Видача свідоцтва здійснюється Державною службою у місячний строк від дати реєстрації. При виникненні суперечки реєстрація визнається судом як юридична презумпція авторства, тобто вважається дійсною, якщо в судовому порядку не буде доведено інше.

Зауважимо, що авторське право на твір, створений за договором з автором, який працює за наймом, належить автору. А виняткове право на використання такого твору належить роботодавцю, якщо інше не передбачено договором.

Відповідно до частини 1 статті 32 Закону України «Про авторське право і суміжні права» автору та іншій особі, яка має авторське право, належить виключне право надавати іншим особам дозвіл на використання твору будь-яким одним або всіма відомими способами на підставі авторського договору про передачу права на використання твору. Такий вид договору є найбільш поширеним на практиці.

Авторський договір – це вид цивільно-правового договору, яким опосередковуються авторсько-правові відносини, пов'язані зі створенням, використанням літературних, художніх і інших творів та розпорядженням майновими авторськими правами на ці твори.

Закон України «Про авторське право і суміжні права», статті 31-34, виділяє в самостійну групу три види авторських договорів:

- авторський договір про передачу (відчуження) майнових прав,
- авторський договір про передачу права на використання твору та
- авторський договір замовлення.

Однією стороною у такому договорі завжди є сам автор або інший суб'єкт авторського права. Другою стороною в авторському договорі може бути будь-яка фізична чи юридична особа, якій передаються відповідні майнові права на твір.

Авторські договори мають укладатися у письмовій формі. Відповідно до статті 1107 Цивільного кодексу України договір є нікчемним у разі недодержання письмової форми договору щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності.

У авторському договорі не може бути умов, які обмежують автора у створенні ним у майбутньому творів на певну тему або в певній галузі, та таких, що суперечать положенням Закону України «Про авторське право і суміжні права» або погіршують права автора порівняно із цим Законом. Такі умови авторського договору визнаються недійсними.

4.3. Охорона об'єктів суміжних прав.

Суміжні права є похідними правами від авторських. Тому основним принципом виникнення та здійснення суміжних прав є безумовне дотримання авторських прав.

Законодавством України затверджено наступні принципові положення щодо суміжних прав:

- виконавці здійснюють свої права за умови дотримання ними прав авторів виконуваних творів та інших суб'єктів авторського права;
- виробники фонограм, виробники відеограм, здійснюючи свої права, повинні дотримуватися прав суб'єктів авторського права і виконавців;

- організації мовлення, здійснюючи свої права, повинні дотримуватися прав суб'єктів авторського права, виконавців, виробників фонограм (відеограм).

Особисті права виконавців охороняються безстроково. Майнові права виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення охороняються протягом 50 років. Термін охорони починається з першого січня року, що настає за роком, у якому мали місце перше виконання, перше опублікування, перша передача. Особисті немайнові права виконавців охороняються безстроково.

Права виробників фонограм і відеограм охороняються, якщо:

- 1) виробник – громадянин України або юридична особа з офіційним місцезнаходженням на території України;
- 2) фонограма вперше опублікована на території України або опублікована протягом 30 днів з дня її публікації в іншій державі;
- 3) перша фіксація фонограми мала місце в Україні.

Фонограма є комплексним об'єктом охорони, оскільки права виробника фонограми стосуються звукозапису в цілому. Стосовно окремих елементів звукозапису виникають також інші права:

- авторські права - права композитора на музику, права автора тексту музичного твору, права автора художнього оформлення;
- суміжні права артистів-виконавців - співаків, музикантів тощо.

Право власності на будь-який примірник фонограми як на матеріальну річ (компакт-диск, аудіокасета, мастер-касета) існує окремо і не пов'язано із суміжними правами виробника фонограми. Купівля як така будь-якого примірника фонограми, включаючи мастер-касету, не означає придбання суміжних прав на фонограму.

Майнові права на об'єкт суміжних прав можуть бути передані іншій особі повністю або частково на підставі договору. Умови та порядок укладення договору про передання майнових прав на об'єкт суміжних прав визначають норми Цивільного кодексу України щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності.

Майнові права на виконання, фонограми та відеограми (якщо виробником фонограми та відеограми є фізична особа) переходять у спадщину.

Майнові права на фонограми та відеограми (якщо виробником фонограми та відеограми є юридична особа), а також майнові права на програми організацій мовлення можуть бути передані іншій особі у встановленому законом порядку внаслідок припинення юридичної особи – суб'єкта суміжних прав.

Особа, яка має виключне право дозволяти використання об'єкта суміжних прав, може надати дозвіл на використання об'єкта суміжних прав іншим особам на основі ліцензійного договору або ліцензії на використання об'єкта суміжних прав.

Права організацій мовлення охороняються, якщо вони мають офіційне місцезнаходження на території України і здійснюють передачі з передавачів в Україні.

Оформлення суміжних прав не вимагає виконання будь-яких формальностей. Виробники фонограм і виконавці для оповіщення про свої права можуть на всіх примірниках фонограм чи на їх упаковках проставляти знак охорони суміжних прав, що складається з латинської літери Р у кружечку, імені (найменування) власника суміжних прав і року першої публікації фонограми. Можливість використання такого знака відповідно до національного законодавства передбачена статтею 11 Римської конвенції про охорону прав виконавців, виробників фонограм, організацій мовлення.

Відсутність знака охорони суміжних прав не позбавляє володільця суміжного права його захисту, проте, в ряді випадків утруднює процес доказування при його порушенні.

Згідно законодавства публічне виконання - це подання за згодою суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав творів, виконань, фонограм, передач організацій мовлення шляхом декламації, гри, співу, танцю та іншим способом як безпосередньо (у живому виконанні), так і за допомогою будь-яких пристроїв і процесів (за винятком передання в ефір чи по кабелях), у місцях, де

присутні чи можуть бути присутніми особи, які не належать до кола сім'ї або близьких знайомих цієї сім'ї, незалежно від того, чи присутні вони в одному місці і в один і той самий час або в різних місцях і в різний час.

Зважаючи на зазначене поняття публічного виконання, бачимо, що таке використання об'єктів суміжних прав може відбуватись та відбувається в кав'ярнях, ресторанах чи інших закладах харчування, в магазинах, розважальних центрах чи в інших закладах розважального типу, в спеціальних спортивних залах чи центрах, на концертних заходах, якщо виступ артистів відбувається без живого виконання.

Як відомо, будь_яке використання фонограм (відеограм) та зафіксованих у них виконань передбачає виплату відповідної винагороди. Проте законодавством встановлений окремий порядок сплати винагороди за використання об'єктів суміжних прав шляхом їх публічного виконання, на відміну від інших способів використання зазначених об'єктів.

Відповідно до Закону право на одержання винагороди за використання третіми особами фонограм (відеограм) та зафіксованих у них виконань залишається обов'язковим та беззаперечним. Тобто будь-яка особа має право використовувати фонограми (відеограми) та зафіксовані у них виконання шляхом їхнього публічного виконання без згоди виробників фонограм (відеограм), але з обов'язковою виплатою винагороди.

Збирання винагороди за використання фонограм (відеограм) та зафіксованих у них виконань і контроль за їх правомірним використанням здійснюється уповноваженими організаціями колективного управління, що визначені такими згідно зі встановленим порядком (далі - УОКУ). Крім того, визначений і спосіб розподілу винагороди у разі такого використання фонограм (відеограм) та зафіксованих у них виконань.

Враховуючи вищезазначене, використання фонограм (відеограм) та зафіксованих у них виконань шляхом їхнього публічного виконання не є майновим суміжним правом, а лише створює обов'язок осіб, які здійснюють використання, сплачувати відповідну винагороду. Таким чином, будь-який

договір, укладений з будь-якою особою, крім УОКУ (або її повноважного представника), не може бути підставою для використання та сплати винагороди за використання фонограм (відеограм) та зафіксованих у них виконань шляхом їхнього публічного виконання. Іншого порядку використання та виплати винагороди за використання фонограм (відеограм) і зафіксованих у них виконань зазначеним способом законодавством не передбачено.

Отже, єдиним належним порядком використання об'єктів суміжних прав є їхнє використання з виплатою винагороди на адресу УОКУ або її представника. Виплата винагороди на адресу будь-яких інших підприємств, навіть якщо вони є власниками суміжних прав, є незаконною та такою, що жодним чином не звільняє користувача від переслідувань з боку правоохоронних та контролюючих органів, а також УОКУ.

Постановами Кабінету Міністрів України №№ 71 і 72 передбачений розмір винагороди за використання об'єктів авторського права та суміжних прав у розмірі 2% від доходів, отриманих з того виду діяльності, під час якого були використані такі об'єкти. Такі відрахування повинні здійснюватись від загальної річної суми доходів телеканалів, незалежно від того, скільки звичайно мовник використовує об'єктів авторського права або суміжних прав у своїй діяльності.

ТЕМА 5. ОХОРОНА ПРАВ НА РАЦІОНАЛІЗАТОРСЬКІ ПРОПОЗИЦІЇ

Ключові слова: нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності, винахідництво, раціоналізаторська пропозиція

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

- 5.1. Раціоналізаторська пропозиція як об'єкт інтелектуальної власності.
- 5.2. Особливості правової охорони раціоналізаторської пропозиції.
- 5.3. Управління раціоналізаторством на підприємстві.

Література:

1. Про Тимчасове положення про правову охорону об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій. Президент України; Указ, Положення від 18.09.1992 № 479/92 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/479/92>.

2. Методичні рекомендації про порядок складання, подачі і розгляду заяви на раціоналізаторську пропозицію. Затверджено Наказом Держпатенту України від 27.08.1995 № 131 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uazakon.com/documents/date_4y/pg_iicbsa.htm.

3. Іващенко В.А. Правові проблеми реалізації прав на раціоналізаторські пропозиції в Україні / В.А.Іващенко // Форум права. - 2012. № 1. – С. 371-374 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2012-1/12ivanrp.pdf>.

4. Харченко В. Проблеми та перспективи кримінально-правової охорони права на раціоналізаторську пропозицію / В.Харченко // Вісник Львівського університету: Серія юридична. – 2010. – Вип. 51. – С. 385-395.

5. Швець Г. До питання про правову охорону раціоналізаторських пропозицій / Г.Швець, К.Коваль // Теорія і практика інтелектуальної власності. 2011. - № 1. – С. 68-70.

6. Кузнєцов Ю.М. Патентознавство та авторське право: Підручник. – К.: Кондор, 2005. – 428 с.

5.1. Раціоналізаторська пропозиція як об'єкт інтелектуальної власності

Раціоналізаторська діяльність - це найбільш поширений вид технічної творчості, яка за своєю новизною і технічним рівнем є нижчою від винахідництва. Проте цей вид творчості доступний практично кожному працівникові і тому він за своїми масштабами перевищує винахідництво. Наведені та деякі інші чинники роблять раціоналізаторську діяльність чи не найбільш ефективною. Своїм масовим застосуванням раціоналізаторські пропозиції інколи здатні давати більший економічний ефект, ніж винаходи. Економія від використання раціоналізаторських пропозицій у підсумку буває більшою, ніж від використання винаходів. Саме тому раціоналізаторство як форма технічної творчості заслуговує на всіляке заохочення і стимулювання, а його результати - раціоналізаторські пропозиції - потребують надійної правової охорони. Досить часто заявки на винаходи відхиляються тому, що втрачена їх новизна, але пропозиція у своїй суті є винаходом, і в таких випадках буде доречною правова охорона раціоналізаторських пропозицій.

Слово «раціоналізація» походить від латинського слова «rationalis» («розумний»). Воно було відоме ще в Стародавньому Римі, де використовувалося для позначення розумних дій громадян у процесі

забезпечення їх життєдіяльності. *За своєю сутністю* раціоналізаторська пропозиція являє собою творче вирішення завдань, що має певний суспільно корисний ефект. Вона є об'єктом промислової власності, що в свою чергу є одним із видів інтелектуальної власності.

Раціоналізаторська пропозиція відома у багатьох країнах світу, але найважливішу роль вона відіграє в таких державах, як Японія, США, Російська Федерація та Німеччина, де економічний ефект від впровадження раціоналізаторських пропозицій становить до 70% від впровадження всіх економічних нововведень. Але жодна із зазначених країн не розглядає раціоналізаторську пропозицію як об'єкт права інтелектуальної власності. Раціоналізаторська пропозиція не згадується як така ні Конвенцією про створення Всесвітньої організації інтелектуальної власності (далі – Конвенція ВОІВ), ні Паризькою конвенцією з охорони промислової власності та іншими важливими угодами та договорами щодо об'єктів права інтелектуальної власності.

«Раціоналізаторська пропозиція» за законодавством України має своє визначення, зокрема, за ст. 481 Цивільного кодексу України (далі - ЦК) – це визнана юридичною особою пропозиція, яка містить технологічне (технічне) або організаційне рішення у будь-якій сфері її діяльності.

Отже, раціоналізаторською пропозицією визнається не лише технічне рішення, яке є новим і корисним для підприємства і передбачає зміну конструкції виробів, технології виробництва і застосовуваної техніки, складу матеріалу, але і будь-яке організаційне рішення. Під цим варто розуміти не тільки удосконалення і модернізацію, але й створення нових конструкцій виробів, застосовуваної техніки, матеріалів, технології та організації виробництва.

З цього визначення випливає, що пропозиції, які дають можливість підвищити продуктивність праці, більш ефективно використовувати обладнання, енергію, матеріали тощо шляхом організаційно-виробничих новацій, також може бути кваліфіковано як раціоналізаторські.

Раціоналізаторська пропозиція подається тому підприємству, якому відповідає за профілем його діяльності. При цьому немає значення, де працює раціоналізатор і чи працює він взагалі. Раціоналізаторська пропозиція стосується діяльності підприємства, якщо вона може бути використана в технологічному процесі цього підприємства, у продукції, що ним виробляється, у задіяній техніці або матеріалах.

Суб'єктами прав на раціоналізаторську пропозицію є автор та юридична особа, якій ця пропозиція подана.

Автор раціоналізаторської пропозиції це фізична особа, творчою працею якої створено рішення, яке визнано раціоналізаторською пропозицією. Для визнання особи автором раціоналізаторської пропозиції не має значення його вік і стан здоров'я.

Раціоналізаторська пропозиція може стосуватися будь-якої сфери суспільно корисної діяльності людини. Це може бути удосконалення медичних інструментів та апаратури, зв'язку і транспорту тощо.

Законодавство встановлює для певні критерії визнання пропозиції раціоналізаторською:

- пропозиція повинна містити технічне або організаційне рішення;
- мати місцеву новизну;
- бути корисною.

Найважливішим елементом раціоналізаторської пропозиції вважається її *корисний ефект*. Пропозиція визнається корисною для підприємства, якому її подано, якщо її використання на цьому підприємстві в умовах, які існують, або мають бути створені відповідно до затверджених планів, дозволяє одержати економічний, технічний або інший позитивний ефект.

Раціоналізаторська пропозиція визнається корисною для підприємства, якому вона подана, якщо її використання дає змогу підвищити економічну ефективність виробництва, одержати кращий дохід (прибуток) або одержати інший позитивний ефект. Позитивний ефект може полягати в будь-якому

підвищенні технічного рівня виробництва, поліпшенні умов та безпеки праці, зниженні негативного впливу на навколишнє середовище тощо.

Інші, зазначенні ознаки також важливі. Такий елемент як «*бути технічним та організаційним рішенням*» виконує роль родової ознаки, має комплексний характер та означає наступне.

1. Пропозиція має містити конкретне вирішення завдання, а не просто його постановку. Раціоналізатор повинен у своїй пропозиції дати конкретні вказівки на те, що і як необхідно зробити, щоб одержати бажаний результат.

2. Вирішення завдання повинно мати технічний, організаційний характер, тобто раціоналізаторська пропозиція повинна вирішувати практичне завдання за допомогою технічних організаційних засобів. *Місцева новизна* раціоналізаторської пропозиції полягає в тому, що вона повинна бути невідомою на підприємстві. Новизну раціоналізаторської пропозиції визначають на певний період часу і тут застосовується поняття першості, а не пріоритету. Першість визначається датою надходження на підприємство правильно оформленої заявки на раціоналізаторську пропозицію.

Пропозиція визнається новою для підприємства, якщо до дати подачі заяви за установленою формою вона відповідала таким умовам (рис. 5.1).

Якщо ж пропозиція, хоча і запозичена з інформаційних або інших джерел, але конструктивно, технологічно або організаційно розроблена відповідно до конкретних умов підприємства, то вона має творчий характер і тому на загальних підставах може бути визнаною раціоналізаторською.

Методичні рекомендації про порядок складання, подачі і розгляду заяви на раціоналізаторську пропозицію містять ряд умов, за наявності яких подана пропозиція не може бути раціоналізаторською. Це передусім запозичення чужого досвіду без власного творчого внеску, пропозиції, що містять відомі рішення тощо.

Рис. 5.1. Умови новизни раціоналізаторської пропозиції

Іншу групу пропозицій, що не визнаються раціоналізаторськими, складають такі, що погіршують умови праці, якість продукції і робіт, викликають або збільшують рівень забруднення навколишнього середовища, знижують надійність та інші показники якості продукції. Не визнаються раціоналізаторськими пропозиції, що лише ставлять завдання, але не дають конкретного вирішення.

5.2. Особливості правової хорони раціоналізаторської пропозиції

В умовах переходу України до ринкових відносин і активної законотворчої діяльності склалося так, що раціоналізаторські пропозиції залишилися поза увагою як законодавців, так і юридичної і науково технічної громадськості. Сьогодні можна сказати напевне, що рівень правового регулювання раціоналізаторської діяльності не відповідає вимогам часу. Юридична і наукова громадськість, захопившись вивченням та запозиченням досвіду зарубіжних країн в царині законотворення, уже готова взагалі відмовитися від правового захисту таких результатів науково технічної творчості,

як раціоналізаторські пропозиції. Вони, мовляв, не варті правового захисту та й за кордоном не визнають їх гідними уваги, серед технічних пропозицій немає раціоналізаторських. Є й інші думки: раціоналізаторські пропозиції охоплюються поняттям корисні моделі.

Відомо, що Україна до здобуття своєї незалежності законодавства про раціоналізаторські пропозиції не мала. Тих кілька статей, що є в чинному Цивільному кодексі, законодавством України вважати не можна. Вони лише повторювали відповідні статті цивільного кодексу РСФСР, оскільки законодавство про раціоналізацію також відносилось до компетенції колишнього СРСР. Навіть правове регулювання такого виду технічної творчості, як раціоналізація не могло бути в компетенції України.

Правове регулювання раціоналізації в колишньому СРСР здійснювалось не на рівні закону, а на рівні відомчих нормативних актів. Так, на теренах колишнього СРСР в останні роки діяло Положення про відкриття, винаходи та раціоналізаторські пропозиції від 21 серпня 1973 р., що було затверджено Радою Міністрів СРСР. Це Положення мало чинність і в межах України. Проте, із здобуттям незалежності Україна почала формувати своє законодавство про винахідництво і раціоналізацію. Першим таким нормативним актом було Тимчасове Положення про правову охорону об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій в Україні, затверджене Указом Президента України від 18 вересня 1992 р. № 479/92.

Дане Положення в значній мірі втратило свою чинність у зв'язку з прийняттям законодавства про промислову власність. Але воно зберегло свою дію в частині, що стосується раціоналізаторських пропозицій. Сам по собі цей факт уже свідчить про певну недооцінку раціоналізаторської діяльності та її правової охорони. Це відбилося уже в самій назві зазначеного Положення, яке раціоналізаторські пропозиції не відносить до об'єктів промислової власності. В самій назві раціоналізаторські пропозиції виокремлюються з групи об'єктів промислової власності.

Нині раціоналізаторська діяльність регулюється ЦК України, Тимчасовим положенням про правову охорону об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій (далі – Тимчасове положення), затвердженим Указом Президента України від 18 вересня 1992 р., та Методичними рекомендаціями про порядок складання, подачі і розгляду заяви на раціоналізаторську пропозицію, затвердженими наказом Держпатенту України від 27 квітня 1995 р. Держпатент України прийняв ряд відомчих нормативних актів, спрямованих на поглиблену регламентацію регулювання раціоналізаторської діяльності. Тимчасове положення змінене Указом Президента України «Про визнання такими, що втратили чинність, Указів Президента України у зв'язку з прийняттям законів України щодо промислової власності» від 22 червня 1995 р.

Тимчасове положення про правову охорону об'єктів промислової власності і раціоналізаторських пропозицій в Україні (крім пунктів 54, 59, 60, 61, 62, 68 і 70) втратило чинність у частині правової охорони об'єктів промислової власності на підставі Указу Президента від 22.06.94, N 324/94 р.; Методичні рекомендації про порядок складання, подачі і розгляду заяви на раціоналізаторську пропозицію, затверджені наказом Держпатенту від 27 серпня 1995 року №131, Положення про свідоцтво на раціоналізаторську пропозицію, затверджене наказом Держпатенту від 22 серпня 1995 р № 129, «Положення про патентно-ліцензійну, винахідницьку та раціоналізаторську діяльність на залізничному транспорті», затверджене наказом №73 Укрзалізниці від 31 березня 2004 р. На основі цього наказу, на виконання базових положень виданий наказ №973 ЦЗ від 15 грудня 2004 р., що впровадив у дію «Примірний порядок визначення розміру та виплати нагороди авторам об'єктів права інтелектуальної власності на залізничному транспорті України»; Оглядовий лист Вищого господарського суду від 17 квітня 2006 року № 01-8/844 «Про практику застосування господарськими судами законодавства про захист прав на промисловий зразок та прав на раціоналізаторську пропозицію

(за матеріалами справ, розглянутих у касаційному порядку Вищим господарським судом України)».

Діяльність винахідництва і раціоналізаторства регулює Український інститут промислової власності.

Ще одна організація, яка має опікуватися долею розробників інновацій, – це Товариство винахідників і раціоналізаторів (ТВРУ), яке є наступником Всеукраїнського товариства винахідників і раціоналізаторів (ВТВР). За радянських часів ВТВР фінансувалося з держбюджету, однак сучасне ТВРУ є громадською організацією, яка існує за рахунок членських внесків. Результати роботи цієї організації залежать від роботи окремих керівників-ентузіастів, які працюють на місцях: в регіонах, областях, містах.

5.3. Управління раціоналізаторством на підприємстві

Раціоналізація залучає до технічної творчості дуже велику кількість працівників, вона приносить користь підприємству, де працює раціоналізатор, і самому раціоналізаторові. За технічну творчість, працівники за законодавством мають право на певні переваги. Трудове законодавство встановлює додаткові права для працівників, які є авторами раціоналізаторської пропозиції (право на додаткову відпустку, на переважне залишення на роботі у разі скорочення чисельності та штату працівників тощо). На кожному підприємстві у колективному договорі повинні бути передбачені кошти для розвитку технічної творчості працівника.

Підприємство, якому подана раціоналізаторська пропозиція, повинно протягом строку, встановленого законом, розглянути подану пропозицію і вирішити питання про визнання пропозиції раціоналізаторською і прийняття її до використання або про відхилення пропозиції. Основним в процесі розгляду заяви на раціоналізаторську пропозицію повинно бути питання про корисність заявленої пропозиції для даного підприємства. Якщо навіть за своїми іншими параметрами пропозиція відповідає вимогам раціоналізаторської, але вона не може бути використана на даному підприємстві чи її використання не принесе

бажаного результату, то підприємство, не вдаючись у з'ясування питання про відповідність заявленої пропозиції ознакам раціоналізаторської, приймає рішення про її відхилення як такої, що даному підприємству не потрібна. Ніякі оскарження рішення підприємства про відхилення пропозиції не повинні прийматися будь яким іншим органом. Тільки підприємству має бути надано право вирішувати питання про доцільність використання заявленої пропозиції на даному підприємстві. Рішення підприємства є остаточним і не повинно підлягати будь якому оскарженню.

Складання, подача і розгляд заяви на раціоналізаторську пропозицію проводяться у відповідності до Тимчасового положення про правову охорону об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій в Україні, затвердженого Указом Президента України від 18 вересня 1992 року № 479/92 (479/92) (далі - Тимчасове положення), зі змінами, внесеними Указом Президента України "Про визнання такими, що втратили чинність, указів Президента України у зв'язку з прийняттям Законів України щодо промислової власності" від 22 червня 1994 року №324/94 (324/94), та Методичних рекомендацій про порядок складання, подачі і розгляду заяви на раціоналізаторську пропозицію (далі - Рекомендації).

В заяві слід вказати найменування пропозиції, всіх без винятку співавторів, творчою працею яких створена пропозиція, і навести відомості про них (прізвище, ім'я, по-батькові, місце роботи або домашня адреса, якщо заява подається особою, яка не працює на цьому підприємстві).

В заяві в розділі "Опис пропозиції" викладаються недоліки існуючої конструкції виробу, технології виробництва і техніки, що застосовується, чи складу матеріалу, які усуваються пропозицією, ціль пропозиції, зміст пропонованого рішення, включаючи дані, достатні для його практичного здійснення без участі автора (співавторів), а також відомості про прибуток чи інший позитивний ефект.

До заяви в необхідних випадках додаються графічні матеріали (креслення, схеми, ескізи тощо), техніко-економічні розрахунки та додаткові відомості про пропозицію.

Вірно складена Заява приймається до розгляду, реєструється в Журналі реєстрації раціоналізаторських пропозицій (далі - Журнал) за формою N P-2 "Журнал реєстрації раціоналізаторських пропозицій", затвердженою наказом Міністерства статистики України від 24.03.95 N 79 (z0090-95), в день її одержання, незалежно від рішення, яке буде прийняте згодом. На Заяві проставляється дата її надходження і номер, під яким вона зареєстрована в Журналі.

Заява не приймається до розгляду і не реєструється якщо:

- вона складена не у відповідності з вимогами Рекомендацій (в описі пропозиції не розкрито суть раціоналізаторської пропозиції);
- пропозиція не відноситься до діяльності підприємства.

У цих випадках Заява в 5-денний термін з дня її надходження повертається авторові із зазначенням причини відмови в реєстрації чи з роз'ясненням, куди її треба подати.

Причини відмови в реєстрації пропозиції повинні бути викладені в письмовому вигляді з зазначенням найменування пропозиції і дати її надходження на підприємство.

Зареєстрована на підприємстві Заява направляється для отримання висновку по пропозиції тим підрозділам і службам, до діяльності яких вона безпосередньо відноситься. У висновку по пропозиції дається оцінка її новизни і корисності. Відсутність новизни обґрунтовується посиланням на відповідні джерела, а у випадку відсутності корисності приводиться обґрунтування недоцільності використання пропозиції. Висновок по пропозиції викладається у розділі "Висновок по пропозиції", підписується посадовою особою, яка зробила висновок, з вказівкою посади і дати підписання.

По кожній пропозиції можуть бути прийняті такі рішення:

- визнати пропозицію раціоналізаторською і прийняти до впровадження;

- провести дослідну перевірку пропозиції;

- пропозицію відхилити.

Рішення по пропозиції приймається керівником підприємства чи керівником відповідного підрозділу, на якого це покладено наказом по підприємству. З урахуванням умов, існуючих на конкретному підприємстві (велика чисельність працюючих, територіальна роз'єднаність, відокремленість тощо), керівник підприємства може надати право прийняття рішень по пропозиціях деяким керівникам підрозділів (цехів, будівельних управлінь тощо).

По пропозиції, яка визнана підприємством раціоналізаторською, здійснюються організаційно-технічні заходи, що забезпечують її використання (включення у відповідні плани, видання наказів чи розпоряджень про використання пропозиції, зміна у зв'язку з пропозицією нормативно-технічної документації тощо).

Заява розглядається і по ній приймається рішення на підприємстві *протягом місяця від дати її надходження*. Про прийняте рішення слід повідомити автора (співавторів).

Після винесення рішення про визнання пропозиції раціоналізаторською і прийняття її до використання протягом місяця автору (кожному з співавторів) пропозиції видається свідоцтво, форма якого затверджується Держпатентом України. Свідоцтво видається підприємством, яке прийняло зазначене рішення.

При визнанні пропозиції раціоналізаторською і прийняття її до використання між заявником і підприємством має бути укладений договір, у якому визначаються межі використання пропозиції, порядок обчислення і строки виплати винагороди. За цим договором підприємству має передаватися тільки виключне право на використання раціоналізаторської пропозиції, але не право власності.

Установлення факту використання раціоналізаторської пропозиції визначає, як правило, комісія, яка призначається керівником підприємства. Факт використання раціоналізаторської пропозиції підтверджується *актом, який складається не пізніше 1 місяця від дати початку використання пропозиції*.

Раціоналізаторська пропозиція, яка стосується способу (технології) виробничої або іншої діяльності, а також організаційних рішень, визнається використаною з дня початку її застосування у виробничому процесі.

Раціоналізаторська пропозиція, яка стосується пристрою (конструкції) або речовини (матеріалу), визнається використаною з дня початку її застосування у виготовленій або експлуатованій продукції, у тому числі й у дослідних зразках, переданих в експлуатацію. Якщо по закінченні експериментальної перевірки раціоналізаторська пропозиція визнана придатною для промислової експлуатації, вона вважається використаною з дня передачі зразка (партії, серії), способу (технології) в експлуатацію.

Якщо раціоналізаторська пропозиція, раніше виготовлена й випробувана, використовується в новому виробі (дослідному зразку, партії, серії) або в новому способі (технології), або під час їхнього випробування, вона вважається використаною.

При цьому, якщо пропозицію використано в пристрої (конструкції), то під обсягом мається на увазі кількість виготовлених пристроїв, у яких використано пропозицію, а не кількість виробів, виготовлених на цих пристроях. Наприклад, якщо пропозицію використано в металорізальному верстаті, варто враховувати обсяг виробництва таких верстатів, а не кількість оброблюваних на них деталей.

Якщо пропозицію використано в способі (технології), то під обсягом мається на увазі кількість продукції, що виготовляється за даним способом (технологією). При наявності ефективності від використання раціоналізаторської пропозиції здійснюється розрахунок доходу (прибутку).

У випадку одержання іншого позитивного ефекту від використання раціоналізаторської пропозиції (покращання якості, екологічних характеристик тощо), що засвідчується у відповідному документі, здійснюється його оцінка.

В обох випадках враховуються умови договору між автором (співавторами) та підприємством.

Винагорода автору (співавторам) виплачується у відповідності до законодавства України.

Право на винагороду має автор (співавтори) раціоналізаторської пропозиції протягом двох років від дати початку її використання на підприємстві, яке видало автору (співавторам) свідоцтво на цю пропозицію.

Розмір винагороди визначається умовами договору між автором (співавторами) і підприємством і не може бути менше:

- 10% доходу, одержуваного щорічно підприємством від використання раціоналізаторської пропозиції;

- 2% від частки собівартості продукції (роботи чи послуги), що припадає на раціоналізаторську пропозицію, корисний ефект від якої не впливає на одержання доходу.

Слід відзначити низку переваг раціоналізаторської пропозиції: процедура визнання технічної пропозиції в якості раціоналізаторської набагато простіша від процедури визнання пропозиції винаходом. Вона також не потребує ні великих матеріальних затрат, ні високого професіоналізму експертів тощо. Неабияке значення має також оперативність визнання пропозиції раціоналізаторською. Це велика економія часу, що в сучасних умовах є важливим. Автору раціоналізаторської пропозиції не потрібні патентні повірені. Він сам може скласти заяву на свою пропозицію, сам може пояснити її сутність в умовах виробництва.

ТЕМА 6. ПОРУШЕННЯ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Ключові слова: порушення патентних прав, порушення авторського права і суміжних прав, недобросовісна конкуренція, плагіат, піратство, контрафактна продукція

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

- 6.1. Сутність і види порушень прав на об'єкти інтелектуальної власності.
- 6.2. Порядок проведення розслідувань з приводу порушення прав інтелектуальної власності.
- 6.3. Відповідальність за порушення або невизнання права інтелектуальної власності.

Література:

1. Цибульов П.М. Основи інтелектуальної власності: Навчальний посібник. – К.: Інститут інтелектуальної власності і права, 2003. – 172 с.
2. Право інтелектуальної власності: Науково-практичний коментар до Цивільного кодексу України / За заг. ред. М.В.Паладія, Н.М.Мироненко, В.О.Жарова. – К.: Парламентське видавництво, 2006. – 432.
3. Кримінальний кодекс України. Верховна Рада України; Кодекс України, Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III // <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
4. Закон України “Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів та фонограм” та відповідних постанов Кабінету Міністрів України (№1209 від 04.11.97р., №1315 від 17.08.98р., №1555 від 13.10.2000р.).
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Верховна Рада УРСР; Кодекс України, Закон, Кодекс від 07.12.1984 № 8073-Х. Редакція від 07.01.2013. // <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
6. Закон України „Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій” від 14.09.2006 р. № 143-V // <http://zakon.rada.gov.ua>.
7. Паладій М., Шевелева Т. Не хочете вирішувати конфлікт у суді – зверніться до медіатора // Інтелектуальна власність. – 2006. – № 12, С.4-7.

6.1. Сутність і види порушень прав на об'єкти інтелектуальної власності

В процесі комерціалізації технології відбуваються порушення прав власників об'єктів інтелектуальної власності. Після появи нової технології на ринку інформація про об'єкт інтелектуальної власності стає відомою конкурентам, які можуть незаконно використовувати його у своєму

виробництві. При цьому порушник прав знаходиться в більш вигідних умовах, ніж правовласник:

- він не витрачав кошти на створення й забезпечення охорони ОІВ;
- може мати виробничу базу для використання ОІВ, у той час, як право власник повинен витратити кошти і час на її створення.

Тому порушник прав може швидше випустити продукцію з використанням ОІВ і просунути її на ринок за нижчою ціною, ніж правоволоділець ОІВ.

Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» визначає, що будь-яке посягання на права власника патенту вважається порушенням його прав, що спричиняє відповідальність згідно з чинним законодавством України. Таке саме визначення містить і Закон України «Про охорону прав на промислові зразки».

Закон України «Про охорону прав на сорти рослин» на відміну від інших патентних законів передбачає, що суд має право ухвалити рішення про встановлення цивільно-правової відповідальності за порушення, аналогічні тим, що визначені Законом України «Про авторське право і суміжні права» та про вилучення чи конфіскацію матеріалів і (або) обладнання, використаного для незаконного виробництва матеріалів сорту.

Закон України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем» також будь-яке посягання на права власника зареєстрованого компонування інтегральної мікросхеми визнає порушенням його прав.

Отже, наведені закони порушенням визнають будь-яке посягання на права суб'єкта права промислової власності.

Порушенням прав на винахід, корисну модель та промисловий зразок визнається: виготовлення; пропонування для продажу (демонстрація продукту на ярмарках, виставках, вітринах); продаж; запровадження в господарський обіг; застосування або введення чи зберігання в зазначених цілях продукту, що охороняється патентом, без дозволу патентовласника. тобто тощо.

Використання винаходу визнається застосування способу, що охороняється патентом, або пропонування його для застосування в Україні. Отже, особа, яка знає про те, що цей спосіб охороняється патентом і пропонує його для застосування, порушує чужі патентні права, що зумовлює відповідальність за порушення патентних прав. Спосіб, що охороняється патентом, визнається застосованим, якщо використано кожен ознаку, включену до незалежного пункту формули винаходу, або ознаку, еквівалентну їй.

Неправомірним використанням промислового зразка визнаються виготовлення, пропонування для продажу, запровадження в господарський обіг або зберігання в зазначених цілях виробу, виготовленого із застосуванням запатентованого промислового зразка, якщо при цьому використано всі суттєві ознаки промислового зразка без дозволу патентовласника.

Крім виключного права на використання, власник патенту має право забороняти іншим особам використовувати винахід, корисну модель чи промисловий зразок без його дозволу. Безумовно, виключне право на використання винаходу, корисної моделі чи промислового зразка не може бути безмежним, тому в законодавстві про промислову власність передбачено можливі випадки використання запатентованого винаходу, корисної моделі чи промислового зразка, які не є порушенням патентних прав.

Не визнається порушенням патентних прав на винахід, корисну модель чи промисловий зразок, якщо зазначені об'єкти використовуються без комерційної мети, тобто для задоволення власних потреб; якщо ці об'єкти використовуються з науковою метою або в порядку експерименту. Дозволяється використовувати названі об'єкти без дозволу суб'єкта права на них у випадках надзвичайних обставин (катастрофа, епідемія, стихійне лихо тощо). Не є порушенням патентних прав разове виготовлення в аптеках за рецептом лікаря, якщо вони виготовлені з використанням винаходу, корисної моделі.

Винахід, корисна модель і промисловий зразок, чинність патенту на які припинилась у зв'язку із закінченням строків їх чинності, можуть бути

використані будь-якою особою без дозволу патентоволодільца і без виплати йому винагороди.

Як і патентні закони, Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» також порушенням прав на торговельну марку визнає будь-яке посягання на ці права з боку інших осіб.

Закон України «Про охорону прав на зазначення походження товарів» від 16 червня 1999 р. зі змінами, внесеними Законом України «Про внесення змін до деяких законів України з питань інтелектуальної власності» від 21 грудня 2000 р. визначає порушенням прав на використання географічного зазначення походження товару використання неправдивого (фальшивого) зазначення або такого географічного зазначення, що вводить споживача в оману щодо справжнього місця походження товару. У Законі йдеться про те, що будь-яке посягання на права власника свідоцтва на використання зареєстрованого географічного зазначення походження товару спричиняє відповідальність згідно із законами.

Закон широко розкриває зміст поняття порушення права на використання зареєстрованого географічного зазначення походження товару, яке охоплює такі дії:

- використання зареєстрованого географічного зазначення походження товару особою, яка не має свідоцтва про право на його використання;
- використання зареєстрованого географічного зазначення походження товару, якщо цей товар не походить із зареєстрованого для цього зазначення географічного місця, навіть якщо справжнє місце походження товару або географічне зазначення його походження використовується у перекладі або супроводжується словами: «вид», «тип», «стиль», «марка», «імітація» тощо;
- використання зареєстрованого географічного зазначення походження товару або подібного до нього позначення для відмінних від описаних у Реєстрі однорідних товарів, якщо таке використання вводить в оману споживачів щодо походження товару та його особливих властивостей або інших характеристик, а також для неоднорідних товарів, якщо таке використання завдає шкоди

репутації зареєстрованого географічного зазначення або є неправомірним використанням його репутації;

- використання зареєстрованого географічного зазначення походження товару як видової назви.

Згідно Цивільного кодексу України, Закону України «Про авторське право і суміжні права» порушенням авторського права і (або) суміжних прав є:

1) вчинення будь-якою особою дій, що порушують особисті немайнові права суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав та їх майнові права;

2) піратство у сфері авторського права і (або) суміжних прав - опублікування, відтворення, ввезення на митну територію України, вивезення з митної території України і розповсюдження контрафактних примірників творів (у тому числі комп'ютерних програм і баз даних), фонограм, відеограм і програм організацій мовлення;

3) плагіат - оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору;

4) ввезення на митну територію України без дозволу осіб, які мають авторське право і (або) суміжні права, примірників творів (у тому числі комп'ютерних програм і баз даних), фонограм, відеограм, програм мовлення;

5) вчинення дій, що створюють загрозу порушення авторського права і (або) суміжних прав;

6) будь-які дії для свідомого обходу технічних засобів захисту авторського права і (або) суміжних прав, зокрема виготовлення, розповсюдження, ввезення з метою розповсюдження і застосування засобів для такого обходу;

7) підроблення, зміна чи вилучення інформації, зокрема в електронній формі, про управління правами без дозволу суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав чи особи, яка здійснює таке управління;

8) розповсюдження, ввезення на митну територію України з метою розповсюдження, публічне сповіщення об'єктів авторського права і (або) суміжних прав, з яких без дозволу суб'єктів авторського права і (або) суміжних

прав вилучена чи змінена інформація про управління правами, зокрема в електронній формі.

6.2. Порядок проведення розслідувань з приводу порушення прав інтелектуальної власності

Положення Угоди TRIPS щодо заходів із захисту прав інтелектуальної власності на митному кордоні вимагають вжиття запобіжних заходів проти зловживань стосовно порушення імпорту товарів.

У розділі X Митного кодексу України "Контроль за переміщенням через митний кордон України товарів, що містять об'єкти прав інтелектуальної власності" дається поняття контрафактного товару. Згідно із п. 10 ст. 1 цього кодексу контрафактними є товари, що містять об'єкти прав інтелектуальної власності, ввезення яких на митну територію України або вивезення з цієї території призводить до порушення прав інтелектуальної власності, що захищаються відповідно до чинного законодавства та міжнародних договорів України.

Згідно із Митним кодексом України власник прав інтелектуальної власності, який має підстави вважати, що при переміщенні товарів через митний кордон України порушуються чи можуть бути порушені його права, які мають правову охорону в Україні, може подати заяву до Державної митної служби України про реєстрацію товарів, вироблених і введених в обіг із застосуванням об'єктів прав інтелектуальної власності. Державна митна служба веде реєстр зазначених товарів, а порядок їх реєстрації, у тому числі форма заяви власника прав інтелектуальної власності, перелік інформації та документів, які додаються до заяви, порядок подання та розгляду заяви, визначаються Кабінетом Міністрів України. За реєстрацію цих товарів, продовження її терміну, а також внесення змін до реєстру стягуються митні збори. Інформація про зареєстровані товари надсилається до всіх митних органів України.

Якщо митний орган на підставі даних реєстру товарів, вироблених і введених в обіг із застосуванням об'єктів прав інтелектуальної власності, виявляє ознаки того, що товари, пред'явлені для митного контролю та митного оформлення, є контрафактними, їх митне оформлення призупиняється. Такі товари підлягають розміщенню на складах тимчасового зберігання або на складах митних органів.

Рішення про призупинення митного оформлення товарів терміном на 15 календарних днів із можливістю наступного подовження терміну не більше ніж на 15 календарних днів приймає начальник митного органу або особа, що його заміщує. Не пізніше наступного робочого дня після дати прийняття рішення про призупинення митного оформлення зазначених товарів митний орган повідомляє власника прав інтелектуальної власності про факт переміщення через митний кордон України цих товарів, а декларанта - про підстави призупинення їх митного оформлення, а також доводить до його відома найменування та адресу власника прав інтелектуальної власності.

Якщо протягом термінів призупинення митного оформлення контрафактність товарів буде підтверджена, митний орган відкриває справу про порушення митних правил, а товари - безпосередні предмети правопорушення - вилучаються з метою конфіскації. Якщо контрафактність товарів не буде підтверджено, вони підлягають митному оформленню у звичайному порядку. Порядок відшкодування витрат, пов'язаних із призупиненням митного оформлення можливих контрафактних товарів, встановлюється чинним законодавством.

Власник прав інтелектуальної власності та власник товарів, вироблених і введених в оборот із застосуванням об'єктів прав інтелектуальної власності у разі непогодження з рішенням митного органу вправі звернутися до суду з вимогою захисту своїх прав. Детальніше механізм захисту прав інтелектуальної власності на митному кордоні України розкрито в Постанові Кабінету Міністрів України від 28 квітня 2001 р. за № 412, якою затверджено

"Положення про порядок реєстрації та переміщення через митний кордон України товарів, що містять об'єкти інтелектуальної власності".

Аналіз криміногенної ситуації на ринку інтелектуальної власності в Україні свідчить, що на даний момент набуло значного поширення три основних види правопорушень: недобросовісна конкуренція, аудіовізуальне піратство, комп'ютерне піратство.

Недобросовісна конкуренція - ввезення, виготовлення та розповсюдження фальсифікованої продукції з незаконним використанням знаків для товарів і послуг відомих українських та зарубіжних виробників.

Аудіовізуальне піратство - незаконне відтворення розповсюдження примірників аудіовізуальних творів та фонограм шляхом тиражування і продажу аудіо, відеокасет, музичних компакт-дисків, а також незаконна трансляція цих творів через радіо і телебачення, по мережах кабельного телебачення.

Комп'ютерне піратство - незаконне відтворення і розповсюдження комп'ютерного програмного забезпечення шляхом тиражування, продажу компакт-дисків (СД-РОМів) з записом комп'ютерних програм, встановлення неліцензійного програмного забезпечення на комп'ютерну техніку та розповсюдження піратських програм через Інтернет.

Виходячи з викладеного, практична діяльність підрозділів ОВС у боротьбі з посяганнями на інтелектуальну власність повинна бути націлена на попередження та викриття правопорушень саме на цих трьох напрямках. Роботу по документуванню таких правопорушень необхідно починати з вивчення оперативної обстановки в регіоні, в ході якої необхідно встановити основних імпортерів, виробників та розповсюджувачів контрафактної продукції. Оперативно-розшукові заходи, в першу чергу, повинні бути націлені на виявлення підпільних цехів, що виробляють контрафактну продукцію, місця її комплектації та зберігання. Як свідчить практика, виготовлення та розповсюдження контрафактної продукції здійснюється таємно або вуалюється під законну діяльність. Протиправні діяння найбільш чітко проявляються при

переміщенні через кордон та продажу в роздрібній торговельній мережі. Візуальним спостереженням, розвідопитуваннями неважко виявити факти роздрібною торгівлі контрафактною продукцією. Для виробництва піратської продукції необхідна велика кількість звуко- та відеозаписуючого обладнання, вихідного матеріалу у вигляді чистих касет, поліграфічних буклетів тощо. Крім цього, у якості доказів надалі можуть служити дані про кількість замовлених на виробництві або закуплених футлярів для компакт-дисків і касет, розміщені замовлення в друкарнях на поліграфічну продукцію. Аналіз цієї інформації дозволить визначити розміри незаконного виробництва та суму неконтрольованого прибутку.

Доведення незаконного підприємництва в сфері торгівлі потребує проведення кількох негласних контрольних закупок контрафактної продукції і документування ланцюжка між виробництвом такої продукції і торговельною мережею, між оптовими розповсюджувачами і роздрібною торгівлею. Ці операції можна здійснити за допомогою співробітників оперативно-пошукових підрозділів, опитування осіб, що перевозять продукцію та займаються її реалізацією.

В планах реалізації оперативних матеріалів в обов'язковому порядку необхідно враховувати: залучення до групи фахівців для визначення контрафактності виробу; заходи для доказування наявності неконтрольованого прибутку шляхом вилучення документів на виробництво, упакування, футлярів, буклетів, чорнових записів про продаж, прибуток і витрати; визначення місць отримання сировини, футлярів, буклетів (вивчення документів дозволить визначити кількість реалізованої контрафактної продукції); вилучення апаратури для копіювання - магнітофонів, відеоманітофонів, надасть експертам можливість визначити чи на цій апаратурі виготовлялася контрафактна продукція.

Для порушення кримінальної справи за ознаками ст. 176, 216 Кримінального Кодексу України (порушення авторських прав), крім матеріалів перевірки (акт контрольної закупки, акт контрольної перевірки, пояснення,

протокол огляду та вилучення) необхідно: скласти перелік аудіовізуальних творів та фонограм, що записані на вилучених аудіо, відеокасетах і компакт-дисках з ознаками контрафактності (як додаток до протоколу вилучення); встановити фізичну або юридичну особу, якій належать майнові авторські чи суміжні права на твори, примірники яких були вилучені й ході перевірки. Інформацію про конкретних правоволодарів можна отримати зокрема в Українському агентстві з авторських та суміжних прав; прийняти заяву від особи, якій належать авторські чи суміжні права щодо їх порушення; зібрані матеріали направити за підслідністю для вирішення питання про порушення кримінальної справи за ознаками ст. 136 Кримінального кодексу України.

Останнім часом все більшого поширення набуває такий вид порушення як маркування аудіо, відео касет чи компакт-дисків контрольними марками, що мають серію, яка не відповідає носію цього примірника, чи номер, який не відповідає даним Єдиного реєстру одержувачів контрольних марок. Про неправомірне використання контрольних марок може свідчити наявність таких ознак, як низька ціна примірника аудіовізуального твору чи фонограм, неякісно вироблені поліграфічні обкладинки або сама касета чи компакт-диск. У випадку виникнення підозри щодо неправомірного використання контрольної марки також необхідно звертатися із запитом до Українського агентства з авторських та суміжних прав Департаменту інтелектуальної власності, яким ведеться Єдиний реєстр одержувачів контрольних марок.

У разі підтвердження факту неправомірного використання контрольної марки необхідно притягати правопорушника до адміністративної відповідальності за ст. 164-9 Кодексу про адміністративні правопорушення України. Враховуючи те що, існує можливість підробки самої контрольної марки, необхідно звертати увагу на якість виготовлених захисних елементів, серії та номеру контрольної марки. Як приклад незаконного використання контрольної марки слід визначити такі дії правопорушників, коли для отримання контрольних марок, згідно вимог Закону України “Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів і фонограм”,

підприємство подає до Департаменту інтелектуальної власності фіктивні ліцензійні угоди, договори про передачу авторських чи суміжних прав з додатками, інші правоустановчі документи укладені з офшорними або фіктивними фірмами. Зважаючи на те що відслідкування всього шляху передачі прав досить складний та тривалий процес, складається ситуація, коли законних підстав для відмови у видачі контрольних марок немає і підприємство отримує контрольні марки. Слід зазначити, що підозру викликають дії тих підприємств, які замовляють велику кількість контрольних марок для маркування упаковок аудіо, відео касет чи компакт-дисків, із записом творів, реалізувати які, в зазначеній кількості, практично неможливо.

6.3. Відповідальність за порушення прав інтелектуальної власності

Відповідальність за порушення або невизнання права інтелектуальної власності може наставати за наявності певних, встановлених законом умов. Такими умовами є наявність:

- факту протиправної поведінки особи (недодержання авторського або ліцензійного договорів, а також позадоговірне завдання шкоди – використання об'єкта інтелектуальної власності без дозволу правовласника);
- шкоди, спричиненої суб'єкту права інтелектуальної власності;
- причинно-наслідкового зв'язку між протиправною поведінкою особи та завданою шкодою;
- вини особи, яка спричинила шкоду.

Відповідальність за порушення права інтелектуальної власності, як правило, покладається на особу, яка завдала шкоду лише за наявності всіх цих умов. Доведення перших трьох умов покладається на потерпілу особу. В цьому випадку діє презумпція винності особи, яка завдала шкоду: така особа є винною, доки не буде доведено зворотне.

Здійснення дій, визначених законодавством України як недобросовісна конкуренція, спричиняє застосування Антимонопольним комітетом України відповідних санкцій. До таких дій відносяться:

- неправомірне використання чужого імені, фірмового найменування, знаків для товарів і послуг;
- введення в обіг під своїм позначенням товару іншого виробника;
- відтворення зовнішнього вигляду виробу іншого суб'єкта господарської діяльності і введення його в господарський оборот;
- неправомірний збір, розголошення і використання комерційної таємниці.

Адміністративна відповідальність за порушення прав полягає в стягненні з порушників штрафу з конфіскацією виготовленої продукції, знарядь виробництва і сировини.

Застосування цивільно-правових санкцій за порушення прав на ОІВ можливо в межах загального терміну позову, тобто протягом трьох років з дати, коли власник права довідався чи повинний був довідатися про порушення свого права.

Поряд з нормами цивільно-правового захисту прав на ОІВ, чинним законодавством передбачена також кримінальна відповідальність. Так, незаконний випуск під своїм ім'ям чи присвоєння авторства на чужий твір науки, літератури чи мистецтва, а також незаконне відтворення чи поширення такого твору, присвоєння авторства на чужі об'єкти промислової власності чи розголошення без згоди автора змісту винаходу, корисної моделі чи промислового зразка до моменту появи офіційної публікації про них, визнається карним злочином.

Кримінально-правова відповідальність передбачається Кримінальним Кодексом України за такі порушення патентних прав.

Стаття 177. Порушення прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, топографію інтегральної мікросхеми, сорт рослин, раціоналізаторську пропозицію

1. Незаконне використання винаходу, корисної моделі, промислового зразка, топографії інтегральної мікросхеми, сорту рослин, раціоналізаторської пропозиції, привласнення авторства на них, або інше умисне порушення права на ці об'єкти, якщо це завдало матеріальної шкоди у значному розмірі, -

караються штрафом від 200 до 1000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до 2-х років, або позбавленням волі на той самий строк, з конфіскацією відповідної продукції та знарядь і матеріалів, які спеціально використовувались для її виготовлення.

2. Ті самі дії, якщо вони вчинені повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або завдали матеріальної шкоди у великому розмірі, - караються штрафом від 1000 до 2000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до 2-х років, або позбавленням волі на строк від 2-х до 5-ти років, з конфіскацією відповідної продукції та знарядь і матеріалів, які спеціально використовувались для її виготовлення.

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені службовою особою з використанням службового становища або організованою групою, або якщо вони завдали матеріальної шкоди в особливо великому розмірі, - караються штрафом від 2000 до 3000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від 3-х до 6-ти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3-х років або без такого та з конфіскацією відповідної продукції та знарядь і матеріалів, які спеціально використовувались для її виготовлення.

Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» визначає, що будь-яке порушення спричиняє відповідальність згідно з чинним законодавством України. На вимогу власника свідоцтва таке порушення має бути припинене, а порушник зобов'язаний відшкодувати власнику свідоцтва заподіяні збитки. Про упущену вигоду та одержані прибутки у Законі не йдеться. Не встановлює цей Закон і обов'язку порушника відшкодувати моральну шкоду.

Проте особливістю захисту торговельної марки є обов'язок порушника усунути з товару, його упаковки незаконно використану марку або позначення, схожого з ним настільки, що їх можна сплутати. Власник свідоцтва має право також вимагати знищення виготовлених зображень марки або позначення, схожого з ним настільки, що їх можна сплутати.

У Законі України «Про охорону прав на зазначення походження товарів» від 16 червня 1999 р. зі змінами і доповненнями визначені чіткі і конкретні санкції за порушення права на використання географічного зазначення походження товару. Порушення прав власника свідоцтва спричиняє цивільну, адміністративну або кримінальну відповідальність згідно із законом. Але за порушення прав власника свідоцтва (як, до речі, і за порушення прав на сорти рослин) чинним кримінальним законодавством кримінальна відповідальність не встановлена.

За порушення авторського права чи суміжних прав Законом України «Про авторське право і суміжні права» встановлена цивільно-правова відповідальність порушника.

Суд має право прийняти рішення чи ухвалу про:

- 1) відшкодування моральної (немайнової) шкоди, завданої порушенням авторського права і (або) суміжних прав, з визначенням розміру відшкодування;
- 2) відшкодування збитків, завданих порушенням авторського права і (або) суміжних прав;
- 3) стягнення із порушника авторського права і (або) суміжних прав доходу, отриманого внаслідок порушення;
- 4) виплату компенсації, що визначається судом, у розмірі від 10 до 50 000 мінімальних заробітних плат, замість відшкодування збитків або стягнення доходу.

Що стосується виплати компенсації замість відшкодування збитків або стягнення доходу, то вона має залишитися нарівні з відшкодуванням збитків або стягненням доходу як штрафна санкція — як покарання за вчинення порушення авторського права і суміжних прав.

Закон України «Про авторське право і суміжні права» передбачає, крім зазначених санкцій, стягнення штрафу в розмірі 10 відсотків від суми, присудженої судом на користь позивача. Сума штрафів направляється в установленому порядку до Державного бюджету України.

Кримінальна відповідальність за порушення авторського і суміжних прав передбачена Кримінальним кодексом України статтею 176. Порушення прав на об'єкти права інтелектуальної власності.

1. Незаконне відтворення, розповсюдження творів науки, літератури і мистецтва, комп'ютерних програм і баз даних, а так само незаконне відтворення, розповсюдження виконань, фонограм, відеограм і програм мовлення, їх незаконне тиражування та розповсюдження на аудіо- та відеокасетах, дискетах, інших носіях інформації, або інше умисне порушення авторського права і суміжних прав, якщо це завдало матеріальної шкоди у значному розмірі, - караються штрафом від двохсот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або позбавленням волі на той самий строк, з конфіскацією всіх примірників творів, матеріальних носіїв комп'ютерних програм, баз даних, виконань, фонограм, відеограм, програм мовлення та знарядь і матеріалів, які спеціально використовувались для їх виготовлення.

2. Ті самі дії, якщо вони вчинені повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або завдали матеріальної шкоди у великому розмірі, - караються штрафом від тисячі до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років, з конфіскацією всіх примірників творів, матеріальних носіїв комп'ютерних програм, баз даних, виконань, фонограм, відеограм, програм мовлення та знарядь і матеріалів, які спеціально використовувались для їх виготовлення.

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені службовою особою з використанням службового становища або організованою групою, або якщо вони завдали матеріальної шкоди в особливо великому розмірі, - караються штрафом від двох тисяч до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від трьох до шести років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого та з конфіскацією всіх

примірників творів, матеріальних носіїв комп'ютерних програм, баз даних, виконань, фонограм, відеограм, програм мовлення та знарядь і матеріалів, які спеціально використовувалися для їх виготовлення.

Особливий випадок – захист прав на ОІВ при перетині кордону. Згідно Митного кодексу України (ст. 74) товари й інші предмети, виготовлені з порушенням прав інтелектуальної власності, не можуть імпортуватися та експортуватися через митний кордон України.

Згідно зі ст. 345 Митного кодексу України ввезення на митну територію України або вивезення за її межі з комерційною метою товарів з порушенням прав інтелектуальної власності тягне за собою накладання на громадян штрафу у розмірі від 10 до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів з конфіскацією контрафактних товарів, а на посадових осіб - від 30 до 150 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією контрафактних товарів.

ТЕМА 7. ПРАВОВІ ОСНОВИ ЗАХИСТУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

Ключові слова: порушення патентних прав, порушення авторського права і суміжних прав, захист прав, матеріальна шкода, адміністративна відповідальність, кримінальна відповідальність, господарський суд

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

- 7.1. Порядок застосування законодавства про охорону прав інтелектуальної власності.
- 7.2. Способи захисту прав інтелектуальної власності.
- 7.3. Захист прав інтелектуальної власності у судовому порядку.

Література

1. Цивільний кодекс України.
2. Господарський кодекс України.
3. Закон України „Про охорону прав на винаходи і корисні моделі”.
4. Закон України „Про охорону прав на промислові зразки”.
5. Закон України „Про охорону прав на зазначення походження товарів”.
6. Закон України „Про охорону прав на знаки для товарів і послуг”.

7. Закон України „Про особливості державного регулювання діяльності суб’єктів господарювання, пов’язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування”.

8. Закон України “Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів та фонограм” та відповідних постанов Кабінету Міністрів України (№1209 від 04.11.97р., №1315 від 17.08.98р., №1555 від 13.10.2000р.).

9. Будянський В., Коваль І. Державний контроль за дотриманням законодавства про інтелектуальну власність // Інтелектуальна власність. – 2006. – № 10, С.50-52.

10. Господарське судочинство в Україні: Судова практика. Захист прав інтелектуальної власності / Відп. ред. В.С.Москаленко. – К.: Праксіс, 2007. – 408 с.

11. Право інтелектуальної власності: Науково-практичний коментар до Цивільного кодексу України / За заг. ред. М.В.Паладія, Н.М.Мироненко, В.О.Жарова. – К.: Парламентське видавництво, 2006. – 432.

12. Звіт Державного департаменту інтелектуальної власності за 2011 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.sdip.gov.ua.

7.1. Порядок застосування законодавства про охорону прав інтелектуальної власності

Захист прав інтелектуальної власності здійснюється відповідно до вимог Цивільного кодексу з урахуванням особливостей, передбачених Господарським кодексом та іншими законами.

У Цивільному кодексі положення про право інтелектуальної власності викладено у Книзі четвертій „Право інтелектуальної власності”, главі 75 „Розпорядження правами інтелектуальної власності” та главі 76 „Комерційна концесія”. У господарському кодексі особливості регулювання майнових відносин у господарській діяльності щодо використання прав інтелектуальної власності викладено у главі 16 „Використання у господарській діяльності прав інтелектуальної власності”.

Відповідно до ст.9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України.

Частиною 2 ст.10 Цивільного кодексу передбачено, якщо у чинному міжнародному договорі України містяться інші правила, ніж ті, що встановлені відповідним актом цивільного законодавства, застосовуються правила відповідного міжнародного договору України. З урахуванням викладених

вимог Конституції України та Цивільного кодексу господарські суди мають застосовувати міжнародні договори у сфері інтелектуальної власності.

Відповідно до ст. 422 Цивільного кодексу право інтелектуальної власності виникає згідно підстав, визначених цим кодексом, іншим законом чи договором. Тому судам у вирішенні спорів слід застосовувати також правила Законів України у сфері інтелектуальної власності: Про авторське право і суміжні права, Про охорону прав на знаки для товарів і послуг, Про охорону прав на промислові зразки, Про охорону прав на винаходи і корисні моделі, Про охорону прав на зазначення походження товарів, Про охорону прав на сорти рослин, Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем.

Правила про права інтелектуальної власності містяться також в Законах України „Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів і фонограм”, „Про особливості державного регулювання діяльності суб’єктів господарювання, пов’язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування”, „Про племінну справу”, „Про науково-технічну інформацію”, „Про лікарські засоби”.

У застосуванні законів про охорону прав інтелектуальної власності судам слід враховувати зміну термінів, якими визначаються окремі об’єкти права інтелектуальної власності. Так, знаки для товарів і послуг за Цивільним кодексом (ст. 420, гл. 44) та Господарським кодексом (статті 155, 157, 158) визначено як торговельні марки, а фірмове найменування – як комерційне (фірмове) найменування (ст.420, гл.43 Цивільного кодексу; статті 155, 159 Господарського кодексу).

Загалом захист права інтелектуальної власності можна визначити як сукупність примусових заходів, що їх застосовує суд або інший уповноважений орган, чи його посадова особа, спрямованих на поновлення або визнання права інтелектуальної власності та захист інтересів його суб’єктів при їх порушенні або оспорюванні.

Залежно від об'єкта захисту розрізняють: 1) захист права інтелектуальної власності на винаходи, корисні моделі та промислові зразки; захист прав на торговельні марки; 2) захист авторських і суміжних прав.

Під захистом прав і законних інтересів правовласників розуміють передбачені законом заходи щодо їхнього визнання і відновлення, припинення їх порушень, застосування до порушників санкцій, а також механізм реалізації цих заходів.

Суб'єктами права на захист є автори запатентованих винаходів, корисних моделей чи промислових зразків, правовласники та їхні правонаступники. В патентному законодавстві України головна увага приділяється захисту прав патентоволоділцьців, оскільки саме вони є центральною фігурою у патентних правовідносинах. Водночас забезпечується захист особистих немайнових прав творців винаходів, корисних моделей і промислових зразків, а також їхніх майнових інтересів у взаєминах з патентоволоділцьцями та іншими користувачами.

Захист прав ліцензіатів забезпечується власниками патентів - ліцензіарами або, якщо це передбачено ліцензійними договорами, здійснюється ними самостійно. У разі смерті авторів чи патентоволоділцьців патентні права, що їм належали, і відповідно права на захист цих прав, переходять до спадкоємців або правонаступників.

Захист патентних прав, власниками яких є кілька осіб (автори, патентоволоділцьці, спадкоємці), здійснюється всіма ними спільно або кожним окремо. При цьому потерпілі можуть діяти самостійно та вдаватися до послуг довіреної особи, зокрема патентних повірених.

Захист прав і законних інтересів авторів, патентоволоділцьців та інших осіб, що є власниками прав на запатентовані винаходи, корисні моделі чи промислові зразки, здійснюється застосуванням передбачених законом форм, засобів і способів захисту прав, переважно в юрисдикційній формі. Неюрисдикційна форма, тобто вчинення потерпілим заходів самозахисту

порушених прав, трапляється зрідка і здебільшого зводиться до відмови від вчинення дій, що суперечать укладеному ліцензійному договору.

Юрисдикційна форма захисту патентних прав, у свою чергу, передбачає судовий та адміністративний порядок їх захисту. Домінуючим є судовий порядок, оскільки адміністративний захист патентних прав здійснюється лише у випадках, прямо вказаних у законі.

Для забезпечення ефективного захисту прав інтелектуальної власності в адміністративному порядку на реалізацію державної політики в означеній сфері спрямована діяльність таких органів державної влади, як Міністерство освіти і науки України, Міністерство внутрішніх справ України, Служба безпеки України, Державна митна служба України, Антимонопольний комітет України та інших. Ці державні органи в межах своєї компетенції вирішують питання, пов'язані із захистом прав інтелектуальної власності в адміністративному порядку, забезпечують створення та ефективне функціонування механізмів захисту прав інтелектуальної власності та контролю за дотриманням норм законодавства в цій сфері. У деяких із зазначених державних органів (Держдепартаменті інтелектуальної власності, МВС України, Службі безпеки України, Держмитслужбі України) створено спеціальні підрозділи, які займаються саме питаннями, пов'язаними із захистом прав інтелектуальної власності.

Адміністративний порядок захисту патентних прав означає подання заперечень до Апеляційної палати Державного департаменту інтелектуальної власності Міністерства освіти і науки України. Заперечення може бути подане заявником на будь-яке рішення установи через відмову в наданні патенту. Воно має стосуватися однієї заявки і містити обґрунтування неправомірності рішення, що оскаржується. До заперечення додається документ, який підтверджує сплату відповідного збору. В разі пропущеного терміну подання заперечення заявник може клопотати про його відновлення, підтвердивши наявність поважних причин і сплативши спеціальний збір за відновлення пропущеного терміну.

Всі інші спори щодо прав інтелектуальної власності розглядаються судами, зокрема господарськими. В судах вирішуються спори щодо:

- визнання охоронного документа недійсним;
- право авторства на винахід, корисну модель чи промисловий зразок;
- встановлення власника патенту;
- порушення права на використання запатентованого винаходу, корисної моделі чи промислового зразка та інших майнових прав власника патенту;
- укладання та виконання ліцензійних договорів;
- надання примусової ліцензії;
- право попереднього користувача;
- виплату винагороди автору роботодавцем.

Усі суперечки, що підлягають розв'язанню в порядку цивільного судочинства, зокрема, що виникають при здійсненні права інтелектуальної власності, розглядаються районними, районними у містах, міськими та міськрайонними судами (ст.107 Цивільного процесуального кодексу України; далі - ЦПК). Якщо сторонами у справі є юридичні особи або громадяни, які займаються підприємницькою діяльністю, зазначені справи розглядаються місцевими господарськими судами (Розділ III Господарського процесуального кодексу України). Рішення цих судів можуть бути оскаржені в апеляційному і касаційному провадженні.

Суб'єктами права на захист є також самі автори творів науки, літератури і мистецтва, власники авторських чи суміжних прав, а також їхні спадкоємці та інші правонаступники. За життя автора твору відповідно до загального правила тільки він сам або його уповноважений представник можуть виступати з вимогою про захист порушених прав чи таких, що оспоруються. Якщо автор опублікував свій твір анонімно або під вигаданим ім'ям, на захист його прав та інтересів, що охороняються законом, можуть виступати видавництво, інший користувач твору чи організація колективного управління.

7.2. Способи захисту прав інтелектуальної власності

Способи захисту прав і законних інтересів авторів та патентоволодільців поділяють на цивільно-правові та кримінально-правові.

Цивільно-правові способи захисту патентних прав - це передбачені законом заходи примусового характеру, за допомогою яких здійснюються визнання і відновлення порушених прав та інтересів творців винаходів, корисних моделей і промислових зразків, а також власників прав на них, припинення порушень та майновий вплив на порушників. У Законі України "Про охорону прав на промислові зразки" ці заходи не передбачені, але перелік можливих способів захисту суб'єктивних цивільних прав міститься у ст. 16 ЦКУ та у ст. 34 Закону України "Про охорону прав на винаходи і корисні моделі". До них, зокрема, належать вимоги про:

- визнання права;
- визнання правочину недійсним;
- припинення дії, яка порушує право;
- відновлення становища, яке існувало до порушення;
- примусове виконання обов'язку в натурі;
- зміна правовідносин;
- припинення правовідносин;
- відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди;
- відшкодування моральної (немайнової) шкоди.

Вибір потерпілим способу захисту своїх прав зазвичай визначається змістом цих прав та характером вчиненого правопорушення. Якщо в конкретній ситуації є можливість скористатися кількома способами, потерпілий сам обирає той із них, який більше відповідає його інтересам чи може бути простіше реалізованим на практиці.

До компетенції суду належать такі способи впливу на правопорушника з метою захисту прав інтелектуальної власності.

1. Застосування негайних заходів щодо запобігання порушенню права інтелектуальної власності та збереження відповідних доказів – передусім до таких заходів відносяться запобіжні заходи, які можуть застосовуватися судом до порушення позовного провадження в суді. Тобто, якщо особа (суб'єкт права інтелектуальної власності) має підстави вважати, що її права порушені або існує реальна загроза їх порушення, ця особа звертається до суду із заявою про вжиття запобіжних заходів (заходів забезпечення позову) до пред'явлення позову. Порядок оформлення, подання та розгляду заяви про вжиття запобіжних заходів у господарських судах розкрито в Розділі V Господарського процесуального кодексу України.

2. Зупинення пропуску через митний кордон України товарів, імпорт чи експорт яких здійснюється з порушенням права інтелектуальної власності, переважно застосовується у боротьбі з піратством, тобто виробництвом в будь-якій країні контрафактних товарів з порушенням прав інтелектуальної власності та переправлення їх в іншу країну з метою продажу. Заходи на кордоні розраховані на попередження ввезення на митну територію України контрафактних товарів. Цей захід є ефективним способом протидії актам порушення, оскільки відбувається попередження поширення контрафактних товарів ще на кордоні, а не після ввезення їх до країни. Прикордонні заходи здійснюються адміністративними (митними), а не судовими органами. Проте рішення митних органів можна оскаржити у суді. При переміщенні товарів через митний кордон України з порушенням права інтелектуальної власності ст.345 Митного кодексу України встановлює стягнення штрафу з громадян у розмірі від 10-ти до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією контрафактних товарів, а на посадових осіб підприємств – від 30-ти до 150-ти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією контрафактних товарів. Ці санкції можуть бути застосовані лише судом.

3. Вилучення з цивільного обороту товарів, виготовлених або введених у цивільний оборот з порушенням права інтелектуальної власності. Учасниками цивільного обороту є юридичні особи та громадяни, які розпоряджаються

своїми доходами з метою споживання товарів та вступають у майнові правовідносини для задоволення своїх матеріальних або духовних потреб. Зміст цивільного обороту передбачає перехід майна від однієї особи до іншої на підстав укладених учасниками цивільного обороту угод або в силу юридичних фактів. Вилученими з цивільного обороту зазвичай вважаються товари, які не можуть бути відчужені і заставлені та які не підлягають опису і продажу для сплати боргів.

Вилучення з цивільного обороту товарів, які виготовлені або введені у цивільний оборот з порушенням прав інтелектуальної власності, може провадитись згідно з рішенням суду про вилучення такого товару, якщо в суді буде доведений факт порушення особистих немайнових прав або майнових прав суб'єктів інтелектуальної власності. За рішенням суду вилучені з цивільного обороту контрафактні товари на вимогу особи, яка є суб'єктом права інтелектуальної власності та права якої порушено, можуть бути передані цій особі. Якщо ця особа не вимагає такої передачі, то контрафактні товари підлягають знищенню. Зауважимо, що не завжди контрафактні товари можуть бути передані суб'єкту порушеного права інтелектуальної власності у зв'язку з тим, що такі товари можуть бути реалізовані, сховані, знищені.

4. Вилучення з цивільного обороту матеріалів та знарядь, які використовувалися переважно для виготовлення товарів з порушенням права інтелектуальної власності – цей спосіб захисту прав певною мірою збігається з попереднім, але має і принципові відмінності, які визначаються специфікою об'єкта права інтелектуальної власності. При такому поширеному явищі, як піратство, труднощі виникають саме із встановленням особи, яка виготовила контрафактні товари, й доказуванням факту порушення права інтелектуальної власності цією особою. У тих випадках, коли виникає можливість виявити особу, яка виготовляє контрафактні товари, вилучення матеріалів і знарядь, що належать такій особі та за допомогою яких такі товари виготовлені, можливо за наявності відповідного рішення суду про вилучення чи конфіскацію таких товарів. За рішенням суду вилучені матеріали та знаряддя, які

використовувалися для виготовлення товарів із порушенням права інтелектуальної власності, підлягають відчуженню із перерахуванням виручених коштів до Державного бюджету України.

5. Застосування разового грошового стягнення замість відшкодування збитків за неправомірне використання об'єкта інтелектуальної власності. Встановлюється одноразове компенсаційне стягнення при порушенні права інтелектуальної власності та не передбачається відшкодування у повному обсязі завданої шкоди за неправомірне використання об'єкта права інтелектуальної власності, оскільки не відшкодовуються збитки, завдані таким порушенням, та не стягується доход, отриманий внаслідок такого порушення. Сума разового грошового стягнення обмежується законодавством, наприклад, від 10 до 50000 мінімальних заробітних плат згідно статті 52 Закону України „Про авторське право і суміжні права”. Застосування такого виду стягнення, як правило, носить характер попередження більш вагомих порушень та має профілактичний характер для порушника прав інтелектуальної власності.

6. Опублікування в засобах масової інформації відомостей про порушення права інтелектуальної власності та змісту судового рішення щодо такого порушення – цей засіб впливу має інформаційно-профілактичний характер і застосовується для попередження правопорушень.

7.3. Захист прав інтелектуальної власності у судовому порядку

Як уже зазначалося, суперечки щодо інтелектуальної власності поділяються на дві групи. До **першої** належать суперечки про визнання результату інтелектуальної діяльності об'єктом інтелектуальної власності. Стосовно об'єктів промислової власності це суперечки:

- пов'язані з відмовленням у видачі патенту;
- стосовно заперечень третіх осіб проти видачі патенту;
- про визнання патенту недійсним.

До **другої** групи відносяться суперечки:

- про заборону дій, які порушують права на патент;

- про відшкодування шкоди, заподіяної порушником патентних прав;
- про післякористування винаходів, пов'язане з укладанням чи використанням ліцензійних угод;
- про надання примусової ліцензії;
- про виплату винагороди автору роботодавцем;
- про компенсацію за використання винаходу державою.

Суперечки першої групи розв'язуються в адміністративному чи адміністративно-судовому порядку. Зазвичай вони розглядаються в спеціальних органах Державного департаменту інтелектуальної власності (в Україні – це Апеляційна палата). Рішення цього органу можуть бути оскаржені в судовому порядку. Суперечки другої групи розглядаються лише в судовому порядку.

Захисту права інтелектуальної власності на результати інтелектуальної діяльності новий ЦК України присвячує ст. 432, яка проголошує, що кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого права інтелектуальної власності відповідно до ст. 16 цього Кодексу.

Суперечки, пов'язані з порушенням прав інтелектуальної власності, підвідомчі судам загальної юрисдикції і вищому господарському суду. Якщо, хоча б однією із сторін суперечки є фізична особа, то розгляд відбувається у суді загальної юрисдикції.

У випадку порушення прав потерпілий подає до суду позов – заяву, в якій вказується форма захисту (заборона робити будь-яку дію, відшкодування збитків та ін.), розмір завданих збитків, наводяться докази обґрунтованості вимог.

За загальним правилом цивільного судочинства конкретна цивільна справа, як правило, розглядається за місцем перебування відповідача. У будь-якому судовому розгляді про порушення прав інтелектуальної власності мають місце: (1) встановлення факту використання чи невикористання ОІВ; (2) визначення розміру збитків, що підлягають стягненню з відповідача на користь позивача.

Захист прав на винаходи, корисні моделі, промислові зразки. При порушенні патентних прав власник патенту має право вимагати від порушника:

- припинення дій, що порушують або створюють загрозу порушення його права, і відновлення становища, що існувало до порушення;
- стягнення завданих збитків, включаючи недодержані доходи;
- відшкодування моральної шкоди;
- вжиття інших передбачених законодавчими актами заходів, пов'язаних із захистом прав власника патенту.

Вимагати поновлення порушених прав власника патенту може також особа, яка має право на використання винаходу (корисної моделі) за ліцензійним договором, якщо інше не передбачене цим договором.

Такі самі норми містить Закон України «Про охорону прав на промислові зразки», за винятком однієї. Закон про промислові зразки не дає права власнику промислового зразка права на відшкодування моральної шкоди.

Захист прав на торговельні марки. Власник прав на торговельну марку може подавати позови до суду проти будь-якої особи, що порушувала або порушує його права. Такі самі права власник прав на торговельну марку має стосовно будь-якої особи, яка здійснила або здійснює дії, що уможливають таке порушення ("ймовірне порушення").

Якщо власник прав на торговельну марку доводить, що порушення його прав було здійснене або здійснюється, за рішенням суду, йому відшкодовуються збитки, виноситься судове рішення про запобігання подальшому порушенню прав на торговельну марку або будь-яке інше судове рішення, передбачене чинним законодавством. Якщо власник прав на торговельну марку підтверджує факт ймовірного порушення його прав, суд виносить рішення про запобігання порушенню прав на цю торговельну марку або будь-яке інше рішення, передбачене чинним законодавством.

Захист прав на зазначення походження товарів. Закон України «Про охорону прав на зазначення походження товарів» визначає перелік спорів з приводу використання географічного зазначення походження товарів, який

відрізняється від подібних переліків, що містяться у патентних законах України.

За зазначеним Законом у суді вирішуються спори про:

- правомірність реєстрації географічного зазначення походження товару;
- незаконне використання географічного зазначення походження товару;
- ввезення на митну територію України товарів, неправомірно маркованих географічним зазначенням походження товару.

Суди можуть приймати рішення про:

- вилучення з товару або його упаковки неправомірно нанесеного географічного зазначення походження товару;
- конфіскацію товару, неправомірно маркованого географічного зазначення походження товару;
- вилучення з обігу товару, неправомірно маркованого географічного зазначення походження товару;
- відшкодування шкоди, що завдається особі, яка має право на використання географічного зазначення походження товару;
- визнання географічного зазначення походження товару видовою назвою або скасування раніше визнаної видової назви товару.

Захист авторського права і суміжних прав. Використання об'єктів права інтелектуальної власності без договору з особою, яка має авторське право і (або) суміжні права, а також недотримання умов використання цих об'єктів, порушення особистих немайнових і майнових прав особи, яка має авторське право чи суміжні права, надає їй право звертатися до суду з позовом. Суд зобов'язаний у разі доведення позовних вимог винести рішення про поновлення порушених прав шляхом внесення відповідних виправлень, публікацій у пресі про допущене порушення або іншим способом.

Суд має також право постановити рішення про заборону випуску твору, виконання постановки, фонограми, відеограми, програми передачі в ефір і по кабелях, про припинення їх розповсюдження.

Суд може постановити рішення про вилучення чи конфіскацію всіх контрафактних примірників творів, фонограм, відеограм чи програм мовлення, щодо яких встановлено, що вони були виготовлені або розповсюджені з порушенням авторського права і (або) суміжних прав, а також засобів обходу технічних засобів захисту. Це стосується також усіх кліше, матриць, форм, оригіналів, магнітних стрічок, фотонегативів та інших предметів, за допомогою яких відтворюються примірники творів, фонограм, відеограм, програм мовлення, а також матеріалів і обладнання, що використовуються для їх відтворення і виготовлення засобів обходу технічних засобів захисту.

За рішенням суду вилучені контрафактні примірники творів (у тому числі комп'ютерні програми і бази даних), фонограм, відеограм, програм мовлення на вимогу особи, яка є суб'єктом авторського права і (або) суміжних прав і права якої порушено, можуть бути передані цій особі. Якщо ця особа не вимагає такої передачі, то контрафактні примірники підлягають знищенню, а матеріали і обладнання, що використовувалися для відтворення контрафактних примірників, підлягають відчуженню із перерахуванням виручених коштів до Державного бюджету України.

Аналіз судових справ показує, що більшість з них стосується знаків для товарів і послуг. Предметом таких спорів є визнання недійсними свідоцтв на знаки для товарів і послуг та дії міжнародної реєстрації знака, а також дострокове припинення дії свідоцтва на знак для товарів і послуг та дії міжнародної реєстрації знака.

Слід відзначити, що переважна більшість проблемних справ вирішується в досудовому порядку: користувачі визнають претензії та перераховують кошти на рахунок ДП УААСП.

ТЕМА 8. КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЯ ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Ключові слова: ліцензія, субліцензія, ліцензійна угода, франчайзинг, ціна ліцензії, роялті, паушальний платіж

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

- 8.1. Прийняття рішення про комерціалізацію об'єкта інтелектуальної власності.
- 8.2. Основні види угод про передачу права на об'єкт інтелектуальної власності.
- 8.3. Зміст і порядок укладання ліцензійної угоди.
- 8.4. Оцінка предмету ліцензії.

Література:

1. Україна. Закон. Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій № 143-V від 14.09.2006 р. // <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. Капица Ю. М. Основные этапы передачи технологий / Ю. М. Капица // Передача технологий: заключение договоров и маркетинг. Материалы международного семинара / [отв. ред. Ю. М. Капица]. – К. : Академперіодика, 2002. – 84 с.
3. Меньяло Л. А. Передача прав на об'єкти інтелектуальної власності : конспект лекцій / Л. А. Меньяло. – К. : ЗАТ Інститут інтелектуальної власності і права, 2004. – 224 с.
4. Кузнецов Ю.М. Патентознавство та авторське право: Підручник. – К.: Кондор, 2005. – 428с.
5. Марченко О.С. Консалтингові чинники комерціалізації інновацій // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuy.gov.ua/portal/soc_gum/Apir/2012_1/Marchenko%201.pdf.
6. Станіславик О.В. Комерціалізація результатів інноваційної діяльності / О.В.Станіславик, К.В.Ковтуненко // Праці Одеського політехнічного університету. – 2011. – Вип. 2(36). – С. 301-306.

8.1. Прийняття рішення про комерціалізацію об'єктів інтелектуальної власності

Якщо об'єкт інтелектуальної власності отримав належну правову охорону і має попит на ринку, він перетворюється на **цінний актив підприємницької діяльності**. Яким чином?

По-перше, інтелектуальна власність є джерелом безпосереднього доходу для підприємства:

- якщо здійснює комерціалізацію захищеної патентом/свідоцтвом продукції/послуги, що збільшує ринковий сектор підприємства;

- якщо видає ліцензії на випуск такої продукції / надання послуги або продає права на відповідний об'єкт інтелектуальної власності.

По-друге, інтелектуальна власність може суттєво підвищити привабливість підприємства для потенційних інвесторів або кредитно-фінансових установ.

По-третє, інтелектуальна власність збільшує ринкову вартість підприємства в разі його продажу, застави або злиття з іншим суб'єктом підприємницької діяльності. У деяких випадках саме права інтелектуальної власності складають основні активи підприємства. Зокрема, в Україні це стало тенденцією при створенні спільних із зарубіжними партнерами підприємств у високотехнологічних галузях промисловості.

Використання прав інтелектуальної власності як нематеріального активу підприємницької діяльності суттєво підвищує конкурентоспроможність підприємства. Як і матеріальні активи у вигляді фінансових коштів, засобів виробництва, виробничих приміщень, обладнання тощо, нематеріальні активи, якими є права інтелектуальної власності, підлягають оцінці, постановці на бухгалтерський облік, ретельному моніторингу та управлінню ними для отримання повної віддачі.

Фінансова позиція підприємства на ринку оцінюється за його активами, обсягом господарської діяльності та прогнозованими прибутками. Вчасно і правильно зроблені інвестиції зміцнюють позиції підприємства на ринку та підвищують його власну вартість. Інвестиції у нерухомість, виробниче обладнання, дослідження, розробку та маркетинг нової продукції розширюють активи підприємства та закладають основу для підвищення її продуктивності. Таким же є результат набуття прав на об'єкти інтелектуальної власності. Придбання патентів чи ліцензій на сучасні технологічні розробки дозволяють випередити конкурентів, а товарні знаки, що мають хорошу репутацію і

користуються довірою споживачів, одразу роблять продукцію та послуги підприємства привабливішими для потенційних покупців.

Як і в будь-якій підприємницькій діяльності, важливу роль у прийнятті рішення про комерціалізацію відіграють економічні результати. Компанії повинні зіставляти потенційну цінність права інтелектуальної власності з ймовірністю її реалізації, з витратами на самостійне впровадження, з витратами на забезпечення дотримання контрагентом усіх зобов'язань щодо використання придбаної технології.

Для прийняття рішення про комерціалізацію технології В. А. Денисюк виділяє необхідну і достатні умови.

Необхідна умова: загальний обсяг ринку на продукцію або технологію повинен у 100 разів перевищувати витрати на виготовлення нової продукції.

Достатні умови: наявність виняткового права на виробництво (відповідні патенти); перевірка патентного рівня та унікальності цього виняткового права, щоб забезпечити патентну чистоту продукції; виявлення можливості подальшого вдосконалення ОІВ (здійснюють спеціалісти, крім винахідника); низький рівень собівартості виробництва; наявність вільної ніші на ринку; можливість застосування спеціального ефективно функціонуючого обладнання; відповідність стандартам; бренд стратегічного партнера.

Поняття „передача технологій” є загальноживаним як на законодавчому, так і на практичному рівні, але прав загалом на технологію як на окремий об'єкт не існує. Тому першим кроком при трансфері технології є її розкомплектування, що передбачає ідентифікацію того, в яких об'єктах права інтелектуальної власності, договірному права (ноу-хау), зразках, обладнанні, інших засобах втілена технологія.

При прийнятті рішення про комерціалізацію технології необхідно визначити перелік об'єктів, права на які передаються. Процес виробництва може містити процес або продукт, для яких отримана патентна охорона; торговельний знак, з яким продукт пропонується на ринку; ноу-хау; креслення, комп'ютерну програму, які охороняються авторським правом; на стадії

дослідного виробництва – дослідний зразок з можливою охороною як об'єкта права власності, ноу-хау.

Передача технологій може передбачати надання послуг з її адаптації до умов конкретного підприємства, поставку обладнання, його налагодження, навчання персоналу, забезпечення матеріалами, нагляд, обслуговування.

Необхідно детально аналізувати існуючий рівень правової охорони об'єктів та вибрати найбільш ефективний спосіб охорони ОІВ. Оптимальною схемою є налагодження власного виробництва на основі ноу-хау, маркетинг продукції через дилерів відповідно до дистриб'юторських угод. У цьому випадку спосіб, пристрій, речовина охороняється як ноу-хау без будь-яких додаткових витрат. Тому важливим є здійснення комплексу правових і технічних заходів із захисту конфіденційної інформації, реалізація політики зацікавленості і збереження основного персоналу. Вказана охорона не буде абсолютною, якщо не вдасться довести, що конфіденційна інформація була викрадена конкурентами, випуск конкурентної продукції неможливо буде зупинити.

Іншим варіантом, який дозволяє ефективно контролювати виробництво ліцензіата і полегшує правовий захист, є отримання патенту і одночасно свідоцтва на торговельну марку. Наприклад, якщо торговельна марка буде співпадати з назвою ліків, на виробництво яких отримано дозвіл органів охорони здоров'я, це дозволить відслідковувати збут, полегшить процедуру захисту від піратської продукції. Важливим у такій схемі є виробництво, хоча б у невеликих обсягах, продукції з торговельною маркою чи інше використання торгової марки власними силами, що дозволить уникнути позовів щодо визнання її недійсною через невикористання.

Найбільш складним і витратним є отримання правової охорони винаходів, які входять до складу технологій, за кордоном. Найпростіший спосіб поставок нової продукції на ринок іншої країни – це кооперація із зарубіжним партнером. Проте умови таких контрактів зазвичай не вигідні для української організації, часто вимагається передача всіх прав на винахід контрагенту.

Якщо організація не планує використовувати винахід самостійно, не має можливості чи зацікавленості в доведенні винаходу до рівня дослідного виробництва і в подальшому ліцензуванні, то винахід передається посереднику. Фірма-посередник одержує патент на винахід, самостійно здійснює його рекламу, проводить ліцензування. Роялті діляться між організацією-винахідником і фірмою-посередником в рівних частинах.

Якщо організація має достатньо коштів для одержання міжнародного патенту, то важливим питанням є вибір системи патентування – традиційної процедури, системи РСТ чи одержання європейського патенту, що визначається метою патентування, очікуваними термінами охоронних документів, часом для прийняття рішення про доцільність патентування у тій чи іншій країні, фінансовими витратами.

8.2. Основні види угод про передачу права на об'єкт інтелектуальної власності

З урахуванням різноманітності обладнання у сфері передачі технологій вид договору обирається, виходячи з конкретної ситуації, і залежить від:

- виду ліцензованих об'єктів промислової власності, авторського чи договірною права (ноу-хау);

- того, чи передаються права на окремі об'єкти (винахід, промисловий зразок та ін.), чи надаються комбіновані ліцензії, у тому числі на ноу-хау, об'єкти авторського права;

- мети договору (лише передача права на ОІВ є частиною угоди купівлі-продажу обладнання, інвестиційного договору, договору про будівництво підприємства, про технічне сприяння, про надання консультаційних послуг).

Законом України „Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій” передбачено такі види договорів:

- Договір про поставку промислової технології – укладається з метою набуття знань, досвіду та придбання технологічного обладнання.

- Договір технічно-промислової кооперації – укладається з метою набуття знань та одержання послуг для виробництва промислової продукції, напівфабрикатів, обладнання і комплектуючих, що відповідають умовам застосування технології, та інших складових, необхідних для її застосування.

- Договір про надання технічних послуг – передбачає надання послуг з планування, розроблення програми досліджень та проектів, а також здійснення або надання спеціальних послуг, потрібних для виробництва певної продукції.

- Договір інжинірингу включає виконання робіт і надання послуг, у тому числі складання технічного завдання, проведення передпроектних робіт, зокрема техніко-економічних обстежень та інженерно-розвідувальних робіт, пов'язаних з будівництвом виробничих, складських та інших приміщень, що використовуються у технологічному процесі виробництва продукції; проведення наукових досліджень, розроблення проектних пропозицій, технічної і конструкторської документації стосовно технологій та їх складових, надання консультацій і здійснення авторського нагляду під час монтажу складових технологій та пусконаладжувальних робіт, надання консультацій економічного, фінансового чи іншого характеру, пов'язаних із застосуванням технологій та із зазначеними роботами і послугами.

- Договір про створення спільних підприємств – укладається у разі часткової передачі майнових прав на технології та їх складові.

- Договір лізингу – про надання в оренду або лізинг компонентних технологій, обладнання.

- Договір комерційної концесії (франчайзингу), згідно з яким франчайзі надається право брати участь у підприємницькій діяльності з пропозиції, продажу або збуту товарів і послуг відповідно до маркетингового плану чи системи, запропонованої переважно франчайзером; провадження підприємницької діяльності франчайзі згідно з таким планом або системою значною мірою асоціюється з торговельною маркою, маркою на послуги, торговельним найменуванням, логотипом, рекламою або іншими комерційними символами франчайзера чи його дочірніх підприємств.

Разом з договором про трансфер технологій можуть укладатися договори, зокрема щодо:

- гарантій осіб, які передають технології та їх складові, стосовно можливості досягнення економічних показників і виробництва продукції із застосуванням цих технологій та їх складників;
- проведення комплексу інженерних, екологічних або інших робіт, необхідних для застосування технологій та їх складників.

Розглянемо особливості найбільш поширених договорів, що забезпечують процес передачі технологій.

Ліцензійний договір – угода, відповідно до якої власник патенту (ліцензіар) видає своєму контрагенту (ліцензіату) дозвіл (ліцензію) у визначених межах використовувати свої патентні права, причому в цих межах патент однаковою мірою захищає операції як патентовласника, так і покупця ліцензії.

Предметом ліцензійного договору є право на використання запатентованого об'єкта промислової власності разом з іншими правами інтелектуальної власності (ноу-хау, новий товар).

Згідно з Законом України „Про охорону прав на винаходи і корисні моделі” за ліцензійним договором власник патенту (ліцензіар) передає право на використання винаходу (корисної моделі) іншій особі (ліцензіату), яка бере на себе зобов'язання вносити ліцензіару обумовлені договором платежі та здійснювати інші дії, передбачені договором про виключну або невиняткову ліцензію.

Всі угоди, пов'язані з передачею прав на об'єкти промислової власності в Україні, вступають в силу по відношенню до сторін договору з моменту підписання їх сторонами, а стосовно будь-яких інших осіб (судових органів, порушників прав тощо) – від дати їх реєстрації у Державному департаменті інтелектуальної власності.

Міжнародні та внутрішні ліцензійні угоди залежно від їх предмета, обсягу прав, що передаються, та від способів охорони предметів цих угод, можна класифікувати таким чином (табл. 8.1).

Таблиця 8.1

Класифікація ліцензійних договорів

ОЗНАКИ КЛАСИФІКАЦІЇ	За предметом ліцензійної угоди	Про передачу прав на використання: - винаходу; - промислового зразка; - корисної моделі; - товарного знаку; - ноу-хау.	ВИДИ ДОГОВОРІВ
	За правовою охороною	- патентні; - безпатентні.	
	За обсягом прав, що передаються	- повні; - виняткові; - невиняткові; - субліцензії.	
	За зв'язком з товарним експортом	- самостійні („чисті”); - супутні („залежні”).	
	За ступенем взаємозалежності сторін	- звичайні; - перехресні (взаємозалежні).	

У випадку, коли правоволоділець ОІВ використовує права на ОІВ у власному виробництві, для одержання додаткового прибутку він може продати право на використання цього ОІВ іншій юридичній чи фізичній особі за певну винагороду. Передача права використання ОІВ від продавця (ліцензіара) до покупця (ліцензіата) здійснюється через надання ліцензій. У перекладі з латинської „ліцензія” (licentia) означає право, дозвіл. Залежно від обсягу переданих прав ліцензії класифікуються наступним чином.

Виняткова ліцензія – ліцензіат має право на узгоджених умовах і території протягом обумовленого терміну використовувати предмет ліцензії на монопольних засадах. Ліцензіар не має права використовувати предмет ліцензії на цій території, а також надавати ліцензії іншим особам.

Невиняткова (проста) ліцензія - ліцензіат має право використовувати предмет ліцензії на узгодженій території упродовж вказаного терміну. За

ліцензіаром зберігається право використання предмету ліцензії, а також надавати ліцензії іншим особам.

Повна ліцензія – надання ліцензіаром ліцензіату усіх прав на використання об'єкта промислової власності без обмеження території та на весь строк дії патенту.

Субліцензія – надання ліцензіатом права на використання ОІВ третім особам за згодою ліцензіара і на умовах, які повинні бути обумовлені в основному ліцензійному договорі між ліцензіаром і ліцензіатом.

За правовою охороною ОІВ, права на який передаються, розрізняють патентні і безпатентні ліцензії.

Патентна ліцензія – ліцензія на використання об'єкта інтелектуальної власності, захищеного охоронним документом.

Безпатентна ліцензія – ліцензія на використання науково-технічних рішень, що не мають правової охорони: непатентоспроможні рішення або рішення, термін правової охорони яких закінчився, послуги типу „інжиніринг”, ноу-хау, секрети виробництва, технічні знання та досвід.

Якщо правоволоділець ОІВ не збирається використовувати його у власному виробництві, створювати на його основі свій бізнес, способом комерціалізації такої технології є передача прав власності на ОІВ згідно договору, який за своєю суттю є договором купівлі-продажу (патентна угода). У цьому випадку передається право володіти, користуватися і розпоряджатися ОІВ. У колишнього правовласника залишається право на ім'я, тобто моральне право, і повністю відсутнє матеріальне право на ОІВ. Натомість, він отримує, як винагороду, певну суму, що дорівнює вартості прав на ОІВ.

Вибір виду ліцензійної угоди залежить, насамперед, від обсягу ринку і об'єкта промислової власності. Невиняткові ліцензійні договори укладаються у тих випадках, коли є постійний попит на „продукцію по ліцензії”, а наявність декількох ліцензіатів не буде перешкоджати її реалізації. Виняткові ліцензії краще надавати у випадку, коли ринок збуту об'єктів промислової власності невеликий, а об'єкт промислової власності має обмежену сферу використання.

Повна ліцензія надається в окремих випадках, як правило, пов'язаних з використанням результатів фундаментальних досліджень, які потребують значних витрат і тривалого строку здійснення, та на об'єкти промислової власності, що застосовуються у високомонополізованій галузі.

В українській практиці найбільше поширені невиняткові (прості) ліцензії. Законодавством окремих країн (Бельгія, Нідерланди) передбачається видача лише простих ліцензій, в інших країнах, наприклад, Японії – лише виняткових ліцензій.

У вітчизняному законодавстві договір франчайзингу не визначається як вид договірних зобов'язань проте Цивільний кодекс України регулює цей вид зобов'язань, визначаючи його договором комерційної концесії.

В Цивільному кодексі України зазначено, що за договором комерційної концесії "...одна сторона (правовласник) надає другій стороні (користувачеві) за плату право користування відповідно до її вимог комплексом належних цій стороні прав з метою виготовлення та (або) продажу певного виду товару та (або) надання послуг". Предметом такого договору є "право на використання об'єктів права інтелектуальної власності (торговельних марок, промислових зразків, винаходів, творів, комерційних таємниць тощо), комерційного досвіду та ділової репутації".

За договором комерційної концесії передається комерційна таємниця як об'єкт інтелектуальної власності. Обов'язком користувача є не розголошувати секрети виробництва та іншу одержану від правовласника інформацію.

Договір про конфіденційність – передусє передачі інформації, яка вважається комерційною таємницею, дозволяє передачу визначеної інформації та містить зобов'язання сторін щодо збереження її в таємниці. Договір покладає на сторону, що одержує інформацію, обов'язок підтримувати режим конфіденційності: повідомляти її лише тим своїм співробітникам, яким вона необхідна для роботи і які підписали зобов'язання про нерозголошення таємниці. Якщо передбачається копіювання інформації, то вимагається маркування усіх копій відповідним грифом. Рекомендується включати в договір

запис про відсутність прав одержувача інформації на будь-яке її використання, крім передбаченого договором.

Опціонний договір – укладається у випадку, коли ознайомлення партнера з інформацією або зразками, переданими йому на умовах договору про конфіденційність, виявилось недостатнім для прийняття остаточного рішення про придбання технології. Іноді потрібно випробувати дослідний або дрібносерійний зразок на підприємстві покупця. У цьому випадку сторони укладають опціонний договір.

Опціонний договір – це нова форма, що одержала розвиток у практиці ліцензійної торгівлі. Відносини між сторонами оформляються у вигляді окремого договору у вигляді попередньої угоди, що укладена двома сторонами, зацікавленими в реалізації ліцензії на науково-технічні досягнення. Відповідно до цього потенційному покупцю надається опціон, або право протягом певного терміну вирішити питання про доцільність придбання ліцензії.

Переваги такої угоди для покупця – можливість зважити всі позитивні сторони угоди і недоліки, менший ризик, можливість всебічно вивчити об'єкт ліцензії. Об'єктами опціонних угод є складні технології масового виробництва нових матеріалів і речовин, устаткування. У хімічній, медичній, фармацевтичній промисловості практично неможливо продати ліцензію без укладання опціонної угоди.

8.3. Зміст і порядок укладання ліцензійної угоди

Результатом ліцензійного обміну є надання ліцензії (licence, license) – дозволу на використання винаходу, науково-технічного досягнення, технічних знань і виробничого досвіду, секретів виробництва, комерційної та іншої інформації, необхідної для організації виробництва, а також торгової марки, знаку обслуговування протягом певного терміну за обумовлену винагороду.

Зміст ліцензійних угод полягає у встановленні науково-технічних, економічних і правових відносин, спрямованих на впровадження результатів наукових досліджень і розробок у виробництво. Особливість ліцензійних угод

полягає в тому, що вони носять комплексний характер, тобто охоплюють фінансові, виробничі, комерційні відносини, пов'язані з організацією, виробництвом і продажем продукції.

Як правило, ліцензійна угода включає наступні розділи: 1) назву, дату і місце підписання; 2) визначення сторін; 3) визначення термінів; 4) предмет угоди; 5) визначення виду ліцензії; 6) технічну документацію; 7) удосконалення та покращання; 8) умови платежу; 9) технічну допомогу в освоєнні виробництва по ліцензії; 10) зобов'язання ліцензіара; 11) зобов'язання ліцензіата; 12) інформацію і звітність; 13) забезпечення конфіденційності; 14) рекламу; 15) термін, умови припинення або продовження дії угоди; 16) форс-мажорні обставини; 17) строк дії угоди; 18) арбітражне застереження; 19) юридичні адреси сторін.

До угод можуть додаватися такі супутні документи: переліки патентів та спеціального обладнання, що надається; механічні, технологічні, техніко-економічні та інші показники ліцензійної продукції. Як правило, технічна документація, інструкції передаються ліцензіаром ліцензіату через деякий час після підписання ліцензії, тому що її необхідно підготувати у бажаному для покупця вигляді.

Преамбула та предмет угоди. Преамбула передбачає посилання на попередні генеральні (рамкові) домовленості, міждержавні угоди. Крім того, вказуються реквізити патентів (номер і дата видачі), обумовлюється право власності на них ліцензіара і намір ліцензіата використовувати патентні права. Можуть вказуватись номери і дати подання заявок чи сертифікати бюро патентів про прийняття заявок до розгляду.

Предмет угоди полягає у передачі права використання об'єкта промислової власності, права на який захищаються патентом (винахід, спосіб виробництва, технологічний процес, товарний знак тощо).

Найчастіше об'єктом ліцензійної угоди є запатентований винахід або технологічний процес, зобов'язання визнавати права ліцензіара, які приймає на

себе ліцензіат. Для чіткого окреслення в угоді цих зобов'язань в угоду (додаток до неї) включається детальний опис винаходу, його технічних характеристик.

Як вже зазначалося, за способом охорони існують патентні ліцензійні угоди (передача прав на використання об'єктів промислової власності, що захищені патентами) та безпатентні. У цьому аспекті важливо мати на увазі, що якщо низька платоспроможність та відсутність фінансових резервів для реального забезпечення свого патентного права стають відомі потенційному покупцю патентної ліцензії, то це суттєво знижує ціну ліцензії. Також знижують ціну ліцензії сумніви ліцензіата у надійності титулу власності ліцензіара на предмет ліцензії, пов'язані з ймовірністю оскарження базового патенту ліцензіара. Останнє властиво для країн, де патенти видаються під відповідальність самих патентовласників без експертизи заявки за сутністю винаходу.

Протилежну юридичну основу мають безпатентні ліцензії. Продаж цих ліцензій не передбачає патентування технологій, що пропонуються, і продаж стає можливим за умов дотримання ноу-хау у секреті. Після продажу ліцензії ліцензіар повинен і надалі тримати у таємниці технологію від третіх осіб, інакше у покупця зникне мотивація платити за ліцензію. Ліцензіат також зобов'язаний зберігати таємницю, але це його власний інтерес. У безпатентних ліцензіях, де сторони не можуть спиратися на патентний захист, все будується на взаємних обов'язках щодо дотримання конфіденційності, тому такі угоди укладаються, як правило, між сторонами, що довіряють одна одній та зацікавлені у подальшому співробітництві.

Зобов'язання та права сторін ліцензійної угоди

Обсяг зобов'язань ліцензіара визначається характером ліцензії (об'єктом ліцензії, її видом, межами прав, що надаються). Загалом ліцензіар повинен забезпечити можливість ліцензіата скористатись правами, що йому передаються. Для цього умовами договору конкретизуються обсяг, порядок і форми надання наукової і технічної допомоги протягом всього терміну дії угоди, а саме:

- а) порядок передачі, зміст і перелік технічної документації;
- б) порядок монтажу обладнання, налагоджування виробництва і випуску продукції;
- в) підготовка персоналу фірми-ліцензіата шляхом відрядження спеціалістів-інструкторів чи стажування на підприємствах ліцензіара (як правило, витрати зазнає ліцензіат);
- г) умови поставки товарів (вузлів, комплектуючих, напівфабрикатів тощо) для налагоджування виробництва продукції належної якості.

Головним з зобов'язань ліцензіара є забезпечення патентоспроможності винаходу, тобто відсутності на нього прав з боку третіх сторін. До зобов'язань ліцензіара включають також сплату патентного мита, особливо у випадку надання виняткової ліцензії, оскільки в деяких країнах існує практика стягування патентного мита з власника ліцензії. Окремо обумовлюється порядок розірвання угоди у випадку втрати патентом сили з вини ліцензіара. Виділяються умови безвідшкодовної чи оплатної передачі ліцензіаром винагороди за здійснене ліцензіатом вдосконалення винаходу.

Основним зобов'язанням ліцензіата є своєчасна сплата винагороди у повному обсязі. Для цього в угоді визначається гарантія першокласного банку, яка може стосуватись певного терміну, після якого вона поновлюється, чи всього строку дії угоди. Обумовлюється також порядок розірвання угоди при несплаті ліцензійних платежів у встановлені терміни.

Враховуючи важливість зобов'язань щодо комерційного використання об'єкта ліцензії, в угоді чітко вказується дата початку комерційного виробництва, умови позбавлення ліцензії при „заморожуванні” ліцензії ліцензіатом. Вказується зобов'язання дотримуватись конкретних технічних і якісних стандартів, передбачених техдокументацією, а у деяких випадках – використовувати сировину, матеріали відповідної якості. Особливою умовою є заборона займатись прямо чи опосередковано випуском конкуруючої продукції, зобов'язання вказувати на продукції назву фірми-ліцензіара. В угоді визначаються характер і обсяг рекламних та збуто-розподільчих заходів

ліцензіара з обов'язковим зазначенням назви фірми ліцензіара у рекламних матеріалах.

Як правило, в угоді обумовлюється віднесення на рахунок ліцензіата всіх витрат, зборів, податків, пов'язаних з укладенням і виконанням угоди, конвертацією і переказом за кордон платежів на території ліцензіата. Всі збори, податки на власній території сплачує ліцензіар. Визначається перелік документації, що становить комерційну таємницю, і порядок відшкодування ліцензіатом збитків при її розголошенні.

Строк дії угоди визначається терміном, протягом якого експлуатація патенту може дати вигоду сторонам; характером прав, що передаються; терміном дії патенту. У випадках, коли термін дії патенту закінчується, ліцензіар зацікавлений в тривалих термінах дії договору, аналогічно як і при продажу ліцензії на експортне виробництво товарів.

8.4. Оцінка предмету ліцензії.

Платежі у формі роялті. Для визначення вартості прав на ОІВ, що передаються згідно ліцензійного договору, найчастіше застосовують метод „роялті”. Під роялті розуміють суму виплат ліцензіата ліцензіарові у якості компенсації за передачу прав на ОІВ. Ціна ліцензії за методом роялті розраховується як:

$$PV = \sum_{t=1}^n C_t \cdot \frac{R_t}{100}, \quad (8.1)$$

де PV – теперішня вартість ліцензії; C_t – прогнозовані грошові потоки, генеровані предметом ліцензії у період t ; t – розрахунковий термін дії ліцензії (періоди); R_t – ставка роялті у періоді t .

На розмір ставки роялті впливають такі обставини: технічна цінність об'єкта ліцензії; економічна ефективність; стадія розробки і готовність до промислового використання; вид продукції і обсяг продаж; наявність і об'єкт патентного захисту; обсяг прав, що передається по ліцензії; обсяг технічної документації; наявність ноу-хау; обсяг інжинірингового супроводу; кон'юнктура ринку; конкурентні пропозиції.

Розмір ставок роялті за літературними даними коливається від 0,5 до 14%. Для орієнтовних розрахунків приймається 5%. Найчастіше у розрахунках використовують стандартні ставки роялті, які можна визначити по таблицях, що складені для різних галузей промисловості та видів продукції (табл. 8.2).

Таблиця 8.2

Стандартні ставки роялті за галузями промисловості

Галузь промисловості	Ставка роялті, %
Автомобільна	1 - 3
Авіаційна	6 – 10
Металургійна	5 – 8
Виробництво споживчих товарів тривалого користування	5
Виробництво споживчих товарів масового попиту з малим терміном користування	0,2 – 1,5
Верстатобудування	4,7 – 7,5
Текстильна	3 – 7
Фармацевтична	2 – 5
Хімічна	1 – 3,5
Електронна	4 – 10
Електротехнічна	1 - 5

Ставка роялті також залежить від „революційності” предмета ліцензії та від обсягів продаж. Так, Цибульов П.М. наводить результати маркетингового дослідження понад 400 підприємств, згідно яких виявлено такі ставки роялті (% від обсягів продаж):

- революційна технологія (7-13%);
- істотне якісне покращення (4-8%);
- незначне покращення старого продукту (2-5%);
- обсяг продаж, млн. одиниць в рік (1%);
- продаж сотень тис. одиниць в рік (2-3%);
- продаж десятків тис. одиниць в рік (3-7%);
- продаж спеціалізованого товару (8-10%).

Відсутність патенту, як правило, знижує ставку роялті на третину порівняно з об'єктом, який захищений охоронним документом.

Паушальний платіж рекомендується застосовувати у випадках, коли до ліцензіата переходять всі права на об'єкт ліцензії, або коли ліцензія передається

підприємству іншої галузі або маловідомому незалежному ліцензіату, контроль за діяльністю яких є складним. Ця форма платежів особливо вигідна ліцензіару (знижується ризик, позбавляє необхідності контролювати діяльність ліцензіата, одночасно одержується значна сума).

Ціну ліцензії у вигляді паушального платежу розраховують за формулою:

$$PV_P = \sum_{t=1}^n C_t \cdot \frac{R_t}{100} \cdot \frac{1}{(1+i_t)^t}, \quad (8.2)$$

де PV – теперішня вартість ліцензії; C_t – прогнозовані грошові потоки, генеровані предметом ліцензії у період t ; t – розрахунковий термін дії ліцензії (періоди); R_t – ставка роялті у періоді t ; де i_t – ставка дисконту у періоді t .

Виплата паушального платежу, як правило, здійснюється у декілька етапів у наступному співвідношенні:

- 1) 10-30% перераховуються при підписанні або з моменту набуття чинності ліцензійного договору;
- 2) 40-60% переказуються після підписання акту приймання технічної документації;
- 3) 10-30% сплачуються після підписання акту про початок випуску ліцензійної продукції.

Виплата ліцензійної винагороди у вигляді паушального платежу чи роялті в окремих випадках може бути не вигідною для обох партнерів. Тому у ліцензійній практиці поширені комбіновані платежі - початковий платіж на початку дії ліцензійної угоди та роялті, що відраховуються в період комерційного використання ОІВ в кінці кожного звітного періоду.

8.5.Інтелектуальна власність як об'єкт обліку

Об'єкти інтелектуальної власності як складові інтелектуального капіталу відображаються на балансі підприємства у вигляді нематеріальних активів.

Порядок поставлення на баланс, обліку, амортизації та списання нематеріальних активів визначається Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 8 “Нематеріальні активи” №242 від 18.10.99 із змінами, яке визначає методологічні засади формування у бухгалтерському обліку інформації про нематеріальні активи і незавершені капітальні інвестиції в нематеріальні активи та розкриття інформації про них у фінансовій звітності.

Нематеріальний актив визначається як немонетарний актив, що не має матеріальної форми та може бути ідентифікований.

Облік нематеріальних активів ведеться щодо кожного об'єкта за такими групами:

- права користування природними ресурсами (право користування надрами, іншими ресурсами природного середовища, геологічною та іншою інформацією про природне середовище тощо);
- права користування майном (право користування земельною ділянкою відповідно до земельного законодавства, право на користування будівлею, право на оренду приміщень тощо);
- права на комерційні позначення (права на торговельні марки (знаки для товарів і послуг), комерційні (фірмові) найменування тощо);
- права на об'єкти промислової власності (право на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, сорти рослин, породи тварин, компонування (топографії) інтегральних мікросхем, комерційні таємниці, у тому числі ноу-хау, захист від недобросовісної конкуренції тощо);
- авторське право та суміжні з ним права (право на літературні, художні, музичні твори, комп'ютерні програми, програми для електронно-обчислювальних машин, компіляції даних (бази даних), виконання,

фонограми, відеограми, передачі (програми) організацій мовлення тощо);

- незавершені капітальні інвестиції в нематеріальні активи;
- інші нематеріальні активи (право на провадження діяльності, використання економічних та інших привілеїв тощо).

Головними завданнями обліку нематеріальних активів згідно вказаного положення є:

- забезпечення контролю за рухом нематеріальних активів та їх збереженням з моменту придбання до моменту вибуття;
- правильне і своєчасне нарахування амортизації на нематеріальні активи;
- здійснення податкового обліку з операцій з нематеріальними активами;
- одержання даних для складання звіту про нематеріальні активи.

Для взяття на облік нематеріальні активи повинні бути закінченими, причому вказане закінчення має бути засвідчене відповідними документами (патентом, сертифікатом, ліцензією тощо) у порядку, встановленому чинним законодавством України, а також мати термін використання більше одного року (або одного операційного циклу, якщо він перевищує один рік).

Перейшовши в розряд нематеріального активу, об'єкт інтелектуальної власності здобуває якості товару: його можна продати, подарувати, передати під заставу для одержання кредиту, внести в статутний фонд, тощо.

Згідно до діючого законодавства, існують наступні можливі шляхи надходження нематеріальних активів на баланс підприємства:

- внесок у статутний капітал засновниками;
- самостійна розробка (у тому числі й із залученням сторонніх виконавців);
- придбання в третіх осіб за гроші або обмін на інші схожі об'єкти (різниця в ціні не більше 10 % і подібне призначення);
- безоплатна передача юридичними або фізичними особами (за договорами дарування або іншими, що не передбачають грошової або

іншої компенсації за передані об'єкти).

Необхідно зазначити, що придбані або отримані об'єкти інтелектуальної власності відображаються на балансі підприємства у вигляді нематеріального активу лише у випадку існування ймовірності одержання майбутніх економічних вигод, пов'язаних з їх використанням, а також коли їх вартість може бути достовірно визначена. Якщо ж нематеріальний актив було отримано в результаті власної розробки, то його відображають на балансі за умови, що підприємство має:

- намір, технічну можливість та ресурси для доведення нематеріального активу до стану, у якому він придатний для реалізації або використання;
- можливість отримання майбутніх економічних вигод від реалізації або використання нематеріального активу;
- інформацію для достовірного визначення витрат, пов'язаних з розробленням нематеріального активу.

Якщо нематеріальний актив не відповідає зазначеним критеріям, то витрати, пов'язані з його придбанням чи створенням, визнаються витратами того звітного періоду, протягом якого вони були здійснені без визнання таких витрат у майбутньому нематеріальним активом.

Одиницею обліку нематеріальних активів є окремий інвентарний номер, що відповідає певним ознакам визначення об'єкта бухгалтерського обліку й фінансової діяльності. Інвентарним об'єктом є також предмет ліцензії, куплений за ліцензійним договором, на передачу прав використання нематеріальних активів, оцінений у грошовій формі.

Не визнаються нематеріальним активом, а підлягають відображенню у складі витрат того звітного періоду, в якому вони були здійснені:

- витрати на дослідження;
- витрати на підготовку і перепідготовку кадрів;
- витрати на рекламу та просування продукції на ринку;

- витрати на створення, реорганізацію та переміщення підприємства або його частини;
- витрати на підвищення ділової репутації підприємства, вартість видань і витрати на створення торгових марок (товарних знаків).

Амортизація нематеріальних активів здійснюється протягом строку їх корисного використання, який встановлюється підприємством при визнанні цього об'єкта активом (при зарахуванні на баланс) і дозволяє нагромаджувати засоби для подальшого відновлення інших нематеріальних активів.

При визначенні строку корисного використання об'єкта нематеріальних активів слід враховувати:

- строки корисного використання подібних активів;
- моральний знос, що передбачається;
- правові або інші подібні обмеження щодо строків його використання;
- очікуваний спосіб використання нематеріального активу підприємством;
- залежність строку корисного використання нематеріального активу від строку корисного використання інших активів підприємства.

Метод амортизації нематеріального активу обирається підприємством самостійно, виходячи з умов отримання майбутніх економічних вигод. Якщо такі умови визначити неможливо, то амортизація нараховується із застосуванням прямолінійного методу згідно з Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 7 “Основні засоби”.

Ліквідаційна вартість нематеріальних активів у більшості випадків прирівнюється до нуля.

Нематеріальний актив списується з балансу в разі його вибуття внаслідок продажу, безоплатної передачі або неможливості отримання підприємством надалі економічних вигод від його використання.

Гудвіл - нематеріальний актив, вартість якого визначається як різниця між балансовою вартістю активів підприємства і його повною вартістю як

майнового комплексу, що виникає внаслідок використання кращих управлінських якостей, що домінує позиції на ринку, нових технологій і т.д.

У якості гудвіла можуть розглядатися:

- інфраструктура клієнтів або постачальників - напрацьовані зв'язки із клієнтами, постачальниками, інші ділові зв'язки;
- престиж фірми - підприємство має репутацію надійного й сумлінного партнера;
- пізнаване ім'я або торговельна марка й т.д.

Вартість гудвіла не підлягає амортизації.

На даний момент традиційні методи оцінок і вимірів, що базуються на принципах бухгалтерського обліку, багато в чому перестали бути адекватними умовам сьогодення. Реальний стан справ вимагає нових підходів і відповідних методів виміру економічних факторів. Старі методи економічної оцінки вступають у протиріччя із сучасною практикою. Наприклад, як викладено вище, традиційна бухгалтерська практика трактує торговельну марку як нематеріальний актив, що за аналогією з матеріальним активом у процесі свого використання втрачає свою вартість і переносить частинами свою вартість на вироблений продукт. У зв'язку із цим нематеріальні активи враховуються за тими самими правилами, що й матеріальні, до них застосовуються норми амортизації й відбувається їх списання. У той же час торговельна марка або бренд у процесі їхньої експлуатації не тільки не втрачають своєї вартості, але навпаки, часто нарощують свою вартість. До того ж нерідко такі елементи інтелектуального капіталу, як патенти, ліцензії й ін., враховуються в бухгалтерських документах не відповідно до їхньої реальної вартості, а лише відповідно до витрат на їхню реєстрацію.

Не відповідає реальному положенню справ і облік затрат на інвестиції й поточні витрати. Так, наприклад, витрати на тренінги, на навчання персоналу, на рекламну кампанію найчастіше інтерпретуються як поточні витрати, у той час як вони все більшою мірою мають характер довгострокових інвестицій.

ТЕМА 9. ОЦІНКА ВАРТОСТІ ПРАВ НА ОБ'ЄКТИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Ключові слова: вартість прав, метод вартості заміщення, метод вартості відтворення, метод первісних витрат, метод порівняльного аналізу продаж, метод прямої капіталізації прибутків, метод надлишкового прибутку, метод дисконтування грошових потоків, метод звільнення від роялті

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

- 9.1. Мета і база оцінки вартості ОІВ.
- 9.2. Основні підходи до оцінки прав на об'єкти інтелектуальної власності.
- 9.3. Визначення ставки дисконту.
- 9.4. Методика визначення вартості прав на окремі ОІВ.

Література

1. Про затвердження Порядку визначення оціночної вартості об'єктів права інтелектуальної власності, що перебувають у державній власності або були створені (придбані) за державні кошти, з метою зарахування на бухгалтерський облік. Фонд державного майна; Наказ, Порядок, Форма типового документа від 13.12.2005 № 3162 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0479-06>.

2. Про затвердження Національного стандарту № 4 "Оцінка майнових прав інтелектуальної власності". Кабінет Міністрів України; Постанова, Стандарт від 03.10.2007 № 1185 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1185-2007-п>.

3. Череп А.В. Методи оцінки інтелектуальної власності підприємств / А.В.Череп, А.П.Пухальська // Європейський вектор економічного розвитку. - 2011. - № 1 (10). – С. 241-249.

4. Панкова М. Проблема оцінки об'єктів інтелектуальної власності / М. Панкова, Р.Лопатина // Економічний аналіз. – 2010. – Вип. 6. – С. 289-291.

5. Бромберг Г.В. Основы патентного дела: Учеб. пособие. – М.: Экзамен, 2002. – 224 с.

6. Цыбульов П.Н. Оценка интеллектуальной собственности: Учеб. пособие.–К.: Институт интеллектуальной собственности и права, 2003.–186 с.

7. Рекомендації з оцінки вартості інтелектуальної власності / Капіца Ю.М., Мальчевський І.А., Федченко Л.Ю., Аралова Н.І. – К.: Центр інтелектуальної власності та передачі технологій НАН України, 2001. – 40 с.

9.1. Мета і база оцінки вартості ОІВ

Оцінка вартості прав на об'єкти інтелектуальної власності відповідно до міжнародних стандартів може здійснюватися з метою визначення:

- частки ОІВ у інвестиційно-інноваційних проектах;
- економічного ефекту від використання ОІВ у власному виробництві;
- розміру винагороди авторам ОІВ, які є працівниками підприємства, де

використовується ОІВ;

- ціни ліцензій, предметом якої є ОІВ;
- обсягів збитків внаслідок порушення виняткових прав власника ОІВ.

Необхідність оцінки вартості прав на ОІВ виникає також у випадках внесення ОІВ в нематеріальні активи для постановки на баланс підприємства; продажу підприємства (зміна власника, банкрутство); внесення ОІВ в статутний капітал і визначення майнових часток засновників у вартості цього ОІВ; страхування майна та використання ОІВ у якості застави при одержанні банківського кредиту.

Відповідно до мети обирають підхід, метод та методику оцінки вартості прав на об'єкт інтелектуальної власності, а також визначають базу оцінки.

Під **базою оцінки** розуміють вид вартості, який визначається в конкретній ситуації залежно від мети оцінки і характеристики прав на об'єкт інтелектуальної власності.

В процесі оцінки об'єктів інтелектуальної власності використовують основні види вартості:

- попередня розрахункова вартість;
- обґрунтована ринкова вартість;
- договірна ціна;
- інвестиційна вартість;
- ціна реалізації;
- балансова вартість;
- фундаментальна вартість;
- ліквідаційна вартість.

Попередня розрахункова вартість – одержане у результаті розрахунку значення прогнозованої вартісної оцінки ОІВ, яке у подальшому уточнюється в процесі переговорів між сторонами.

Обґрунтована ринкова вартість – ціна, яка об'єктивно відображає обсяг грошових коштів, при сплаті яких власність може в умовах вільного ринку переходити з рук продавця, готового її продати, в руки покупця, готового її

купити. При цьому обидві сторони володіють інформацією про очікувану обладку і раніше укладені на ринку угоди на аналогічні ОІВ.

Договірна ціна ОІВ – ціна об'єкта оцінки, яка зафіксована в угоді його сторонами. Вона визначається в результаті переговорів сторін на основі розрахункової і обґрунтованої ринкової вартості, попередньо підрахованих згідно відповідної методики, і корегується в процесі переговорів між сторонами.

Інвестиційна вартість – це вартість ОІВ, скоригована для конкретного інвестора чи групи інвесторів з врахуванням конкретного варіанта використання цього об'єкта.

Ціна реалізації ОІВ – грошові суми, фактично сплачувані упродовж терміну дії договору про реалізацію ОІВ.

Балансова вартість ОІВ – вартість ОІВ у грошовому вираженні, відображена у балансі підприємства у розділі „Нематеріальні активи”.

Фундаментальна вартість ОІВ – частка вартості ОІВ у вартості підприємства чи його активів, яка встановлюється на підставі аналітичних оцінок спеціалістів, що вивчили специфічні особливості об'єкта оцінки.

Ліквідаційна вартість ОІВ – вартість ОІВ, яка визначається у випадку продажу підприємства за умови, якщо даний об'єкт може бути проданий окремо від інших активів підприємства.

9.2. Основні підходи до оцінки прав на об'єкти інтелектуальної власності.

В Україні відсутня універсальна методика оцінки вартості об'єктів інтелектуальної власності (ОІВ), яку можна було б застосовувати за будь-яких обставин для усіх науково-технічних розробок. Залежно від специфіки об'єкту, характеру його використання, ступеня впливу на фінансові результати діяльності господарюючих суб'єктів, а також від мети здійснення оцінки, економістами застосовуються три основні підходи визначення вартості ОІВ – витратний, прибутковий та ринковий (табл. 9.1).

Рекомендації щодо застосування підходів до оцінки ОІВ

Об'єкти інтелектуальної власності	Основний підхід	Другорядний підхід	Неефективний підхід
Патенти і технології	прибутковий	ринковий	витратний
Торговельні марки для товарів і послуг	прибутковий	ринковий	витратний
Інформаційне програмне забезпечення	витратний	ринковий	прибутковий
Програмне забезпечення виробничого процесу	прибутковий	ринковий	витратний
Права відтворення (копірайт)	прибутковий	ринковий	витратний
Франчайзингові права	прибутковий	ринковий	витратний

Витратний підхід ґрунтується на визначенні матеріальних витрат, пов'язаних зі створенням (придбанням) ОІВ. Зрозуміло, що витрати на дослідження і розробку не відображають справедливую вартість технології, проте можуть визначати мінімальну ціну, яку варто запропонувати під час передачі ОІВ. Застосування витратного підходу передбачає встановлення реальної вартості ОІВ у складі нематеріальних активів підприємства на основі визначення первісної вартості оцінюваного об'єкта (з урахуванням усіх вдосконалень за час його використання) за вирахуванням суми амортизаційних відрахувань.

Ринковий підхід передбачає визначення вартості прав на ОІВ через зіставлення цін недавніх продаж подібних об'єктів. Застосування цього підходу можливе лише за наявності у покупця вибору ОІВ серед інших, які подібні і виконують аналогічні функції. При цьому, з переліку ОІВ приблизно однакового значення і корисності покупець повинен мати можливість вибору того ОІВ, який задовольняє його потреби за такими критеріями: функціональне призначення, прийнятна вартість, тривалість терміну використання, ступінь захищеності, його унікальність та інші характеристики. Крім цього, продавець ОІВ повинен мати можливість вибору найбільш вигідної обладнання (вибрати покупця, який найбільше йому заплатить).

Прибутковий підхід базується на припущенні, що типовий інвестор, який купує ОІВ, очікує у майбутньому одержання певного прибутку від

використання цього ОІВ. Зміст прибуткового підходу полягає у тому, що вартість оцінюваного об'єкта у грошовому еквіваленті можна ототожнити з капіталом (інвестицією), який спроможний „генерувати” додатковий прибуток підприємства за умови ефективного використання цього об'єкта. Отже в основу прибуткового підходу покладене прогнозування майбутніх показників ефективності використання оцінюваного об'єкта: прибутку підприємства,

Кожному з розглянутих підходів відповідає один чи декілька методів оцінки об'єктів інтелектуальної власності (табл. 9.2).

Таблиця 9.2

Взаємозв'язок підходів до оцінки ОІВ і методів оцінки

№ з/п	Підхід до оцінки	Метод оцінки
1	Витратний підхід	1. Метод вартості заміщення 2. Метод вартості відтворення 3. Метод первісних витрат
2	Ринковий підхід	1. Метод порівняльного аналізу продаж
3	Прибутковий підхід	1. Метод прямої капіталізації прибутків 2. Метод надлишкового прибутку 3. Метод дисконтування грошових потоків 4. Метод звільнення від роялті

1.1. Метод вартості заміщення передбачає вибір об'єкта, еквівалентного до оцінюваного за своїми функціональними можливостями та варіантом використання. Вважається, що максимальна вартість ОІВ визначається мінімальною ціною, яку варто заплатити за об'єкт з аналогічною споживчою вартістю.

1.2. Метод вартості відтворення передбачає визначення поточної вартості витрат на створення нової точної копії такого ж самого ОІВ в цінах на дату до вирахування всіх видів зносу та є найбільш прийнятним при оцінці вартості унікальних об'єктів. При цьому варто пам'ятати, що об'єктам інтелектуальної вартості крім видів зносу, притаманних матеріальним об'єктам (фізичного, функціонального, економічного), характерний ще й моральний знос (зумовлений появою на ринку нових ОІВ) та строковий знос (зумовлений строком дії охоронного документу або умовами ліцензійного договору).

1.3. Метод первісних витрат є найбільш поширеним і застосовується з метою оцінки ОІВ, що створені на підприємстві за рахунок власних коштів або на кошти замовника. Відповідно до цього методу вартість ОІВ, створених на власному підприємстві, визначається за формулою:

$$PV_{\text{ВИТР}} = K_C \sum_{t_n}^{t_k} Z_t \times K_t^{HC} \times K_t^I, \quad (9.1)$$

де K_C – коефіцієнт морального старіння ОІВ на дату оцінки; K_t^I – коефіцієнт індексації, що враховує зміну індексів цін в році t в певних галузях виробництва (визначається за обліковою ставкою банку або за галузевими індексами цін); K_t^{HC} – коефіцієнт нарощування ставок банківського процента, призначений для приведення щорічних сум до одного розрахункового року; t_n – початковий рік розрахункового періоду; t_k – завершальний рік розрахункового періоду; Z_t – сумарні витрати на створення ОІВ, що розраховуються як сума витрат на НДІДКР в році t , витрат на створення дослідного зразка, витрат на правову охорону в році t .

2.1. Метод порівняльного аналізу продаж, в основу якого покладено ринковий підхід, передбачає порівняння оцінюваного об'єкта з іншими об'єктами, які еквівалентні йому за якістю, призначенням і корисністю (об'єктами-аналогами) та були продані на аналогічному сегменті ринку упродовж останнього часу.

Для оцінки ОІВ за допомогою цього методу необхідно:

- виявити недавні за часом угоди купівлі-продажу на відповідному сегменті ринку об'єктів, що еквівалентні оцінюваному об'єкту, та зібрати інформацію про їх вартість;
- вибрати критерії зіставлення та здійснити порівняльний аналіз оцінюваного об'єкта з об'єктами-аналогами;
- визначити ринкову вартість оцінюваного об'єкта шляхом корегування вартості найбільш близького об'єкта-аналога з урахуванням відмінностей між оцінюваним об'єктом та об'єктом, з яким відбувається порівняння.

Ринкова вартість ОІВ становитиме величину, яка буде зумовлена

розходженням між оцінюваним об'єктом та його аналогом і яку може заплатити покупець об'єкта на дату оцінки.

3.1. Метод прямої капіталізації прибутків полягає у тому, що загальна вартість капіталу й одержуваний від його використання прибуток пов'язані між собою позиковим відношенням, яке передбачає повернення капіталу (амортизацію) та одержання прибутку від його використання. Згідно цього методу поточна вартість оцінюваного об'єкта визначається шляхом ділення щорічного прибутку, що отримується від комерційного використання оцінюваного об'єкта на „норму капіталізації”:

$$PV = \sum_{t=1}^n \frac{C_t}{R_{Et}}, \quad (9.2)$$

де C_t – прибуток, генерований ОІВ у період t ;

R_{Et} – норма капіталізації у період t .

Норма капіталізації розраховується через коефіцієнт дисконтування:

$$R_{Et} = DF - \frac{g}{100}, \quad (9.3)$$

де DF – коефіцієнт дисконтування; g – довгострокові темпи зростання прибутку, %.

3.2. Метод надлишкового прибутку базується на припущенні, що продукція, яка виробляється за допомогою ОІВ, приносить додатковий прибуток, порівняно з продукцією, виробленою без використання ОІВ. Для оцінки вартості ОІВ застосовують формулу:

$$PV = \sum_{t=1}^n V_t \times [(Z_{1t} - C_{1t}) - (Z_{2t} - C_{2t})] \times DF, \quad (9.4)$$

де PV – розрахункова вартість прав на ОІВ;

t – розрахунковий період; V_t – обсяг виробленої з використанням ОІВ продукції у періоді t , од.; Z_{1t} та C_{1t} – відповідно ціна продажу і собівартість продукції, виробленої із застосуванням ОІВ у році t ; Z_{2t} та C_{2t} – відповідно ціна продажу і собівартість аналогічної продукції в період t , виробленої до впровадження ОІВ; DF – коефіцієнт дисконтування.

Здійснена за цією методикою оцінка ОІВ, так само, як і для попереднього

методу, є розрахунковою вартістю ОІВ для випадку використання його власником у власному виробництві. Розглянутий метод може застосовуватися для ОІВ-пристрою та ОІВ-способу у тих випадках, коли у результаті їх застосування на ринок надходить продукція, виготовлена з використанням ОІВ.

3.3. Метод дисконтування грошових потоків базується на аналізі грошових потоків за весь період володіння ОІВ. В основу цього методу покладено головні фінансові закони, за якими: (1) „сьогоднішній долар коштує більше, ніж завтрашній”; (2) „безризиковий долар коштує більше, ніж ризиковий”.

Теперішня вартість прав на ОІВ визначається за формулою:

$$PV = \sum_{t=1}^n C_t \cdot DF, \quad (9.5)$$

де PV – теперішня вартість прав на ОІВ; t – розрахунковий період;

C_t – чистий прибуток у періоді t ; DF – коефіцієнт дисконтування.

Визначення ставки дисконтування є найбільш вузьким місцем цього методу, оскільки зниження вартості грошей у часі є універсальною властивістю, що пов’язана з певними ризиками, нестійкістю, протиріччями у виробничому процесі.

3.4. Метод звільнення від роялті ґрунтується на припущенні, що інтелектуальна власність не належить підприємству, на якому вона використовується. Відповідно до цього припущення частка прибутку, яку підприємство повинно було б сплачувати у вигляді винагороди власникам ОІВ, насправді залишається у підприємства і вважається його додатковим прибутком, що одержаний від використання об’єкту інтелектуальної власності. Ціна ОІВ відповідно до цього методу визначається за формулою:

$$PV_{зр} = \sum_{t=1}^n V_t \times Z_t \times \frac{R_t}{100} \times DF, \quad (9.6)$$

де $PV_{зр}$ – теперішня ціна ОІВ, грн.; t – періоди (роки); V_t – обсяги випуску продукції у році t , од.; Z_t – ціна продажу продукції у році t , грн;

R_t – ставка роялті у році t , %; $DF = \frac{1}{(1+i/100)^t}$ – коефіцієнт дисконтування;

i – ставка дисконтування.

Ставка дисконтування визначається з врахуванням усіх можливих ризиків, які залежать від розміру підприємства, якості менеджменту, територіальної та виробничої диверсифікованості підприємства і клієнтури, структури капіталу, стабільності і ступеня вірогідності отримання прибутків.

9.3. Визначення ставки дисконту

Згідно “Рекомендацій з оцінки вартості інтелектуальної власності” коефіцієнт дисконтування обчислюється наступним чином: встановлюється безризикова ставка, визначаються і оцінюються види ризику підприємства, додаються значення одержаних результатів.

Існує низка досліджень, пов’язаних з розробкою алгоритмів визначення ставки дисконтування. Найбільш поширеним та загальноприйнятим є метод кумулятивної побудови, згідно з яким коефіцієнт дисконтування являє собою підсумок премій за ризик, що зумовлені різними чинниками. Ідея цього методу полягає у тому, що коефіцієнт дисконтування обчислюється шляхом встановлення без ризикової ставки, визначення видів ризику підприємства, пов’язаного з одержанням майбутніх доходів, їх оцінки та послідовного підсумку одержаних результатів. Основними ризиками є такі (табл. 9.3).

Цибульов П.М. виділяє такі основні ризики, які необхідно враховувати при визначенні ставки дисконтування:

- виробничий ризик, пов’язаний з можливістю невиконання фірмою своїх зобов’язань перед замовником;
- фінансовий ризик, пов’язаний з можливістю невиконання фірмою своїх фінансових зобов’язань перед інвесторами внаслідок використання позикових коштів;
- ринковий ризик, зумовлений можливим коливанням ринкових процентних ставок на фондовому ринку і курсів валют;
- інвестиційний ризик, пов’язаний з можливим знеціненням інвестиційно-фінансового портфеля;

- політичний ризик, що стосується можливих збитків підприємств та інвесторів внаслідок нестабільної політичної ситуації в країні.

Таблиця 9.3

Ризики інвестиційно-інноваційної діяльності підприємства

Чинники, що зумовлюють ризик	Величина ризику
Розмір підприємства	0 – 5%
Якість менеджменту	0 – 5%
Територіальна та виробнича диверсифікованість підприємства	0 – 5%
Структура капіталу	0 – 5%
Диверсифікованість клієнтури	0 – 5%
Стабільність та ступінь вірогідності отримання прибутків	0 – 5%
Інші можливі ризики	0 – 5%

Також необхідно враховувати ризики, пов'язані із зміною ситуації в країні, куди передається технологія. Під ризиком країни розуміють прямі збитки щодо матеріальних чи фінансових активів, що знаходяться в певній країні, або непередбачуване зниження рівня доходів по цих активах внаслідок подій макроекономічного, фінансового чи соціально-економічного характеру, розвиток яких не підлягав контролю з боку підприємства чи приватних осіб.

Фактори ризику країни можуть відноситися до певного класу ризиків, наприклад, до політичного, організаційно-господарського, фінансового чи макроекономічного.

Для оцінки ризику країни у першому наближенні можуть використовуватися такі рекомендації:

1) додати до раніше обчисленої ставки дисконту 5% за додатковий ризик для країн з помірним рівнем ризику або 10% для країн з високим рівнем ризику;

2) збільшити ставку дисконту, розраховану для Західної Європи, на 30% для нових індустріальних країн, і на додаткові 20% (тобто, загалом на 50%) для інших країн, що розвиваються.

В розвинених країнах безризикова ставка приймається на рівні 3-4%, що відповідає приблизно реальній прибутковості довгострокових урядових

облігацій США. До цієї ставки додаються премія за так званий „ризик країни” та премії за інші можливі ризики.

В Україні за початкову рекомендується брати ставку по депозитних вкладах юридичних осіб найбільш надійних банків, яка поєднує в собі безризикову ставку та ставку за інвестиційний ризик в економіку України.

Розглянуті способи визначення надбавки (поправки) за ризик відрізняються і носять рекомендаційний характер, але завжди потрібно дотримуватися правила: проекту з більшим ризиком повинна відповідати більша надбавка і, відповідно, більша ставка дисконту.

9.4. Методика визначення вартості прав на окремі ОІВ

1. Вартість прав на винахід, корисну модель.

Застосовується підхід на основі активів, метод вихідних (початкових) витрат. За умови наявності охоронного документу (патенту) на ОІВ вартість визначається за формулою:

$$PV = K_1 \sum_{t=1}^n Z_t \frac{K_{2t}}{K_{3t}}, \quad (9.7)$$

де PV – розрахункова вартість ОІВ; Z_t – сума витрат на створення ОІВ; K_1 – коефіцієнт старіння ОІВ ($K_1=1$, якщо винахід новий);

$$K_1 = 1 - \frac{K_p}{K_n}, \quad (9.8)$$

K_p – реальний строк служби винаходу (термін від подання заявки в патентне відомство на одержання охоронного документу); K_n – номінальний строк служби ОІВ (термін дії патенту); K_{2t} – коефіцієнт індексації, який враховує зміну вартості грошей в часі (визначається по банківській чи обліковій ставці або за галузевими індексами цін, найбільш поширено – використовується коефіцієнт індексації пенсії); K_{3t} – коефіцієнт дисконтування в періоді t ;

$$K_{3t} = \frac{1}{(1+i_t)^t}, \quad (9.9)$$

де i_t – ставка дисконту.

2. Вартість прав на промисловий зразок.

Застосовується доходний підхід, метод надлишкового прибутку. Цей метод застосовується у випадку, якщо з використанням ОІВ виробляється продукція, яка приносить додатковий прибуток порівняно з продукцією, що виготовляється без використання ОІВ.

Для оцінки використовують формулу:

$$PV = K \times \sum_{t=1}^n C_t \times \frac{1}{(1+i_t)^t}, \quad (9.10)$$

де C_t – чистий прибуток, одержуваний в періоді t від того об'єкта техніки, який використовується; K – частка прибутку (доходу), одержуваного від того об'єкту техніки, в якому використовується промисловий зразок. Ця частка розраховується як добуток трьох коефіцієнтів: коефіцієнта оригінальності, коефіцієнта складності вирішення дизайнерської задачі, коефіцієнта обсягів випуску (табл. 9.4, 9.5, 9.6):

$$K = K_1 \times K_2 \times K_3. \quad (9.11)$$

Таблиця 9.4

Коефіцієнт оригінальності промислового зразка

№	Оригінальність	Значення коефіцієнта
1	Застосування відомих художньо-конструкторських засобів, коли у переліку істотних ознак промислового зразка використовується лише термін „застосування”	0,25
2	Використання нової сукупності художньо-конструкторських засобів, що дозволяє відрізнити промисловий зразок від найближчого аналогу	0,3
3	Промисловий зразок має прототип, який співпадає з промисловим зразком за більшістю істотних ознак	0,4
4	Промисловий зразок має прототип, який співпадає з промисловим зразком за половиною істотних ознак	0,5
5	Промисловий зразок має прототип, який співпадає з промисловим зразком за незначною кількістю істотних ознак	0,6
6	Промисловий зразок не має прототипу	0,8

Таблиця 9.5

Коефіцієнт складності вирішення дизайнерської задачі

№	Складність вирішення дизайнерської задачі	Значення коефіцієнта
	Зовнішній вигляд:	
1	однієї простої деталі	0,2
2	складної чи збірної деталі неосновного вузла	0,3
3	одного основного вузла чи декількох неосновних	0,4

4	декількох основних вузлів	0,5
5	простої машини, приладу, верстата, апарата, споруди	0,7
6	складної машини, приладу, верстата, апарата, споруди	0,9
7	технологічних ліній	1,1
8	принципово нових об'єктів техніки	1,25

Таблиця 9.6

Коефіцієнт обсягів випуску

№	Обсяги випуску продукції	Значення коефіцієнта
1	Дослідний зразок	0,2
2	Установча партія	0,3
3	Дрібна серія	0,4
4	Середня серія	0,6
5	Крупна серія	0,8
6	Масове виробництво	1,0

3. Вартість прав на торговельну марку.

У порівнянні з винаходами, корисними моделями, промисловими зразками, вартість товарного знаку більшою мірою залежить від репутації підприємства-власника, тривалості його діяльності на ринку і якості позначених цим знаком товарів чи послуг. Для розрахунку вартості товарного знаку рекомендують формулу:

$$PV = C \times K_1 \times K_2 \times K_3 \times K_4, \quad (9.12)$$

де PV – вартість прав на товарний знак;

C – витрати, пов'язані зі створенням товарного знаку;

K_1 – коефіцієнт, що враховує термін використання знака після початку масштабної рекламної кампанії;

K_2 - коефіцієнт, що враховує тривалість роботи фірми на ринку;

K_3 – коефіцієнт, що залежить від обсягів продаж товару;

$K_4 = 1,4$ (враховує всі інші обставини і є постійною величиною).

Таблиця 9.8

Значення коефіцієнтів K_1 і K_2

Роки	1	2	3	4	5	10 і більше
K_1 і K_2	1,0	1,2	1,3	1,4	1,5	2,0

Значення коефіцієнта K_3

Обсяги продаж за місяць, тис. дол.	до 10	10 - 50	50 - 100	100 - 500	500 - 1000	1000 і більше
K_3	1,0	1,2	1,4	1,6	1,8	2,0

4. Вартість „ноу-хау”.

Для визначення вартості „ноу-хау” застосовується доходний підхід, метод „надлишкового прибутку”:

$$PV = \sum_{t=1}^n C_t \times \frac{1}{(1+i_t)^t}, \quad (9.13)$$

де C_t – чистий прибуток, одержуваний в періоді t від використання „ноу-хау”.

Виконана за цією методикою оцінка ОІВ є розрахунковою вартістю ОІВ у випадку його використання підприємством у власному виробництві. Розглянутий метод може використовуватися для оцінки ОІВ-пристрою і ОІВ-способу у тих випадках, коли в результаті їх застосування на ринок надходить продукція, виготовлена з їх використанням.

Основна література

1. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі [Електронний ресурс] : Закон України № 3687-ХІІ від 15.12.1993 р. — Режим доступу : [http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1085.255.8&nobreak=1\)2](http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1085.255.8&nobreak=1)2).
2. Про охорону прав на промислові зразки [Електронний ресурс] : Закон України № 3688-ХІІ від 15.12.1993 р. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=3688-12>).
3. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг [Електронний ресурс] : Закон України № 3689-ХІІ від 15.12.1993 р. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=3689-12>.
4. Про авторське право і суміжні права [Електронний ресурс] : Закон України № 3792-ХІІ від 23.12.1993 р. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1085.284.6&nobreak=1>.
5. Про державну реєстрацію авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір. Кабінет Міністрів України; Постанова від 27.12.2001 № 1756 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1756-2001-п>.
6. Положення про Державну службу інтелектуальної власності України. Указ Президента України від 8 квітня 2011 року №436/2011 // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/13415.html>.
7. Про Тимчасове положення про правову охорону об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій. Президент України; Указ, Положення від 18.09.1992 № 479/92 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/479/92>.
8. Методичні рекомендації про порядок складання, подачі і розгляду заяви на раціоналізаторську пропозицію. Затверджено Наказом Держпатенту України від 27.08.1995

№ 131 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uazakon.com/documents/date_4y/pg_iicbsa.htm.

9. Закон України „Про особливості державного регулювання діяльності суб’єктів господарювання, пов’язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування” // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

10. Закон України “Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів та фонограм” // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

11. Закон України „Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій” від 14.09.2006 р. № 143-V // <http://zakon.rada.gov.ua>.

12. Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 року. Ліга Націй; Конвенція, Міжнародний документ від 20.03.1883 // [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_123/print.

13. Договір про патентну кооперацію від 19 червня 1970 року. Міжнарод. союз патен. кооперації; Договір, Міжнародний документ від 19.06.1970 // [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/895_001.

14. Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків від 14 квітня 1891 року. Іспанія; Угода, Інструкція, Міжнародний документ від 14.04.1891 // [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_134/print.

15. Правила розгляду заявки на винахід та заявки на корисну модель, затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 15 березня 2002 року № 197 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0364-02>.

16. Бромберг Г.В. Основы патентного дела: Учебное пособие. – М.: Экзамен, 2002. – 224с.

17. Господарське судочинство в Україні: Судова практика. Захист прав інтелектуальної власності / Відп. ред. В.С.Москаленко. – К.: Праксіс, 2007. – 408 с.

18. Кузнєцов Ю.М. Патентознавство та авторське право: Підручник. – К.: Кондор, 2005. – 428 с.

19. Меньяйло Л. А. Передача прав на об’єкти інтелектуальної власності : конспект лекцій / Л. А. Меньяйло. – К. : ЗАТ Інститут інтелектуальної власності і права, 2004. – 224 с.

20. Право інтелектуальної власності: Науково-практичний коментар до Цивільного кодексу України / За заг. ред. М.В.Паладія, Н.М.Мироненко, В.О.Жарова. – К.: Парламентське видавництво, 2006. – 432.

21. Цибульов П.М. Основи інтелектуальної власності: Навчальний посібник. – К.: Інститут інтелектуальної власності і права, 2003. – 172 с.

Додаткова література

1. Андрощук Г. Патентування комп’ютерних програм і методів підприємництва: стан і тенденції / Г.Андрощук // Інтелектуальна власність. - 2012. - № 4. – С. 26-30.

2. Андрощук Г. Патентна система у світовій економіці: сценарії розвитку / Г.Андрощук // Теорія і практика інтелектуальної власності. - 2010. - № 3. – С. 10-21.

3. Андрощук Г. Патентна система у світовій економіці: сценарії розвитку / Г.Андрощук // Теорія і практика інтелектуальної власності. - 2010. - № 4. – С. 36-53.

4. Бабець І.Г., Полякова Ю.В. Напрями вдосконалення державної системи охорони прав на об’єкти інтелектуальної власності // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – №2. – С.67-72.

5. Бойцова І. Застосування в Укрпатенті сучасної європейської практики перевірки «винахідницького рівня» / І.Бойцова // Інтелектуальна власність. - 2011. - № 12. – С. 23-28.

6. Бондаренко С.В. Авторське право і суміжні права: Курс лекцій – К.: Ін-т інтел.власн. і права, 2008 – 288 с.

7. Ємжин В. Особливості подання міжнародної заявки // Інтелектуальна власність. – 2006. – № 10, С.9-36.

8. Жарінова А.Г. Український інститут промислової власності – 10 років діяльності. Наші досягнення та перспективи / Алла Жарінова // Наука та інновації. - 2010. - Т. 6. - № 5. - С. 79-86.
9. Звіт Державного департаменту інтелектуальної власності за 2011 р. // www.sdip.gov.ua.
10. Івачевська Т. Державна система органів, що діють у сфері інтелектуальної власності, як основний елемент механізму державного управління нею / Т.Івачевська // Ефективність державного управління: збірник наукових праць. – 2010. – Вип. 23. – С. 258-268.
11. Іващенко В.А. Правові проблеми реалізації прав на раціоналізаторські пропозиції в Україні / В.А.Іващенко // Форум права. - 2012. № 1. – С. 371-374 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-1/12ivanrp.pdf>.
12. Капіца Ю. Спеціальні механізми захисту авторського права і суміжних прав в Інтернеті / Ю.Капіца, О.Рассомахіна, К.Шахбазян. // Інтелектуальна власність. – 2012. - №4. – С. 18-21
13. Косаренко О.І. Питання оцінки шкоди, завданої порушенням авторських чи суміжних прав: участь адвоката / О.Косаренко // Митна справа. – 2011. - №4 (76), Ч.ІІ. – С. 325-330.
14. Кожарська І. Деякі питання визнання патенту України на промисловий зразок недійсним // Інтелектуальна власність. – 2006. – № 11, С.21-25.
15. Міндрул А. Особливості проведення експертизи заявок на торговельні марки. Європейський Союз та Україна // Інтелектуальна власність. – 2006. – № 11, С.15-20.
16. Нікін О. Окремі правові питання сплати винагороди (роялті) за використання об'єктів суміжних прав / О.Нікін, А.Бондаренко // Інтелектуальна власність. – 2012. - №1. – С. 14-17.
17. Паладій М. Інфраструктура системи державного управління сферою інтелектуальної власності: підхід до удосконалення / М. Паладій // Науковий вісник. – 2011. – Вип. 7 «Демократичне врядування» // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.lvivacademy.com/visnik7/fail/paladij.pdf>.
18. Панкова М. Проблема оцінки об'єктів інтелектуальної власності / М. Панкова, Р.Лопатина // Економічний аналіз. – 2010. – Вип. 6. – С. 289-291.
19. Показники діяльності Державної служби інтелектуальної власності України та Державного підприємства «Український інститут промислової власності» за I півріччя 2012 року. – К.: Державна служба інтелектуальної власності України, 2012. – 52 с.
1. Про затвердження Порядку визначення оціночної вартості об'єктів права інтелектуальної власності, що перебувають у державній власності або були створені (придбані) за державні кошти, з метою зарахування на бухгалтерський облік. Фонд державного майна; Наказ, Порядок, Форма типового документа від 13.12.2005 № 3162 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0479-06>.
20. Про затвердження Національного стандарту № 4 "Оцінка майнових прав інтелектуальної власності". Кабінет Міністрів України; Постанова, Стандарт від 03.10.2007 № 1185 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1185-2007-п>.
21. Работягова Л. Правова охорона винаходів і корисних моделей в Україні та зарубіжних країнах // Інтелектуальна власність. – 2006. – № 8, С.23-28.
22. Рекомендації з оцінки вартості інтелектуальної власності / Капіца Ю.М., Мальчевський І.А., Федченко Л.Ю., Аралова Н.І. – К.: Центр інтелектуальної власності та передачі технологій НАН України, 2001. – 40 с.
23. Сидорук В. Інтелектуальна власність як інструмент економічної агресії в епоху глобалізації // Інтелектуальна власність. – 2008. – №1. – С.62-65.
24. Сосновський М. Творчим особистостям - зрозумілі і прозорі закони / М.Сосновський, А.Афян // Інтелектуальна власність. – 2012. - №3. – С. 11-14.

25. Станіславик О.В. Комерціалізація результатів інноваційної діяльності / О.В.Станіславик, К.В.Ковтуненко // Праці Одеського політехнічного університету. – 2011. – Вип. 2(36). – С. 301-306.
26. Харченко В. Проблеми та перспективи кримінально-правової охорони права на раціоналізаторську пропозицію / В.Харченко // Вісник Львівського університету: Серія юридична. – 2010. – Вип. 51. – С. 385-395.
27. Цибенко Л., Потоцький М. Роль законотворчої діяльності в розвитку системи інтелектуальної власності // Інтелектуальна власність. – 2008. – №1. – С.10-14.
28. Цыбульов П.Н. Оценка интеллектуальной собственности: Учеб. пособие.–К.: Институт интеллектуальной собственности и права, 2003.–186 с.
29. Череп А.В. Методи оцінки інтелектуальної власності підприємств / А.В.Череп, А.П.Пухальська // Європейський вектор економічного розвитку. - 2011. - № 1 (10). – С. 241-249.
30. Швець Г. До питання про правову охорону раціоналізаторських пропозицій / Г.Швець, К.Коваль // Теорія і практика інтелектуальної власності. 2011. - № 1. – С. 68-70.
31. The Global Competitiveness Report – 2011-2012. - World Economic Forum / www.weforum.org.